This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

F4855

PŘÍSPĚVKY K ANTHROPOLOGII

ZEMÍ ČESKÝCH

PODÁVÁ DR. LUBOR NIEDERLE.

I.

HROBY S KOSTRAMI Z KONCE DOBY PRAEHISTORICKÉ V ČECHÁCH.

V PRAZE.
BURSÍK A KOHOUT
knihkupci c. k. české university.
1891.

DB200
N53
v.1

Zkratky nejčastěji citovaných děl a časopisů:

Pam. — Památky archaeologické a místopisné.

Berl. Verh. — Verhandlungen d. anthropologischen Gesellschaft in Berlin.

Wien. Mitth. — Mittheilungen d. anthropologischen Gesellschaft in Wien.

Archiv. — Archiv für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte (Brunšvík).

Čas. Mus. — Časopis musea království Českého.

Čas. Olom. — Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomúci.

Woldřich Beiträge. — Woldřichovy »Beiträge zur Urgeschichte Böhmens.«

Mitth. f. Gesch. d. Deutschen. — Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (Praha).

Bayer. Beiträge — Beiträge für Anthropologie und Urgeschichte Bayerns (Mnichov).

Correspondenzblatt. — Correspondenzblatt d. deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte (Mnichov).

Mitth. Centralcom. — Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmäler (Vídeň).

Schles. Vorzeit. — Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift (Vratislav).

Bulletin d'anthropologie. — Bulletin de la société d'anthropologie de Paris.

Mémoires d'anthropologie. — Mémoires de la société d'anthropologie de Paris.

Zbiór. — Zbiór wiadomości do antropologii krajowéj wydawany staraniem komisyi antropologicznéj Akademii Umiejętności w Krakowie.

Pamiętnik. — Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie.

Моск. Извѣстія и Дневникъ — Извѣстія и Дневникъ императорскаго общества любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи въ Москвѣ.

Pravěk. — Vocelův Pravěk.

Mus. — Zkratka Mus. za jménem města značí vždy hlavní museum, římská číslice za ní sál, arabská skříň, na př. Vídeň. Mus. XII. 38. — U Prahy neuznal jsem za potřebné sál a skříň udávat. Za krátký čas se sbírky přestěhují, a čísla by neměla více platnosti

---

Tisk a papír Alois a Wiesnera v Praze.

Přikročil jsem ku práci této, domnívaje se, že jest již na čase, aby naše česká praehistorie monografiemi systématicky byla zpracována. Příležitosť podává se každému měrou svrchovanou, materiálu je hojnost a téměř celý nezpracován. Země česká po stránce archaeologické jest jednou z nejbohatších zemí střední Evropy. A nejen nejbohatší, také velice důležitou. Chci zde uvésti jen slova, jež pronesl Dr. Ingwald Undset, bez odporu jeden z prvních badatelů evropské praehistorie a první znatel oné prastaré kulturní vlny, jež se od moře Středozemského šířila na sever, až ke končinám Skotska a Skandinavie. V znamenitém svém díle o objevení železa v Evropě praví o Čechách: »Das Land nimmt sowohl in geographischer als archaeologischer Hinsicht eine eigene Stellung ein. Eingeschlossen in Gebirgen bildet es gleichsam ein Ganzes in sich. An Überresten aus den vorhistorischen Perioden ist das Land ausserordentlich reich und dieselben bieten ein besonderes Interesse dadurch, dass man in ihnen manches Eigenartige entdeckt, welches dem Lande in archaeologischer Beziehung dieselbe Zwischenstellung zwischen dem mittleren und nördlichen Europa zuspricht, die es in geographischer Beziehung einnimmt.« [1]

Proto bude snad očekáván výsledek obsažnější a určitější než zde podaný. Vinu nese ponejvíce to, že jsem byl nucen postaviti se proti mnohým názorům, v anthropologii dosud panujícím, a že jsem se snažil co nejstřízlivěji zkoumati a oce-

[1] Das erste Auftreten des Eisens in Nordeuropa. Deutsch von J. Mestorf. Hamburg (1882) str. 42.

ňovati materiál. I jeho bohatost se nesmí přeceniti. Nechci se šířiti o tom, že mimo několik článků uveřejněných v Památkách archaeologických za redakce páně Smolíkovy, mimo dvě práce Jelínkovy a řadu Woldřichových není u nás důkladněji zpracováno téměř nic, a že polovina nezpracovaného materiálu, zejména staršího, je pro kusost a neurčitost zpráv ceny nevelké. A ještě leckdy v údaje dosti určitě pronesené nemám důvěry, poněvadž jich dříve nikdo nekontroloval. Prosím proto nyní, aby naši odborníci, kteří mají ve svých zápiscích neb v paměti věrohodnější a úplnější zprávy, neopominuli příležitostně na ně ukázati. Leckterá jednotlivost přestane pak míti platnost, mnohé se snad doplní. Ale nemyslím, že by se to dotklo celkového výsledku. Celkové vývody založil jsem jen na datech jistých, jen na oné části materiálu, jež mi podávala obrazy jasné, určité, a i tam co možná střízlivě, tak aby to, co positivně pověděno, bylo pravdou aspoň s nynějšího stanoviska vědy praehistorické.

Volil jsem pro začátek monografii o hrobech z poslední doby pohanské v Čechách. Lindenschmit má, tuším, pravdu, že podobný postup studia od bližšího a známějšího k dávnějšímu, méně známému, jehož užil i ve svém klassickém díle, jest jediné správný. Ale přiznávám se, ani tento methodický, ani snad čistě archaeologický zájem to nebyl, jenž mě vedl k volbě této látky. Ne tak vylíčení speciální kultury hrobů s kostrami, jejich výstroj, klassifikace a chronologisování, nýbrž otázka palaethnologie české to byla, jež mě nutila počít detailní studium koncem doby praehistorické v Čechách.

V území českém, pro praehistorii středoevropskou tak důležitém, vidíme bohatosť kultur, jevících rozdíly na pohled veliké, vidíme zároveň fysické zbytky obyvatelů dle obecného soudu značně různé, a není divu, že v době nynější, kdy nationalismus často neprávě zasahá do rozhodování otázek vědeckých, i zde o naši praehistorii rozpředlo se mnoho sporů. Během líčení vysvitne, jak za hranicemi i u nás tvořily se strany, opírající se o archaeologii, linguistiku, historii a anthropologii, z nichž jedna hájí kontinuitu Slovanů v zemi české od dob nejstarších, druhá zase předchozím a trvalým pobytem Keltů a Ger-

manů autochthonnost Slovanů popírá. — Od několika let stalo se ku př. na Moravě ve škole Wanklově zvykem nazývat přímo směšným toho, kdo by pochyboval, že Bojové, Markomani a Quadové byli Slované. Počínání to je nesprávné, nesprávné již proto, že dosud nepřetržité obývání Čech Slovany dokázáno nebylo, nesprávné tím více, že dosavade výklad většiny a to našich nejlepších historiků hájí stanovisko opačné. A historie byla jediná, jež se pokoušela již po delší dobu otázku rozřešit vědecky, méně linguistika.

Otázka tato je pro každého, kdo zabývá se praehistorickou kulturou země české, nejvýš důležitá, ba základní. Mně aspoň, vtírá se neustále myšlenka, že, dokud si tuto otázku nerozřešíme, při každé jednotlivosti znovu a znovu se nám spor ten vynoří. Vždy se budou proměny kultury másti s proměnami kmenů, a vždy bude nationalism křivě zasahovat do vědy, v níž nemá proti pravdě praničeho dělati. Slovem, vždy bude spor o českost a slovanskost naší staré kultury a našeho minulého bytí. Je ovšem třeba především speciálních studií, jež by induktivní cestou dopomohly k stanovení obecnějšího závěru. Ona musí býti znovu podnikána ne od jedné, ale ode všech s praehistorií se stýkajících věd. Byť v této otázce jen historie nejvíce rozhodovala, přece musíme se snažit, aby se výroky všech věd zde interessovaných co možná kryly a doplňovaly. Nestane-li se tak hned, bude třeba vyčkati budoucnosti. Avšak čas již nadešel, kde po našem soudu zejména věda anthropologická a věda archaeologická mohou se o otázku tu vědečtěji a s větším štěstím pokusit, než se to dálo do nedávna. I tato práce z valné části zabývá se touto otázkou, — padáť předmět její v dobu, o niž je právě hlavní spor, v dobu stěhování národů.

Chci se pokusit okázati, jak se po mém názoru chová k této otázce anthropologie a archaeologie. Nebudu se proto pokoušet o rozbor zpráv a výkladů historických a linguistických, a všímati si budu jen materiálu, jejž jsem sám sebral, a pak těch prací nečeských, jež dotýkají se otázky této právě jen se dvou hledisk vytknutých. Než dříve bude záhodno označiti krátce nynější stav této otázky.

Většina historiků (z našich Palacký, Šafařík, Kalousek) soudí, že v stoletích kolem počátku křesťanské éry země česká byla obydlena aspoň dvěma zjištěnými kmeny neslovanskými: Boji a Markomany. Palacký vykládá: Asi v 4. st. př. Kr. přistěhoval se od Rýna mocný kmen keltských Bojů do země nyní českomoravské a seděl zde do konce prvního století př. Kr., kdy vypuzen byl germanskými Markomany a Quady, přišlými od severu. Sedění obou kmenů bylo trvalé. — Kdy Markomani odešli z Čech, nelze bezpečně určiti. V polovici 5. století (a snad již dříve) objevili se v Čechách a na dobro usadili kmenové slovanští, přišlí ze Zákarpatí. — Proti tomu z vážnějších našich historiků postavil se jediný, tuším, Šembera.

Z archaeologů českých nepokusil se mimo Wankla [1] žádný speciálněji o věci pojednati.

Nicméně všichni až na p. Šnajdra hájí v odporu s výsledky historickými autochthonnost Čechů vzhledem k době historického stěhování, ač ne všichni staví své mínění na bezpečných dokladech. Mezi předními tu a tam ve svých článcích Dr. Woldřich,[2] po něm p. Smolík,[3] se stanoviska archaeologického. Kultura naší vlasti jeví jim od svých počátků až do doby křesťanské, kdy nepopíratelně celá česká země zaujata byla lidem slovanským, jednotný ráz, kontinuitu. Všechny různosti mají svůj základ v pouhém vývoji a rozvoji. Tak i p. Kl. Čermák.[4] P. Bř. Jelínek vedlé týchž důvodů archaeologických pokouší se linguistikou, etymologií dokázat persistenci Slovanů.[5] Pan Dr. Píč zastává příchod Slovanů po době

---

[1] Srv. Wiener Mitth. VII. str. 86, Čas. Olom. 1885 str. 157 nsl., 1886 str. 145 nsl., a hlavně ve spisku »Beitrag zur Geschichte der Slaven in Europa« (Olomúc 1885).

[2] Viz hlavně článek »Staroslovanská kultura v střední Evropě« (Čas. Olom. 1885 str. 71.), pak Woldřich Beiträge IV. str. 24. a jinde.

[3] Pam. XI. 162, 445 a jinde.

[4] Berl. Verh. 1889 str. 443.

[5] Na různých místech, hlavně v závěru svého spisu »Ueber Schutz- und Wehrbauten« (Praha 1885) str. 129 nsl.

hallstattské.[1] Moravská škola Wanklova háji vřele kontinuitu Slovanů, ale leckdy i důvody matnými, na příklad souhlasností ornamentů bronců z doby hallstattské s ornamenty moravského národního vyšívání, při čemž se zapomíná, že jisté druhy primitivních ornamentů povstanou na různých místech, ba všude, jednoduše následkem techniky práce řemeslné.[2] Jak soudí o této otázce prof. Maška, říci neumím.

Mimo starší archaeology, s Vocelem v čele, z českých jediný p. Šnajdr zastává nyní protivné stanovisko a snaží se historické zprávy uvésti v souhlas s anthropologií a archaeologií.

Jakkoliv jeho prostředky a methoda často jsou slabší, přece rád uznávám, že v té věci mnoho myslil, pracoval a došel k výsledku aspoň v konci svém dosti střízlivému a vážnému: »Prvé obyvatelstvo doby neolithické přišlo labským průsmykem do Čech i rozprostřelo se hlavně v severní části. Na směr tohoto příchodu ukazuje nám souhlas neolithu českého s nálezy durinskými a franckými od řeky Sály (?). Pak přišli gallští Gothini, příbuzní s Taurisky, do jižní části Čech, a za velkého stěhování vešli do země zároveň Němci i Čechové«.

Výsledek shrnuje v pozoruhodnou myšlenku: »Uvnitř nynějšího obyvatelstva českého a moravského zachovaly se zbytky obyvatelů dob nejstarších.«[3]

Z cizích učenců, kteří se o naši otázku věcně zajímali, Virchow, Much, Szombathy konformují výsledky archaeo-

---

[1] Pam. XIV. str. 480 v kritice spisu Křížova.

[2] Na př. Vl. Havelková v Čas. Ol. 1885 str. 81., Wankel v Moravských ornamentech (Olomúc 1888) str 31. Upozorňuji, že i velmi složité ornamenty povstávají na různých místech samostatně. Tak jsem viděl *maeandr*, jenž se v Evropě obecně vlivu jižnímu přičítá a dle pí. Havelkové hojně přichází i na moravském vyšívání (Čas. Ol. 1886 str. 79.), i na peruanských nádobách v ethnografickém oddělení musea vídeňského, i na ozdobě válečných kyjů, a na vyšívání z Nové Guineje v museu mnichovském a florenckém. Dle Fr. Hirta přichází i v japonské ornamentice (Berl. Verh. 1889 str. 487).

[3] Zeitschrift für Ethnologie, Anthropologie und Urgeschichte. Berlin. 1880 str. 102, Berl. Verh. 1881 str. 243, 1882 str. 11, 1884 str. 120, 125, 1885 str. 339.

logické s historickými. Na obranu autochthonie Slovanů vystoupil určitěji K. Szulc.[1]

Se stanoviska anthropologického nebylo dosud mnoho hleděno k této otázce. V cizině pracovali hlavně Virchow, Kollmann, Weissbach, Zuckerkandl, Kopernicki. Virchow,[2] Weissbach,[3] Kopernicki[4] přijímají přistěhování Slovanů v polovici 1. tisíciletí po Kr., ač v jednotlivostech se od sebe velmi odchylují (zejména Kopernicki). Zuckerkandl[5] soudí pozoruhodně na kontinuitu všech nynějších typů od palaeolithu; jen kvantitativní poměr typů se dle něho změnil, a brachycefali nyní převládli. Ovšem nedotýká se příčiny této změny poměrů. Kollmann,[6] jenž se snažil první dokázat, že původní typ slovanský je dolichocefalní, přijímá rozšíření Slovanů v střední Evropě mnohem větší a starší, než jak učí historikové. U nás s anthropologického hlediska pokusil se opětně jediný Dr. Wankel[7] hájit autochthonnost Slovanů v Čechách a na Moravě. Tento problém působí svou zauzleností anthropologii takové obtíže, že při vší zdánlivé určitosti jevů jasný úsudek je tak těžký, že i znamenití učenci jako Kollmann a Virchow nevědí si leckdy rady. Každý naráží konec konců na body, jejichž lepší objasnění snadno dovede zvrátit celou sebe logičtěji a duchaplněji sestavenou budovu myšlenek, — tak jakž obyčejně bývá v kraniologii. Nejsem proto nadšený přítel tohoto odvětví studia anthropologického, ale také ho nechci podceňovat. Ukáže se, jak doufám, že, byť i tuto otázku kraniologie nedovedla určitě rozřešit, skýtá zde přece mnoho zajímavých problémů z biologie plemenné.

---

[1] Na kongressu ve Vratislavi r. 1884 a ve svém spise »Über die Ureinwohner zwischen Weichsel und Elbe« (Vídeň 1889).

[2] Na více místech svých spisů, článků a řečí na kongressech německé anthropologické společnosti.

[3] Archiv II. str. 285 nsl.

[4] Wiener Mitth. XIV. str. 186 nsl.

[5] Wiener Mitth. XIV. str. 117 nsl., XV. Sitzber. 104, 105, Correspondenzblatt 1889 str. 157. nsl.

[6] Archiv XIII. str. 79 nsl, XIV. str. 1 nsl., pak na kongressu ve Frankfurtě nad Mohanem (Correspondenzblatt 1882 str. 203).

[7] V článcích citovaných.

Přistoupiv k práci, položil jsem si tyto dvě otázky:

1. Je možno dokázat jednotnou kulturu v zemi české od dob nejstarších? čili speciálněji pro naše thema: Objevuje se v době, v níž historie vypravuje o stěhování národů v střední Evropě, i v archaeologii Čech zasažení nové kultury, — či zůstává ta kultura jednotnou s kulturou dřívější a rozdíly dlužno vyložiti pouhým vývojem?

Ovšem ani kladná neb záporná odpověď na otázku tuto ještě nás neoprávňuje soudit ani na kontinuitu národa, ani na její porušení. Je jisto, že často klidným obchodním stykem dozná jedna strana, jedna kultura větší změny a převratu, než by v ni přinesl nový kmen. S jakým právem můžeme na př. soudit, že byla u germanských kmenů ona stránka hmotné kultury, jež se nám objevuje v památkách a zachovaných hrobech, jiná než u Slovanů — že byla tak rozdílnou, abychom mohli rozsuzovati, co jest germanské, co slovanské? Do jistého stupně primitivnosti kultura je všude adaequátní, kde vnější podmínky jsou totožné neb podobné. Čím jasněji, určitěji bude možno ukázat, že změna ona v kultuře české byla náhlá a ne povlovná, tím bude ovšem větší koincidence s výsledky podanými historií, tím i větší pravděpodobnost, ale jen pravděpodobnost, že do kultury starší zasáhla náhle kultura cizí.

2. Podobně se to má s druhou otázkou:

Objevují somatické zbytky obyvatelů země v době této různosti od forem předešlých? Implicite se ovšem musí předpokládat, že na těch zbytcích, jež mohou anthropologovi podati příležitosť ke zkoumání fysické stránky lidstva minulého — není to nic než kostra, v musejích vlastně jen lebka, — lze podobné různosti ethnické konstatovat, pravděpodobně tím větší, čím kmenové jsou geneticky vzdálenější.

Pokud lze na otázky tyto odpověděti, o tom podrobněji v odstavcích následujících.

Literatura českých hrobů s kostrami doby pozdní.

Sestavil jsem tuto literaturu zvláště, abych později zbytečně dlouhým citováním pramenů nepřeplňoval textu. Hleděl jsem ji sebrat co možná úplně, aby pracovník pozdější nemusil více ztrácet čas sbíráním pramenů literárních. Najdou-li se dodatky tu a tam v některém politickém neb zábavném časopise, pak prosím, aby si to každý doplnil. Ale z časopisů citovaných, doufám, že sebráno všechno. — Zprávy jsou srovnány dle míst, jimž naleziště buď nejblíže leží, nebo po nichž již dříve nazvány a známy jsou. V seznamu jsou ovšem udána nejen místa s hroby pozdní době zajištěnými, ale i hroby, o nichž mi pro nedostatek zpráv nebylo možno určitěji zjistiti, které době náležejí.

Běchary u Kopidlna. (Pam. XV. str. 11.)

Běřín u Jince na Berounsku. (Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 200.)

Bezděkov (Bezdiek) vých. od Žatce. (Wien. Mitth. X. str. 266, Pam. VII. str. 64, XII. str. 364.)

Bezno jihozáp. od Ml. Boleslavě. (Pam. XI. str. 480, IV. str. 45.)

Bílina. Blízko dolu »Josefizeche« (Berl. Verh. 1878 str. 374), v městě u mostu na silnici duchcovské (Pam. VII. str. 510), na poli Popluží (?, Pam. VII. str. 511), u hory Chlumu (Berl. Verh. 1878 str. 371, 1879 str. 364, 1881 str. 298, Pam. X. str. 433.).

Boleslav Mladá. Na místě domu č. 208. (Pam. XIV. str. 585.)

Boreč u Skalska záp. od Boleslavě. (Pam. XI. str. 271, 273, XIV. str. 510.)

Brančíky (Prenzig) záp. od Března v Žatecku. (Mitth. Centralcom. 1888 str. 47.)

Brozany na Ohři u Libochovic, na »Kopaninách«. (Pam. IX str. 480., XI. str. 348; Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 191 a pozn.; Čas. Mus. 1844 str. 119.)

Bříza na Roudnicku. (Pam. VIII. str. 153.)

Bžany viz **Vebešany.**

Budeč hradiště. (Pam. XII. str. 197.)

Budín u Čáslavě. (Vesmír 1884 str. 16.)

Bulovka u Prahy. (Praha Mus.)

Bydžov Nový, v spolkové cihelně, a **Bydžov Starý**. (Pam. XIV. str. 661, 663).

Bystřice severových. od Libáně. (Pam. VI. str. 313, XI. str. 129, X. str. 822.)

Císařský mlýn u Prahy. (Poutník Zapův 1846 str. 222.)

Citoliby u Žatce, na poli směrem k Brlochu (Woldřich, Beiträge IV. str. 8 a 18.)

Čakovice vých. od Hoštky (Gastorf) v Litoměřicku. (Pravěk str. 59.)

Čáslav. V studni pod valem na Pustáku. (Čas. Olom. 1888 str. 84.

Čáslavka u Jaroměře, na statku p. Šrámka. (Pam. III. str. 281.)

Čejkovice (Čekovice) záp. od Žatce. (Wien. Mitth X str. 265.)

Černoc Malá (Klein-Černic) jižně od Žatce (Wiener Mitth. X. str. 265.)

Černoušek jižně od Roudnice. Na poli p. Novotného (Pam. XII. str. 428.)

Čichtice sev.-záp. od Netolic. (Woldřich, Beiträge, I. str. 15, II. str. 22.)

Čížkovice jižně od Lovosic v Litoměřicku. (Pravěk str. 531.)

Dašice u Pardubic. U silnice blíže cukrovaru. (Mitth. Centralcom. 1889 str. 197, Pam. X. str. 617.)

Dobrá Voda (Hořejší) jihozáp. od Hořic, v cihelně na záp. svahu Mohýliku. (Pam. XII. str. 479.)

Dobroměřice sev. od Loun. (Pam. XI. str. 91.)

Drahelčice u Hořelic, na poli »v Pískách« podél potoka Vrušky. (Pam. IV. str. 45.)

Drahobuz v Litoměřicku. (Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 105.)

Dražkovice u Pardubic. Při silnici k Chrudimi v písečníku. (Pam. XII. str 474. XIII. str. 31 a 41, ref. v Mitth. Wien. XV. str. 30.

Dymokury jižně od Kopidlna. V lese »Berna«. (Pravěk str. 532; Kalina, Böhmens heidnische Opferplätze, str. 123; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 200.)

Ejpovice vých. od Plzně. (Pam. XI. str. 139.)

Flöhau u Podbořan v Žatecku. — U bývalého kláštera sv. Václava. (Mitth. Centralcom. 1888 str. 193.)

Havraň v Žatecku. (Pam. VII. str. 64.)

Holohlavy u Jaroměře. Nad Brodkem k Smiřičkám. (Pam. III. str. 280.)

Hostomice nad Bělou (Bílsko) — Pohřebiště na třech místech (Pam. VII. str. 508.)

Hradec Králové. Na pražském předměstí v t. zv. Voltových koutech. (Wiener Mitth. XIV. str. 158, 191; Mitth. Centralcom. 1882 str. CVI. 1884 str. LXXX.)

Hradec Levý. Na hradišti. (Pam. I. str. 92, II. str. 45. První zpráva společnosti přátel starožitností 1889. Tab. III.) Nejnověji nalezeno na Hradci přes 60 hrobů s kostrami a záušnicemi.

Hrádek u Čáslavě. (Pam. XI. str. 184; Mitth. Centralcom. 1884 str. CCXXVII. — Čermák: Archaeologické příspěvky z Čáslavska. Čáslav 1888 str. 8; Druhá výroční zpráva společnosti přátel starožitností str. 7.)

Hrádek v Prachovských skalách. (Berl. Verh. 1878 str. 373; Pam. XIV. str. 353, 605; Šnajdrovy Materiály: Střepy z hradiště Češova str. 2; Mitth. Centralcom. 1878 str. LXXII.)

Hrádek u Skalska (Boleslavsko). (Pravěk str. 525, 530; Pam. VI. str. 173; Archiv der Geschichte und Statistik insbes. von Böhmen (Drážďany 1872) str. 662 a pozn.; Kalina, Böhm. heidn. Opferplätze str. 195.)

Hrádek v Slupech v Praze. (Městské museum pražské).

Hradiště u Doudleb (Budějovicko). Na ostrožně Malší obtékané. (Pam. XIV str. 470.)

Hradiště u Kutné Hory, nad mlýnem Cimburkem. (Woldřich, Beiträge III. str. 79 (Wiener Mitth. XVI); Pam. XIII. 245.)

Hrázsko, záp. od Mšena. Kol kostela sv. Jiří. (Pam. IX. str. 455. XI. str. 487.)

Hředly, severně od Rakovníka. Na poli pod Džbánem. (Pam. XI. str. 47, 96.)

Hyskov (Heskov) severozáp. od Berouna. U cihelny kdyčinské. (Pam. X. str. 93.)

Chlumčany v Žatecku u kostela sv. Klimenta. (Čas. Olom 1886 str. 28, z původní zprávy v »Lučanu« 1884, č. 18.)

Chotíkov u Plzně. Na stráni vrchu Krkavce. (Pam. X. str. 385.) (?)

Chuděřice (Kutterschitz) severových od Bilíny. (Pam. IV, 2, str. 179. VII. str. 509.)

Chýnov u Prahy. (Pam. I. str. 91.)

Jaroměř. Na místě domu zvaného »Ráj« (Pam. III str. 278), »na Ptakách« (Pam. III. str. 280.).

Ječovice jižně od Libochovic. (Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren II. (1786) str. 154; Pam. IV. str. 95, XI str. 349; Pravěk str. 26, 533; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 200; Kalina, Böhmens heidnische Opferplätze, str. 167; Vocel, Archaeolog. Parallelen II. (Sitzber. philos. hist. Classe d. kais. Akademie d. Wiss. XVI. I. str. 196.)

Jezbořice jihozáp. od Pardubic, u mlýna p. Hyklíka pod kopcem. (Pardubice Museum.).

Josefsthal severně od Mladé Boleslavě. Za Debří blíže Jizery, v písečníku bar. Leitenberga. (Pam. XIV. str. 508.)

Kbely jihozáp. od Kolína. — Mezi Kbely a Malými Lošany. (Pravěk str. 531, Pam. III. str. 330, Mitth. Centralcom. 1864 str. VII.)

Klecany, viz Přemyšlení.

Kluky mezi Kolínem a Poděbrady. (Pam. II. str. 92, Mitth. Centralcom. 1882 str. CVI.)

Kokovice severozáp. od Slaného. (Pam. XII. str. 420.)

Kolín. (Verh. Berl 1882 str. 94, 1884 str. 207); Prof. Šafránek »O pohřebišti a podobě Prokopa Velikého« (Pardubice 1881).

Kopidlno. Na Kopečku (Pam. XI. str. 472), a v hlinovníku cukrovaru. (Pam XIII. str. 45.)

Koporeč (Kopperitsch) jižně od Mostu. (Vídeň Mus.)

Košíř. U cihelny p. Plavého. (Pam. XIV. str. 472.)

Kotlaska u Prahy viz **Libeň.**

Kouřim. Kolem kostela sv. Vojtěcha. (Pam. XII. str. 187, 233.)

Krašovice u Přeštic. K východu u silnice k Nepomuku. (Pam. VIII. str. 151, 152.)

Krnsko. Jižně od Ml. Boleslavě. (Pam. XIV. str. 584.)

Křemyž. Jižně od Teplic. (Pam. VII. str. 506, 507.)

Křeštovice vých. od Písku na Vltavě. Kolem kostela sv. Jana. (Woldřich, Beiträge IV. str. 27.)

Křivenice (Pardubice Mus.).

Letky na Vltavě před Veltrusy. (Pam. XIII. str. 381, XIV. str. 52.)

Libáň viz **Bystřice.**

Libčany záp. od Králové Hradce. (Pravěk str. 532, Čas. Mus. 1847 II. str. 220.)

Libeň u Prahy, hlavně na vinici Kotlasce. (Pam. X. str. 386, 587 nsl. Petera, Želka libeňská str. 22.)

Libeň Vysoká vých. od Mělníka. Na dvorku p. Oudrnického. (Pam. XII. str. 331.)

Líbeznice sev. od Karlína. (Abh. der böhm. Gess. d. Wiss. 1786 str. 346; Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 192; Pam. XI. 350.)

Libice (které?). (Pam. XIII. str. 39.)

Libochovice nad Ohří. U cesty vedoucí do Lovosic. (Mitth. Centralcom. 1871 str. CXCIII; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 200.)

Libochovičky vých. od Kladna. (Pam. XIV. str. 103.)

Libšice viz **Letky.**

Libušín severozápadně od Kladna. (Pam. XIV. str 207.)

Lipany u Českého Brodu. (Mitth. Centralcom. 1888 str. 255; Pam. X. str. 838.)

Lipkovice východně od Řipu. (Pam. VII. str. 580.)

Lipno Velké u Postoloprt. (Vídeň Mus. XIII. 60.)

Lišné na Berounsku. Na vrchu Velisi kolem kostela sv. Jana. (Pam. III. str. 44.)

Liteň jihových. od Berouna. (Pam. II. str. 190, Pravěk 480.)

Litoměřice. (Slovanské pohřebiště dle sdělení p. Dra. Matiegky.)

Lochovice vých. od Hořovic. (Pam. XI. str. 351; Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 172.)

Lošany Malé viz **Kbely.**

Lovosice. (Slovanské pohřebiště dle sdělení p. dra Matiegky.

Lukavec (který?). (Praha Mus.)

Lunikov u Velvar (Rakovnicko). (Pam. I. str. 285.)

Malín u Kutné Hory. (Pravěk str. 26; Pam. XI. str. 487.)

Měňany u Berouna. (Slovanské pohřebiště dle sdělení p. dra. Matiegky.)

Močovice západně od Čáslavě. Pod stráni »Hrádkem« u dráhy. (Pam. XII. str. 141.)

Moravěves (Marowes) sev. od Žatce. (Pravěk str. 193, 532; Pam. V. str. 285, VI. str. 310, VII. str. 62; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 198; Berl. Verh. X. str. 368; Wiener Mitth. II. str. 64.)

Nakří u Hluboké (Budějovicko). (Pam. VI. str. 313.)

Nehasice sev. od Žatce viz **Moravěves.**

Nymburk. (Pam. XII. str. 138, XIII. str. 45; Mitth. Centralcom. 1882 str. CXI., 1885 str. LXX.; Praha Mus.)

Obříství u Mělníka. (Mitth. Centralcom. 1888 str. 54.)

Osice mezi Hradcem Králové a Chlumcem. (Pardubice Mus.)

Otmiky severových. od Hořovic. (Pam. XII. str. 18, 19, 150, XI. str. 677, 680.)

Otruby severových. od Slaného. (Pam. XII. str. 41, 43.)

Otvojice jihozáp. od Kralup. (Pam. II. str. 190; Pravěk 480.)

Pakoměřice na Kouřimsku. U dvora Baštecképo. (Pam III. str. 141.)

Panenská vinice za Strahovskou branou u Prahy. (Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 126.)

Pátek na pravém břehu Oharky mezi Louny a Libochovicemi. (Pam. II. str. 293; Pravěk str. 481.)

Peruc severových. od Panenské Týnice. (Pam. VI. str. 313, XI. str. 487, XII. str 474, XIII. str. 237.)

Podbaba (Praha Mus.; Vídeň Mus. XIII. 60.)

Prahly (Pröhl) vých. od Kadaně. (Mitth. Centralcom. 1888 str. 48.)

Předměřice sev. od Králové Hradce. U cukrovaru. (Dle zprávy p. Diviše Čisteckého ze Šerlinků.)

Přemyšlení u Prahy. Mezi Přemyšlením a Klecany. (Pam. II. str. 44, Pravěk str. 516; První zpráva společnosti přátel starožitností str. 28; Pam. XII. str. 122, 454, 470; Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 192 a pozn.)

Přílepy Velké severozáp. od Prahy. Pohřebiště za hospodou »U černého vola«, (Pravěk str. 6; Zapův Poutník 1846 str. 284 nsl.), »pod Skalkou«, pod Tejšínem, na pahorku Pobibu u Cvrkyně, na »Dandových vrších« (Poutník 1846 str. 284 nsl.)

Radměřice v Kouřimsku. (Pam. XII. str. 26.)

Radonice u Vinoře severovýchodně od Prahy. (Pam. XIII. str. 284.)

Rejšice vých. od Nových Benátek. (Pravěk str. 531.)

Rosnice u Králové Hradce. Uprostřed vsi kolem zvonice. Mitth. Centralcom. 1881 str. CXXXII.)

Roudnice. Na pozemku p. Kapra a na dvorku »u Stínadel«. (Pam. XII. str. 427.)

Řeporyje u Tuchoměřic u Prahy. Kolem kostela sv. Petra. (Pam. I. str. 284, II. str. 190.)

Řepov u Ml. Boleslavě. Na cestě k Jemníku. (Pam. XIV. str. 261, 509. Ml. Boleslav Mus.)

Sádek (Satkau) v Žatecku. (Pam. XI. str. 487; Wiener Mitth. 1878 na mapce Kittlově.)

Sedčice (Schedic) záp. od Žatce. (Wien. Mitth. X. str. 265.)

Sejdovice jižně od Mostu. (Wiener Mitth. II. str. 63, III. str. 47, 67.)

Skalsko u Ml. Boleslavě Na »Hrádku« viz Hrádek. Na »Svilně« (Pravěk str. 552, Pam. VI. str. 173, XI. str. 351.)

Smiřice sev. od Kr. Hradce. (Mitth. Centralcom. 1881 str. CXXXI.)

Solč u Mnichova Hradiště. (Pam. XIV. str. 350.)

Sovenice u Mnichova Hradiště. (Pam. XIV. str. 348.)

Spikaly u Ml. Boleslavě (Pam. V. str. 285.)

Statenice severozáp. od Prahy. Na cestě do Tuchoměřic. (Zapův Poutník, 1847 str. 59.)

Stodůlky jihozáp. od Prahy. (Praha, Městské museum.)

Střebichovice (Třebichovice) severozáp. od Kladna. V cihelně. (Vesmír XVI. str. 71.)

Střednice na Mělnicku. (Pam. X. str. 613.)

Sušice. U vých. paty Svatoboru. (Pam. XI. str. 677, 679, 680. XII. str. 13, 150.)

Svinčany u Choltic (Pardubicko). U hřbitova v »Mohylce« (Pardubice Mus.)

Šárka, hradiště. (Pam. VII. str. 181.)

Šebířov sev. od Ml. Vožice v Táborsku. (Pravěk str. 531; Pražské Noviny 1858 č. 150. dle Pam. III. str. 190.)

Šlapanice záp. od Velvar. Na polích »v Ludkách«, a u kostela sv. Floriana. (Pam. I. str. 285.)

Šlovice u Křivoklátu na levém břehu Berounky. (Mitth. Centralcom. 1882 str. CV.)

Tasnovice u Hostouně. Na hoře sv. Vavřince. (Wien. Mitth. VI. str. 43.)

Tatinná (Tattina) záp. od Postoloprt. (Woldřich, Beiträge IV. str. 17.)

Teplice. Na zámeckém vrchu. (Pam. VII. str. 511.)

Tetín, hradiště. (Pam. II. str. 190; Mitth. Centralcom. 1882 str. XXI.; Wien. Mitth XIV. str. 193.)

Třebechovice. (Pam. X. str. 385.)

Třebenice. (Slovanské pohřebiště dle sdělení p. Dra. Matiegky).

Třebešice u Čáslavě. (Pam. IX. str. 568.)

Úherce u Loun. (Pam. XIII. str. 235, 321.)

Újezd Vysoký záp. od Opočna. Kolem kostela. (Pam. XI. str. 368; Mitth. Centralcom. 1878 str. CLVI., 1880 str. XXXIX.)

Vebešany, Vebžany, Bžany, jižně od Teplic. (Pam. VI. str. 309, VII. str. 208.)

Velemyšleves (Welmschloss) u Žatce. Viz Moravěves.

Velvary. (Pam. XIV. str. 663.)

Vinařice sev. od Kladna. (Pam. XI. str. 23, XIV. str. 230.)

Vlkov u Poděbrad. (Pam. XI. str. 504.)

Vostřešany (Pardubicko). Naproti škole. (Dle sdělení p. Diviše ze Šerlinku.)

Všelisy u Ml. Boleslavě. Na cestě k Borči. (Pam. XII. str. 478, XIV. str. 584.)

Všeruby na Plzeňsku. (Kalina, Böhm. heidn. Opferplätze str. 136.)

Vysočany. V cihelně p. Istlera. (Praha Mus.)

Záhoř pod Vladařem, u Chýše v Loketsku. (Mitth. Centralcom. 1868 str. XXXVII; Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 171.)

Zájezd záp. od Okoře. (Pam. XIV. str. 669.)

Zakolany sev. od Tuchoměřic u Prahy. (Pam XI. str. 89, XII. str. 187.)

Zalužany severových. od Mirovic v Písecku. (Pam. V. str. 44.)

Záluží u Čelakovic. (Praha, Mus.)

Zdislavice (které?). (Pam. IV. str. 189.)

Zvíkovec na Plzeňsku. (Kalina, Böhm. heidn. Opferplätze str. 81.)

Žalov u Roztok. (Pam. XI. str. 272.)

Žatec. (Pam. VII. str. 64; Archiv II. str. 289; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 200, IX. str. 103; Vídeň, Mus.)

Želenice jihových. od Slaného. »Na smutném« (Pravěk str. 482; Pam. II. str. 293; Mitth. f. Gesch. d. Deutsch. VII. str. 198; Libussa 1846 str. 421.)

Želenky vých. od Duchcova. (Pravěk str. 476; Vocel, Arch. Parallelen I. (Sitzb. philos. hist. Classe d. kais. Akad. d. Wiss. XI. (1853) str. 751); Pam. VII. str. 510; Mitth. f. Gesch. d. Deutschen VII. str. 159.)

Želiv záp. od Humpolce na Čáslavsku. (Pam. XII. str. 556.)

Želkovice severových. od Lochovic na Hořovicku. (Pam. XII. str. 143; Wien. Mitth. XVI. Sitzber. str. 35.)

Žernoseky Malé v Litoměřicku. (Dle sdělení p. Dr. Matiegky.)

Židovice na Roudnicku. Mezi Židovicemi a Hrobcem. (Pam. VII. str. 577, IX. str. 481, 961, XII. str. 428.)

I. část.

Že člověk žil v Čechách již v době diluviální, je, tuším, po nálezu Sudslavickém Woldřichem výborně prozkoumaném, prosto pochyby. Rovněž není příčiny pochybovati o tom, že v době neolithické zde existoval. — Prof. Smolík nevěří u nás v dobu neolithickou, ale neprávem.[1] Uznávám plnou měrou jeho námitky a jsem si dobře vědom, že nálezy kamenných a kostěných nástrojů, i když stopa po bronzu neb železe neudána, neopravňují pro častou nespolehlivost zpráv klásti nález v dobu neolithickou. Ale mimo nás, mimo Čechy věda praehistorická uznává v Evropě bez odporu dobu t. zv. neolithickou s jistými po celé Evropě konstantními charakteristiky (zejména v keramice), a poněvadž v tom nečiníme výjimky, musíme i u nás předpokládat neolith. K době té patří hlavně zbytky obydlí a hroby, dělící se na ustriny s kostrami a hroby v řadách, mezi nimiž jsou formy přechodní.

Obecně se uznává theorie, že s objevením broncu změnil se úplně i ráz ritů pohřebních a na místo pochovávání že nastoupilo spalování. Mnozí usuzují přímo na nový lid. Přesvědčil jsem se vícekráte, že hypothesované vniknutí nových národů s novou kulturou, jímž se má vyložit příčina změny v kultuře staré, ve skutečnosti neexistovalo. Nicméně zde padá tak těžce na váhu zmíněná změna ritů, předpokládající převrat v ideách, jež se nejkonservativněji v lidu uchovávají, že se zatím rozhodnouti nechci.

---

[1] Pam. XI. str. 12., XII. str. 308 nsl.

Změna se však neudála náhle. Dlouho do doby bronzové sahají u nás hroby s kostrami,[1] a možno již nyní říci, že po celou dobu praehistorickou od dob nejstarších až do konce jejího, totiž do doby, kdy křesťanství dokonale zvrátilo starou kulturu, zvyk původní nezanikl nikdy úplně.

Jen nevelké mezery ukazovaly se dosud ve výkladech většiny našich archaeologů. Ale, jak se mi zdá, chybně, a bude možno brzy bezpečně tvrditi, že zvyk pohřbívat mrtvé trval v Čechách nepřetržitě až do zákazu spalování mrtvol v křesťanství a že jen v určitých dobách vedle něho intensivněji zavládlo spalování.

I v době pouhého bronzu, i v době, kdy objevuje se u nás poprvé železo, provázeno zcela zvláštními novými formami objektů bronzových, v t. zv. době hallstattské, máme v Čechách hroby s kostrami U nás řídko, ale v sousedních Bavořích jsou mohyly s kostrami v starší době bronzové pravidlem.

Zda se kultura tènská (u nás bych ji raději zval ***duchcovskou***) rozšířila po střední Evropě po domnění mnohých vystoupením nového válečného kmene gallského, či zda se vyvinula prostě z hallstattské, apodikticky rozhodnouti nelze. U nás v kultuře tènské vidíme skutečně opětnou změnu názorů religiosních, opět počíná převládati pochovávání. Opakuji, že mi tyto dvě změny pohřebního ritu zůstávají nejtíže vysvětlitelnými. — Dle Undseta hallstattská kultura kvetla v jižnějších krajích střední Evropy pravděpodobně kolem r. 500. př. Kr. O kolik let k nám přišla později, oč přetrvala, zatím ovšem stanoviti nelze. Tènská doba styká se u nás již s kulturou římskou, z čehož lze soudit, že trvala ještě do doby, kdy římské styky dosahovaly až do země české, nejvíce asi v 2. a 3. století po Kr.[2]

---

[1] Na celou řadu podobného vzájemného zasahování obou ritů, svědčící o zcela pomalém přechodu jich, v Bornholmě, Švédsku, severním Německu, Švýcařích a jinde ukázal již Much (Mitth. Centralcom. 1886 str. CIII.). I u nás mohl bych snadno doložiti, že se dlouho do doby bronzové po starém zvyku pochovávalo.

[2] V Čechách nalezené římské hroby (lépe hroby s římskými fabrikáty) jsou hroby žárové, výjimkou kosterné. — Datují se nejlépe dle mincí, téměř

[illegible]

[illegible] [illegible] Kopunli [illegible] jsem [illegible] mnozství [illegible] jež do naší [illegible] řadit nelze. — Tak [illegible] mně v Čechách známých nalezišť [illegible] jich na 100, jež jistě nepatří do žádné [illegible]

jež císařských, Augustem počínaje [illegible] u Vrutice Kropáčovy (Pam. XII [illegible]) s Tènem, žárové u Zliví u Jičína (Mitth. [illegible] Berl. Verh. 1885 str. 353, Pam. XIII, str. [illegible] (Mitth. Centralcom. 1888 str. [illegible]), u Teplic, u [illegible] v Obříství u Mělníka (Mitth. [illegible] Centralcom. 1889 str. 60), u Holubic u Prahy (Mitth. [illegible] str. LXXXVII.) a jinde. Ve [illegible] levčic u Slaného (tři urny [illegible]) (Vídeň. Mus. XIII. 57.)

stěhování národů. To jsou hroby, jež jsou předmětem této práce. Mimo ně zbývá ještě přes 70 nalezišť, o nichž pro kusost zpráv nemohu určitě říci, do které doby náležejí. — Jsou to hroby po různu, ale pravidlem v řadách položené, s kostrami na znaku ležícími. Proto názvem »hroby řadové« (»Reihengräber«) zejména v Německu označují tuto pozdní skupinu hrobů, ale nesprávně. Týž způsob kladení mrtvých jest znám právě z Německa již z doby neolithické a tènské.

Dle nalezených předmětů můžeme rozeznávat dva druhy pozdních hrobů řadových, hlavně na základě studia nálezů cizích, nejvíce jihoněmeckých a francouzských. Celkový ráz každého druhu objevuje se na prvý pohled velmi různým.

1. První třídu tvoří hroby bohaté, s věcmi zlatými, stříbrnými, perlami ze skla, smaltu, vůbec s hojnými šperky a zbraněmi vesměs ze železa. Tyto hroby nejdůkladněji rozpoznal a vylíčil Lindenschmit a nazývá je obyčejně merovinskými. Datuje je do 5. až 8. století. Jsou to prostě germánské hroby, nacházející se hlavně v zemích, položených na západ i východ od středního toku Rýnu.

2. V druhé třídě vidíme hroby v řadách s předměty chudými: jen nádoby, a tu a tam zbraň železná; často nic, než kamenný mlat. Za to mívají tyto hroby u nás a v severovýchodní části střední Evropy zvláštní konstantní charakteristika, pro nás velice důležitá. Neboť jak slovanští tak i cizí, hlavně němečtí archaeologové — ba ti to prvně vědecky dokazovali — mají na základě těchto charakteristik hroby ty za slovanské.

I.

Tènská kultura nezanikla tak na dobro, jako hallstattská. Formy náramků, sponek, zbraní, tènské kultuře vlastní, právě tak, jako známé skvostné věci skleněné, šnůry koralů různobarevných, dlouhé meče a rovné nože, vše vidíme opakovat se znovu v počátcích kultury doby historické, zejména v kultuře t. zv. merovinské. Lindenschmit má proto pravdu, tvrdí-li, že tato kultura, objevující se v plné kráse v jižním Německu a v severní Francii v hrobech z 5. až 8. století, náležejících bezpochyby německým kmenům Alemannů a Franků, není nic jiného než zbarbarisovaná kultura římská, určitěji řečeno: resultát splynutí těchto dvou kultur, tènské a římské. Na Rýnu a na horním Dunaji byla počátkem naší éry tènská kultura v květu jako u nás; kdežto však v jižních zemích gallských brzy byla římskou na dobro vytlačena, v těchto severních krajích, kde obě kultury měly jakousi rovnováhu, vyvinula se z jich styku zvláštní kultura rázu nového, jevící bohatost a lesk, ale ve formách barbarských. Ke krajnímu jejímu vývoji přispěly beze vší pochyby silnou měrou i vlivy orientální, byzantské, obchodem přes Italii do západních krajin zanesené.

Proto merovinská kultura není po našem náhledu snad kulturou germanskou. Náležíť pouze německým kmenům Alemannů a Franků, kteří se usadili na rozhraní říše římské, a byli s kulturou římskou v neustálých stycích. Ostatní kmeny germanské měly počátkem doby historické jen zbytky kultur starších, kultury nepoměrně chudší než byla merovinská, a nelišili se po stránce té mnoho, snad nic, od sousedících kmenů

slovanských. Bouře, jimiž byly všechny země střední Evropy zmítány při stěhování národů, ochudily přirozeně lid severních krajin, jenž byl nucen neustále bojovat a neustále se hájit, ponechaly mu v majetku místo skvostů jen zbraně železné, ba z nedostatku těch byl člověk znovu nucen uchýliti se k prastarým zbraním kamenným. Tímto nedostatkem šperků a pouhými nálezy zbraní, zkrátka chudostí, jsou právě hroby druhé skupiny ať germanské, ať slovanské ponejvíce charakterisovány. Často nenajdeme nic u kostry než kamenný mlat, a není divu, že u podobných chudých hrobů je často nemožno rozhodnout, náležejí-li době mnohem starší, neolithické, či počátku doby historické. Jen bedlivé ohledání nalezne přece tu a tam stopy postačující k rozpoznání, ale těch jsem leckdy postrádal u našich českých zpráv.

České hroby, jež dle různých známek padají do doby od stěhování národů až do zavedení křesťanství, patří téměř všechny do druhé kategorie, mezi hroby chudé, ač pravidlem nejsou bez zvláštních charakteristik. Větších pohřebišť s rázem vyvinuté kultury merovinské u nás není; dosud se našlo jen několik hrobů po různu uložených. Tyto však nemusí býti stopou kmene alemannského neb franckého, jenž táhl zemí českou a zanechal zde při tom několik svých členů mrtvých. Jsou to snad hroby zámožných jednotlivců, snad cizinců přišlých od západu, snad domácích, vynikajících bohatstvím nad sourodáky své. Přičítati české hroby typu merovinského jinému kmeni, než tomu, jemuž patří hroby ostatní, nemáme důvodu. I ta věc, že i v ostatních pohřebištích nalézáme po různu jednotlivé předměty vyvinutějšího a skvostnějšího rázu, svědčí o tom, že několik českých hrobů s kulturou podobnou merovinské jsou hroby, jichž majitelé mocí, nebo bohatstvím, neb stykem s krajinami alemannskými a franckými dovedli si nahromaditi více cizích, drahých ozdob, a s nimi položeni byli i do hrobu. Proto však nelze tak snadno říci, že by vlastní kultura merovinská byla české zemi cizí, jen tu a tam sem zanesená. To právě, co ji na oko charakterisuje, ona b o h a t o s t a s k v ě l o s t, ovšem českým hrobům až na výjimky s c h á z í. Ale hroby jihoněmecké a severofrancouzské nejsou

také všechny šperky přeplněny. Odmyslíme-li si tyto šperky, jež více teprve v musejích pohromadě sebrány a srovnány imponují leskem než po různu v pohřebištích, pak nejedno české pohřebiště vykazuje v celém vystrojení hrobů týž ráz, jako hroby jihoněmecké. Čteme-li jen starší zprávy o českých nálezech, na př. o hrobech, jež nalezl P. Krolmus kolem Prahy, tu je zřejmě vidět, že hroby ty odpovídaly v mnohém merovinským hrobům jihoněmeckým.

Ale pravdou je, že skvělost šperků našim hrobům přece schází. Žádný z našich hrobů nevyrovnal se dosud některému skvělému hrobu franckému. A s toho hlediska, jen když učiníme onu šperkovnost hlavním charakteristikem hrobů merovinských, můžeme říci, že kultura ta je zemi české cizí. Dokud bohatší hroby zůstanou u nás výjimkou, můžeme říci, že kultura merovinská nebyla v Čechách nikdy domovem.

Mezi tyto výjimky patří v Čechách pohřebiště Vinařické, ojedinělé hroby v Úhercích, Želenkách, Bříze, Pátku a Želenicích. — U Vinařic přicházelo se na svahu mlýna libušínského častěji na kostry obložené kameny v hloubi asi 1 m. U koster našly se skvostné stříbrné sponky, tvaru lukovitého (také jedna železná pozdního tvaru tènského, jiná pozdní v podobě hrubě stylisovaného ptáka), hladké broncové prsteny a přesky, korale, hřeben kostěný, při tom nádoby tvarů velmi komplikovaných, ozdobných, a skleněné poháry.[1] Týž ráz jeví hrob úherecký, kostra v pouhé zemi hlavou k západu položená, je však ještě bohatší na zlato a stříbro; z broncu a železa nenalezeno ničeho.[2] Nejkrásnější věci typů merovinských nalezl r. 1850. p. Frost u dvou koster v mohyle v Želenkách u Duchcova. Osoba pochovaná byla patrně velmi bohatá a, ač křesťanka, přece po starém zvyku pohanském pochována. U nohou byly zbytky dřevěného, železem kovaného vědérka, jež jest dosti častým znakem hrobů současných. Nemýlím se příliš, vyslovím-li domněnku, že mohyla

[1] Pam. XI. Tab. I., II.
[2] Pam. XIII. Tab. XIII.

ta byla hrobkou pána kraje a lidu, jenž opodál asi 200× od Liščí Hory k Želenkám měl zase hřbitov svůj, jak svědčí řady koster chudých, bez objektů. Chudší hrob se zajímavou kruhovitou sponkou merovinskou, s perlami skleněnými, prstenem a stříbrnou jehlicí, nalezen u Pátku na Oharce. Dle popisu také hrob, nalezený roku 1841. u vsi Břízy v Roudnicku, patří mezi hroby doby pozdní. U Podbaby nalezena zlatá sponka merovinská, nyní ve Vídeňském museu.[1] A to jest, pokud mi známo, vše.[2]

U nás můžeme dobře soudit, že ona bohatší naleziště, blížící se merovinským, jsou mladší oněch chudých, charakterisovaných — jak uvidíme — esovitými záušnicemi. Náležela patrně době, kdy po Tènu ještě vliv římského obchodu byl na středním Dunaji intensivnější a snáze k nám docházel. O mladším rázu svědčí i různé detaily těchto hrobů, jako na př. uchování sponek tvaru tènského ve Vinařicích, Vrutici Kropáčově. Nalezištěm, v němž se tento ráz jasně stýká s novým chudším, záušnicemi vyznačeným, je Köttlach v Dolních Rakousích. Ovšem nesmí se soudit, že by všechna ostatní česká pohřebiště této doby byla naprosto chudá. Naopak vyskytují se tu a tam různé předměty týchž tvarů, i z kovů nejdražších, tvořící jakýsi přechod k právě vyjmenovaným hrobům bohatším.

Tak na př. zlaté, hroznovité náušničky nalézáme v hrobech Zakolanských a na lebce p. Rýznerem u Žalova nalezené, umělé náramky a spony v Čakovicích, v Sušicích, v Libni a jinde. Na Moravě známe aspoň jedno velké pohřebiště od Ryběšovic u Rajhradu, odpovídající v mnohém vlastním pohřebištím merovinským.

Jinak čím dále na východ, tím více merovinský sloh mizí,

---

[1] Vídeň. Mus. XIII. 60.

[2] Objekty z hrobu u Vrutice Kropáčovy rozpoznal prof. Smolík správně za římské, záhadné dvě kostry u Kolína nalezené, v nichž spatřoval prof. Šafránek přímo Prokopa Velkého s některým soudruhem, bude lépe datovati dříve, snad se Šnajdrem a Vossem do 13. století. Skvostné zlaté náčiní a nádobí jeví nepochybné vlivy cizí, nejspíše orientální.

a hroby rovnají se převážné většině našich chudých nejen na šperky, ale i na zbraně a utensilie. Musea zemí rakouských jsou téměř prosta podobných předmětů. V Dolních Rakousích zajímá hlavně pohřebiště u sv. Víta (okr. Hietzing) a v Köttlachu (okr. Gloggnitz) nalezené,[1] jež s hojnými skvostnými věcmi rázu merovinského spojuje charakteristika hrobů, přičítaných, jak uvidíme, určitě Slovanům.

II.

Od těchto několika právě vyjmenovaných hrobů odlišil jsem napřed skupinu novou, převládající u nás v Čechách a v krajích slovanských. Řekl jsem již v odstavci předešlém, že tato skupina nerůzní se podstatou své kultury od prvé. Rozrůznění učinil jsem jen proto, že se celkový vnější ráz prvé liší svou bohatostí tak od skupiny druhé a přikloňuje se k hrobům merovinským, že se mi zdálo býti záhodno, ve zvláštní skupině je probrati.

U skupiny druhé není ani památky po šperkovnosti, vyjmeme-li několik svrchu vzpomenutých nalezišť, jež jednotlivými bohatšími šperky tvoří jakýsi přechod ke hrobům bez zlata, stříbra a perel, se skrovnými ozdobami broncovými a nečetnými zbraněmi, právě jako ty zase k hrobům, v nichž dychtivé oko archaeologovo nenašlo nic více, než střep nebo kamenný klín.

Za to tyto hroby bývají často opatřeny jedním ze dvou znaků, jež nám umožňují nejen datovati je do doby pozdní, ale i souditi pravděpodobně na ethnickou příslušnost jejich zakladatelů. Je to buď zvláštní druh kovových kroužků, s koncem esovitě zahnutým, neb nádoby bezuché, pravidlem na kole dělané, hojně ozdobené vlnitými čarami kolkolem se vinoucími.

Ze seznamu hrobů, který jsem pro přehled textu zvlášť napřed připojil, největší část hrobů jest těmito znaky určitě do této doby zařazena.[2] Jen menší část byla tak chuda na dosta-

[1] Vídeň. Mus. XIII. 58, 59.

[2] O řadových hrobech této doby uveřejnil prof. Smolík v Památkách článek (XI. str. 481), mimo Wanklův »Příspěvek« jediný v české literatuře,

tečné zprávy, že jsem je nedovedl jistě určiti. Proto také v další práci více si jich nevšimnu.

Vnější forma a ustrojení hrobů.

Hřbitovy této doby byly zakládány na místech různých, nejraději na povlovných svazích a úpatích výšin, nebo na hradištích. Můžeme bez rozpaků soudit, že snad na všech starých hradištích, na nichž se nalézá nyní kostelík s křesťanským hřbitovem, nalézal se původně hřbitov z posledních dob pohanských. Pod kostely křesťanskými a kolem nich nalezly se tyto hroby v Kouřimi, Chrudimi, Ječovicích, Hrádku v skalách Prachovských, Újezdě, Hrázsku, Tetíně, Budči, Tasnovicích, Křešťovicích, Osicích, Řeporyjích a jinde.

Mimo hroby jednotlivé všechna větší pohřebiště uspořádána jsou jako naše hřbitovy křesťanské, s hroby v řadách vedle sebe kladenými. Hlava jest obyčejně položena na západ, aby obličej hleděl k východu. Zvyk tento byl již před zavedením křesťanství, ale není pochyby, že jej nové náboženství ritualně upevnilo. V dobách starších nebyl daleko tak obvyklý, jako v době stěhování národů, ač i tu se nacházejí dosti hojné výjimky. Nejen že celá pohřebiště obrácena jsou k jiné straně světové, také v jednom pohřebišti jednotlivé hroby nestejnoměrně jsou orientovány (u Císařského mlýna, Sušice, Otmiky, Jaroměř, Šlovice, Přemyšlení, na Moravě Dunajovice atd.)

Mrtví kladli se do hrobu v zemi prostě vykopaného (nejčastěji v hl. 1 *m*), neb obloženého řadou větších kamenů. Obruba bývá časem tak uměle provedena, že tvoří i nad tělem skutečnou klenbu (Skalsko, Křešťovice).

Jinde položen velký plochý kámen na hrob (Bystřice,

---

v němž je srovnával s řadovými hroby bavorskými. Že se o článku tom více nezmiňuji, budiž mi odpuštěno proto, že se s výrody jeho často nesrovnávám. Datují se tam naleziště do 5. až 8. st. po Kr., jež náležejí dobám mnohem starším.

Hrádek v Prachovských skalách, Kouřim).[1] Jednou, pokud vím, vytesány hroby ve skále (Želenice). U německých hřbitovů této periody bylo dosti obvyklé nasypávati nad hrob mohylu. U nás však jsou mohyly z doby této vzácnou výjimkou, nevím, zda proto, že byly během věku deštěm rozneseny, pluhem zarovnány, či tím, že vůbec nasypány nebyly. Jediným, určitě datovaným případem, jsou mohyly Újezdské.

Mrtvý kladl se do hrobu buď prostě, buď na prkně, snad i v dřevěné rakvi. Nemohu pro nepatrnost zbytků zachovaných určitě říci, kde existovaly rakve skutečné, uzavřené. (Srv. Letky, Ječovice, Malín, Flöhau, Roudnice, Otmiky, Přílepy, Levý Hradec, na Moravě Dunajovice, Židlochovice, Selovice.) Jedině by kusy železných pruhů na konci prken Krolmusem v Přemyšlení nalezených, svědčily o skutečné, železnými obručemi spjaté rakvi. Prkno bývá tu a tam obarveno. Ostatně je pohřbívání v rakvích známo jinde již v době broncové, kdy za rakve sloužily primitivně vydlabané stromové kmeny. Zajímavo, že se týž způsob udržel u nás ještě do této doby pozdní (u Dymokur v lese Berně). Pravidlem leží kostra na znaku, majíc ruce prostě podél těla nataženy. Výjimkou jedna ruka neb obě položeny přes prsa. Leckdy leží tělo na znaku, ale hlava na pravé neb levé tváři; velmi interessantním je, jsou-li zprávy dobré, položení mrtvoly na obličeji (na Hrádku ve Skalsku, pak v Nehasicích a Žatci, patří-li sem; na Moravě u Velké Týnice.)[2]

---

[1] Na bystřických a prachovských kamenech nalezeny již vytesané kříže.

[2] Časopis Matice moravské 1875 str. 13. Také v Hallstattě přichází vícekráte, (Srv. Sacken, Das Grabfeld von Hallstatt str. 14, kde oznámeny jsou i případy z Durinska, Bavor a Hessenska.) Zde se chci zmíniti ještě o jednom dosti záhadném zjevu. Dle některých zpráv bylo by lze souditi na zvyk částečného pochovávání, aneb skomolování těla před pohřbením. Je jisto, že tento obyčej panoval v starších dobách v celé střední Evropě (srovnej hlavně Hallstatt) a častěji i u nás v Čechách. Ovšem dlužno býti velmi opatrným. Zprávy naše jsou často nespolehlivé. Části kostry mohly být buď při kopání přehozeny, buď dříve zetlely proti částem jiným. Proto jen registruji, že jsem našel podobnou zmínku o hrobech Kouřimských, Řehnických, na Moravě v Nákle, v mohy-

P. Bř. Jelínek ve své studii o hrobech se skrčenými kostrami datuje zvyk pochovávati tělo v poloze skrčené od neolithu až do doby historické.[1] Našel jsem opět několik nových dokladů, že zvyk tento trval výminečně i v této době; musíme ovšem věřiti zprávám, tentokráte od svědků věrohodných podaným. Tak našel p. Lüssner mezi 4 kostrami Pražského předměstí u Hradce Králové 1 kostru skrčenou, jedna oznámena z Hrádku v Prachovských skalách a z Hrázska. Také mezi Dražkovickými, Kouřimskými a Tasnovickými kostrami nalezly se některé v poloze skrčené. Na Moravě v Příkazích, ve Slezsku u Malé Tinze podobně.[2]

Nálezy hrobní.

Nejdůležitější jsou svrchu vzpomenuté kroužky a nádoby.

1. Kroužky esovité. Českých pohřebišť, v nichž přicházejí, konstatoval jsem dosud 58, a sice následující:

Běchary	Dymokury	Hředly
Boreč	Flöhau	Jaroměř („na Ptákách“)
Bydžov Nový	Hradec Králové	
Bydžov Starý	Hradec Levý	Ječovice
Bystřice	Hrádek v Čáslavi	Kluky
Dašice	Hrádek v Prachovských skalách	Kopidlno („na Kopečku“)
Drahelčice		
Dražkovice	Hrádek v Slupech	Kouřim

lách »Tabarkách« a z Obory u Kroměříže (Čas. olom. 1889 str. 98, 1890 str. 18 nsl.). Ostatně jest zvyk sám stvrzen historicky i pro tuto pozdní dobu. Sacken uvedl doklad, dle něhož ještě v družině krále Dagoberta chtěli příbuzní umírajícímu velmoži uříznouti hlavu, a pak tělo spálit »more gentilium« (Das Grabfeld von Hallstatt strana 17.) O výklad se zatím nechci pokoušet.

[1] »Aus den Grabstätten der liegenden Hocker« (Prag 1884) str. 52.

[2] Čas. olom. 1889 str. 54, Schlesiens Vorzeit II. str. 201 nsl.

Krašovice (?)	Otmiky	Svinčany
Křešťovice	Otruby	Šebířov
Libeň (?)	Otvojice	Šlovice
Letky	Panenská vinice	Tasnovice
Libušín	Přemyšlení	Tetín
Lipany	Radměřice	Třebenice
Lišné	Ratboř	Újezd Vysoký
Liteň	Rejšice	Všelisy
Lovosice (?)	Řeporyje	Zakolany
Mněňany	Řepov	Zdislavice
Malín	Spikaly	Želiv
Nakří	Stodůlky	
Osice	Sušice	

Naleziště, o nichž mi neznámo, byl-li tam hrob neb ne, jsou ještě: Rejkovice pod Plešivcem u Hořovic (Pam. XII. str. 87), Ouřiněves u Prahy (Woldřich Beiträge IV. str. 26), okolí Zbečna (Pam. XIII. str. 39), Korno u Berouna (Světozor 1886 str. 685, 687), Chrudim, u základů chrámu P. Marie a sv. Kříže (Pam. II. str. 92), Šárka, u vchodu do valu (Pam. VII. str. 178), Velké Lipno (Vídeň, Mus. XIII. 60). Z musejní sbírky pražské udány byly v Památkách II. str. 190, 232 ještě kroužky z Chotovin, Budče, Hrádku Sudoměřského, z Hradska; Smolík (Pam. XII. 25, 26) zobrazuje ještě z Chýnova, Kladna, Zhořelic a od Berouna. Nevím, nenáležejí-li některé z těchto již výše jmenovaným nalezištěm. Všech nalezišť je takto 73.

Tyto kroužky sloužily beze vší pochyby za okrasu hlavy a nosily se pravidlem tak, že připevněny byly na proužcích kůže neb jiné látky, jež s pokrývky hlavy neb i kadeří splývaly po obou stranách hlavy. Termin záušnice, jenž se jim obyčejně dává, je sice úzký, ale případnější než náušnice, ač je pravděpodobno, že mohly být nošeny i způsobem našich náušnic. Dříve se měly obecně za skutečné náušnice, a teprve když se našly kroužky ještě na kusu zachovalé látky visící, byl pravý jejich účel vyjasněn. Pokud mi známo, byl učiněn podobný nález nejprve v hrobě u Varšavy nalezeném, pak v hrobech u Szubinu v Poznaňsku, u Slaboszewa,

u Książenic u Varšavy, v kurhanech Smolenského új., na hoře sv. Vavřince u vsi Althausen v záp. Prusku, v Čechách ve Vysokém Újezdě u Neveklova, v Ječovicích (?) a v Hradci Králové.[1] Podle počtu záušnic, u jednotlivých hlav nalézaných, soudím, že obyčejně asi jeden kroužek (na obou stranách hlavy) na proužku býval upevněn. Ale dosti často nachází se i více kroužků, jež bývaly, jak nálezy ukazují, buď jeden v druhém zavěšeny, buď provlečeny dírkami na jednom proužku kůže,[2] obyčejně 2—3, také ale až 6 (Přemyšlení, Bystřice, Hrádek v Prachovských skalách, Všelisy, Šlovice, Panenská u Prahy, Lipany, Svinčany, Řeporyje, Bořitov na Moravě, Sušice, Vysoký Újezd). Rozměrů jsou obyčejně nevelkých, pravidlem v průměru 2·5 cm., leckdy i více. Chybně však soudil Wankel,[3] že malé kroužky nosily se za prsteny, neboť, zdá se mi, nebyly ani jednou nalezeny na prstě, vždy jen u lebky. Větší pravděpodobnost má pro sebe domnění, že ony velké kruhy, 8 cm. ba i více v průměru mající, sloužily i za náramky, ač také přímých dokladů nemám. Soudil bych tak z toho, že konec těchto »náramků« mívá ouško k zachycení zahnutého konce druhého. a tudy k uzavření. Zajímavý je v té příčině náramek nalezený v Praze na Kocandě (Kaprová ul. č. 71./I.), nyní v městském museu. Stejný kruh broncový, nalezený na Řivnáči, Dr. Rýzner v popisu, omýliv se přehnutím, pokládá za luk sponky.[4] Ke tvaru záušnic připomínám, že vedle formy pravidelné s jedním koncem esovitě zahnutým přicházejí i oba konce podobně zahnuté, i častěji kroužky vůbec bez zahnutí. (Všechny 3 druhy byly nalezeny vedle sebe na př. ve Flöhau.) U nás

[1] Viz Schlesiens Vorzeit III. str. 191 nsl., Berl. Verh. 1881 str. 366 nsl., 1884 str. 202, Zeitschrift für Ethnologie 1878 str. 1 nsl. v Lissauerových »Crania prussica«, Pam. XI. str. 368, Mitth. Centralcom. 1880 str. XXXIX., 1882 str. CVI., Literarisches Magazin f. Böhmen 1786 II. str. 155, Моск. Извѣстія T. XLIX. 3 str. 14.

[2] Srovnej proužek z Książenice, zobrazený v »Zeitschrift für Ethnologie« 1878 Tab. II. 21.

[3] Čas. olom. 1884 str. 128.

[4] Pam XII. Tab. XIV. Srv. též Much, Kunsthist. Atlas (Wien 1889) T. C. 14.

jsou vždy massivné, duté zná S. Müller jedině z nálezu varšavského, nahoře citovaného.

Látkou je obyčejně bronc nebo měď, řídčeji cín, stříbro (Libějice, Sušice), mosaz (?). Zlatý znám od nás jediný, na Moravě v Cholíně nalezený.[1] Za to bývaly obecně zvláštním způsobem pozlacovány nebo postříbřovány, někdy i poměděny (cínové z mohyly Libějické). V museu vídeňském nalézá se záušnice z Thunavy u Garsu v Rakousích, ozdobená hustou řadou jemných drátěných kroužků. (Vídeň. Mus. XIII. 60.)[2]

2. Druhým charakteristikem těchto hrobů jsou nádoby pravidlem na kole dělané, tvaru hrncovitého, bez uch, s okrajem zahnutým, zdobené kolem čarami rovnými, hlavně vlnitými, často se znakem na dno vtisknutým (na př. nádoby, nalezené v Stodůlkách, v Řepově).

V celé řadě českých hrobů našly se tyto charakteristické nádoby celé neb střepy z nich vedle záušnic, tak v Libějicích, Zakolanech, Stodůlkách, na Hrádku v Prachovských skalách, v Čáslavi, Dašicích atd., samy o sobě v Libochovičkách, Kopidlně, Radonicích a jinde.

Jinak keramika těchto hrobů má hojnost forem různých. Úplně přestaly v ruce dělané nádoby, jež charakterisují neolith a první doby kovové. Jen po různu vidíme zbytky starších forem, jež dříve v obecnějším byly užívání, na př. nádoby s uchy, tuhové neb nádoby na nožičkách stojící (v Židovicích). Také rytí jemných čárkovaných neb puntíkových ornamentů mizí téměř úplně. Tu a tam mísí se sem stopy vlivu nebo přímého importu keramiky římské, jak svědčí nádoba v Dobroměřicích nalezená, neb urny Jaroměřské téže době patřící, nádoby skleněné, nalezené v Úhercích a Vinařicích.

---

[1] Čas. olom. 1884 str. 128. — Prof. Maloch zmiňuje se o záušnici skleněné vedle broncových v nálezu na Hrádku v Prachovských Skalách. Nevím, není-li to omyl. Spíše je to prsten.

[2] Srv. i Much (Kunsthist. Atlas T. XCVIII. 5, XCIX. 20.)

Nádoby jsou obyčejně na kole dělané, ale ne vesměs. Smolik pronesl v Pam. XII. str. 305 pozoruhodnou a správnou myšlénku: kolo hrnčířské zůstalo asi po drahnou dobu do středověku jen specialním majetkem hrnčíře, a prostý lid venkovský robil si pro svou potřebu asi dlouho své nádobí sám. Nicméně jest nádoba v ruce dělaná v nálezech doby této řídkostí.[1]

Nádoby se nalézají v hrobě nejčastěji u hlavy neb u nohou, řídčeji u boku. Hojným charakteristikem těchto hrobů jsou také dřevěná okovaná vědérka, u hlavy neb nohou položená, z nichž se ovšem nezachovalo nic než železné kování s držadlem (Nymburk, Zakolany, Lukavec, Krašovice). S počátku měly se tyto obruče u hlavy nalezené za jakýsi železný diadem nebo zbytek zvláštního okovaného klobouku, ale již Vocel ozval se proti tomu, a správně soudil na kování dřevěných vědérek.[2] Poletech vrátili se jediní dva slezští archaeologové, Dr. Biefel a Dr. Luchs znovu k starému výkladu, a dr. Luchs určitě tvrdil, že nalezl tyto obruče na lebkách koster u Malé Tinze ve Slezsku nalezených.[3]

Proti tak určitému autoritativnímu tvrzení jest ovšem těžko se vzpírat, nicméně jsem přesvědčen, že i v tomto případě jde o omyl podobný, jaký se přihodil při českém nálezu v Rovné.

---

[1] Otázky, pokud lze nádoby datovat dle toho, jsou-li v ruce neb na kole dělány, všímal si z našich archaeologů nejvíce p. Šnajdr. — Z počátku soudil (jako Vocel), že vše, co na kruhu děláno, bylo slovanské a náleželo tedy době po přistěhování Slovanů do Čech, — co v ruce, době předslovanské (Pam. X. str. 350, 742, Berl. Verh. 1878 str. 39, 370) Naproti tomu připustil Virchow delší dobu techniky smíšené. Jak dlouho však měla zasahovati technika prosté ruky do znalosti kruhu hrnčířského, neurčil. Nejnověji Dr. Hoernes zastupuje náhled, že smíšené přicházení obou druhů nádob charakterisuje u nás dobu tènskou a že nádoby rukou dělané můžeme sledovat až do vystoupení záušnic, tedy nejméně do 7. st. po Kr. (Wien. Mitth. 1889 Sitzungsber. str 28). Dokládá se hroby Vinařickými, některými moravskými a svědectvím Woldřichovým. Téhož mínění jest i prof. Smolík, dle jehož zprávy je v museu více nádob v ruce dělaných, v nichž byly nalezeny denáry vévodské (Pam. XII. str. 305). Také v Slaboszewu našel Virchow v hrobech nádoby v ruce dělané.

[2] Pravěk 479.

[3] Schlesiens Vorzeit III. str. 180, 193.

Zbraně jsou v hrobech celkem řídké Nesnadno říci, byla-li ta řídkost ve skutečnosti, či teprve ve zprávách o nálezech. Železo trpí v některém druhu půdy velmi rychle rzí, rozpadává se, a dřívější archaeologové hledali jen bronc a drahé kovy, železných zbytků si nevšímajíce. Některé starší zprávy připomínají pohřebiště s hojnými zbraněmi, nyní však, ač bedlivěji se k věci přihlíží, nenalézá se hrobů s bohatší kořistí na zbraně a nástroje. — Charakteristické, od Římanů převzaté dlouhé, rovné meče nalezeny byly v Přílepech pod Tejšínem a na Pobibu, v Statenicích, Libni, Rejšicích, Lochovicích, Želenicích, Libochovičkách, železná kopí v Nymburce, Židovicích a pohřebištích předešlých. Zvláštní druh železných oštěpů na dolní části hrotu okřídlených, jež se nalezly na př. v Bavorsku na Burglengenfeldu neb v Dolních Rakousích u Thunavy blíže Garsu (okr. Horn)[1] — prof. J. Ranke má je za specifikum slovanské (?) —, u nás, pokud vím, se nenalezly. Jediný případ malého broncového hrotu z této doby našel Woldřich v hrobu křešťovickém.

Nejčastěji nalézáme malé rovné nože železné (scramasax, mimo z Libně určitěji doložiti nemohu, také francisku mimo Moravu), dosti hojně i kamenné sekery, řídko věci pazourkové. Křesadel a ocilek, stálých to objektů v hrobech jihoněmeckých, u nás si asi nevšímáno. Ocilkou je onen nálezci záhadný předmět v Nymburce (za okresní nemocnicí) nalezený.

Šperků mimo záušnice nalézá se málo. Pěkné hroznovité zlaté náušničky nalezeny v Zakolanech, na Žalově. Prsteny broncové neb stříbrné jsou častější. Náramky forem mně celkem neznámých nalezeny na Hrádku Prachovském, u Přílep, v Čakovicích. Také pincetty, jehlice, záponky, přesky a řetízky broncové byly tu a tam oznámeny. Různobarevné korále ze skla nebo kameniny jsou dosti hojné. Z ostatních artefaktů jsou nejčastější hliněné přesleny, ostruhy s malým bodcem, malé podkovy, drtidla, křemenné kuličky a různé věci železné: hřebíky,

[1] Mnichov, Praehistor. Mus. IV. č. 210. Vídeň, Mus. XIII. 60. Srv. Lindenschmit Handbuch d. deutschen Alterthumskunde I. (Brunšvík 1889) str. 176.

řetězy; řídčejší železné nůžky staré formy tènské, kostěné hřebeny a různé rukojeti. Vůbec nenalezl se v Čechách hrob, v němž by nalezeny byly všecky charakteristické objekty této doby, jako na př. v Bernhardsthalu v Dolních Rakousích [1]

Jak jsme řekli, nenalezeno v některých hrobech mimo střep zhola nic, a někdy vůbec i střepy chybějí. Tak byly dle popisů úplně bez objektů některé hroby Újezdské, Kopidlnské, Radonické, Přílepské, Roudnické, Křešťovické, na Hrádku v Prachovských skalách a ve Hrázsku.

Ženské hroby od mužských jsem nemohl odlišit pro nedostatek řádných popisů; ale není pochyby, že se nevymykaly z pravidel jinde stanovených.

Oba objekty: záušnice a nádoby formy popsané mají se obecně za známky po stránce archaeologické specialně slovanským hrobům příslušné, a tvoří tedy charakteristika slovanskosti v praehistorické kultuře Evropy.

Pojem slovanskosti v archaeologii a anthropologii je theoreticky lehce stanovitelný. Jde tu o to, nalézti v té stránce kultury, kterou nám ukazují zachované památky praehistorické, a v stránce fysické jisté rysy, náležející specialně lidu, jenž nyní, i v dobách minulých, pokud lze historické zprávy nazpět sledovat, jevil se i jinými znaky, sociálními, s části i citovou stránkou celkem více méně jednotným, a hlavně příbuzným jazykem jasně odlišeným od ostatních skupin lidových Evropu obývajících.

Je přirozeno, že každý národ hledí co možná stanovit a dokázat svoji individualitu pomocí znaků obyčejně na prospěch jeho mravní stránky ukazujících.

I národ, jenž se nyní marně ohlíží po své individualitě, hledí aspoň v minulosti nalézti a ukázati její stopy. Některé mohou více, jiné méně hověti citu národa; ale pro vědu jsou

---

[1] Mitth. Centralcom. 1878 str. LXXIX.

všechny důležité, jakmile se konstantně objevují, byť se zdály mnohdy indifferentními. Vidíme, jak si všude národové hledají ve své kultuře sebe nepatrnější značky, od jiných je odlišující. My Čechové tím více, čím častěji bývá naše kulturní samostatnost brána v pochybnost. Přirozeno, že si přejeme, abychom, ne-li českou, aspoň slovanskou svoji individualitu dokázali, abychom aspoň v minulosti našli a konstatovali si ono ideální spojení Slovanů, po němž se nyní již marně ohlížíme. My na příklad cítíme, že jsme cizí, velmi cizí valné části ostatních, že mimo řeč a cit snad zděděný, snad povstalý jen výchovou, nemáme již, aspoň nevíme s jistotou o ničem jiném, co by nás spojovalo na venek. Nezbývá nic jiného, než hledati v přítomnosti hlouběji, analysovati jak psychologickou tak i fysickou naši stránku a jevy z ní na venek pronikající. Prvé bude sociologii, druhé anthropologii vděčným úkolem.

Hodlám někdy v budoucnosti k této poslední stránce blíže přistoupit a hledat, zkrátka řečeno, pojem národnosti české a slovanské se stránky anthropologické. Pojem nationality má stránek více, je kollektivní, a zdá se mi, že v zděděných rysech psychických najde se v nás ještě nejvíce slovanskosti. Ale i anthropologie nebude na místě posledním, a doufám, že i část této práce, věnované jen skrovným zbytkům z časů minulých, přinese příspěvky zajímavé, ne-li vesměs nové, tož nově pro nás zdůvodněné. Než o stránce anthropologické v druhé části bude jednáno, zde přikročíme hned k realiím kultury praehistorické.

Jsou to dva zdánlivě nepatrné, indifferentní znaky, ale přece velice zajímavé, svrchu vzpomenuté záušnice a nádoby.

1. **Esovité kroužky** z hrobů kosterných byly již dávno známy a brzy pokládány za slovanské. I v Čechách nalézaly se tu a tam při kostrách v řadách ležících s věcmi železnými, a často na hřbitovech již bez pochyby křesťanských. To asi přimělo Vocela, jenž jinak dosti povrchně roztřiďoval nálezy hrobní, že je přičetl, pokud vím, první Slovanům.[1] Po Vocelovi Lisch, Weinhold a Aspelin hájili jich slovanskosti proti Virchowovi, Sackenovi a jiným, kteří měli hroby, v nichž se tyto kroužky nalezly, za germanské.

[1] Pravěk str. 533 a Archaeol. Parallelen II. str. 195 nsl.

R. 1877 napsal Dr. Biefel článek o třech do té doby známých slezských hrobech s kostrami v řadách: u Švanovic, Malé Tinze a Velkých Rakvic.[1] I při nich nalezeny esovité kroužky. Podobné hroby řadové jistě germanské našly se i jinde, a poněvadž bylo ve zbraních a jiných artefaktech mnoho podobnosti, a zejména souhlasily kraniologicky, nebylo divu, že Dr. Biefel a s ním mnozí jiní měli i tyto slezské hroby za germanské. Naproti tomu uveřejnil Sophus Müller[2] článek, nadepsaný »Über slavische Schläfenringe«, v němž sebral dosavadní nálezy těchto kroužků, a ukázal jejich geografickým seskupením, že se nálezy ty v hrobech, patřících dle jiných objektů do doby pozdní, rozprostírají pouze po těch krajích střední Evropy, jež byly počátkem doby historické obývány Slovany. Západní hranicí nálezů byla řeka Sála. V západním a jižním Německu, ve Švýcarech, Francii a Anglii vypadají řadové hroby jinak, a nemají naprosto těchto kroužků. Také nebyl do té doby znám Müllerovi ani jediný ze Skandinavie a Italie. Proto, děl Müller, jsou esovité záušnice charakteristikon hrobů slovanských.

To potvrzují i jiné věci. Zároveň se záušnicemi přicházejí pouze nádoby typu pozdního (t. zv. typ hradištný, Burgwalltypus), často se znaky do dna vtisknutými. Ovšem je možna námitka, že mohly být Slovanům stejně jako Germanům záušnice přineseny obchodem. Zejména padá v úvahu okolnost, že v těchto hrobech nalezly se leckdy i stříbrné šperky původu jistě orientálního. Ale podobné orientální dovozy zasahovaly i do jiných zemí; jsou hojné ve Finnsku, v provinciích baltických, Skandinavii, Anglii, a přece v tamějších hrobech záušnic nebylo nalezeno. Jsou tudíž jistě slovanské.

Náhled Müllerův, opřený o fakta své doby nevývratná, dobyl si obecného uznání. Zejména Lissauer[3], pak Virchow ihned k němu přistoupili, a tento jej později vícekráte zastával. (Tak

[1] Schlesiens Vorzeit II. str. 201.

[2] Schlesiens Vorzeit III. str. 189 (1877).

[3] Zeitschrift für Ethnologie 1878 str. 107.

roku 1884. na kongresse ve Vratislavi).[1] A skutečně, ač od té doby byl odkryt velký počet nálezů, nutno doznati, že žádným nebyla zvrácena theorie Müllerova, naopak, že čím dále, tím více jest jimi upevňována. Jedině Virchow byl nakloněn děliti nálezy záušnic na slovanské a arabské. K těmto počítá kroužky stříbrné, s jinými orientálskými šperky nalézané (srov. nález z Gnichvice ve Slezsku,[2] kdežto broncové a olověné, v hrobech nalézané, má za slovanský produkt, lokální napodobení importu.

Snažil jsem se dovědět a konstatovat, vyskytují-li se záušnice i mimo kraje kdysi slovanské, ale nenašel jsem dosud ani jediného dokladu. V museu bolognském není ani jediný, v Lublani dosud také ne, v Mnichově jen z dob nejpozdnějších a z kraje dříve Slovany zaujatého,[3] a ve Francii dle ústní zprávy p. A. Mortilleta jsou úplně neznámy. Na severu scházejí již v Dánsku, Šlesvíku a Holštýně[4]. Naopak v našich museích a všech ostatních, do nichž se ukládají nálezy ze zemí slovanských, jsou záušnice obecny.[5] Také mi nebylo možno konstatovat

---

[1] Correspondenzblatt 1884 str. 69 nsl.

[2] Zeitschrift für Ethnologie 1882 str. 448, 1884 str. 277, Correspondenzblatt 1884 str. 69 nsl. Svědčil by pro to též hrobní nález u Miloslavi v Polsku. (Schlesiens Vorzeit III. str. 411). Srov. též přednášku Grempleovu na kongressu Vídeňském (Correspondenzblatt 1889, str. 155).

[3] Nález u Burglengenfeldu (Mnichov, Praeh. Mus. IV.)

[4] Dle Dra. Griesbacha v Berl. Verh. 1881 str. 387.

[5] Na Moravě udává posledně p. Palliardi osm nalezišť záušnic: Polešovice, hradiště »Réna« u Ivančic, hrad znojemský, Vedrovice, Chodín, Ryběšovice, Bořitov a Horní Dunajovice (Čas. olom. 1890, str. 75). — Dodávám k tomu ještě pohřebiště tršické (?) a branovické, odkudž jsou záušnice ve vídeňském museu. (Vídeň, Mus. XI, 64 a XIII, 60.) Dle řed. Kuntze nalezeny i při kostře v Nákle (Berl. Verh. 1884 str. 308), dle Wankla v Selovicích (Beitrag zur Gesch. d. Slaven str. 51). Ze Slezska jsou mi dosud známy jen tři svrchu jmenovaná naleziště: Švanovice, Malá Tinz a Velké Rakvice, v Bavorsku Burglengenfeld. V Rakousích sem náleží hlavně Köttlach (okres Gloggnitz), a Thunava (okr. Horn) (Vídeň, Mus. XIII, 59, 60). — Hlavní naleziště v Německu, Polsku, Uhrách a Rusku vyčetl již Müller ve svém článku. Výčet otištěn v Památkách (XII, str. 425). — O úplné doplnění jeho výčtu nemohu se v úzkých mezích práce pokoušet,

je chronologicky dříve. Müller datoval je od doby (ovšem nejisté) prvního vniknutí Slovanů do Německa až do doby křesťanské dle zároveň nalezených mincí v nálezu Plonském v Polsku (nejmladší mince z r. 1050). — Nyní můžeme již datovati určitěji,[1] ale přece mně není znám ani jeden nález z doby starší, z doby, v níž by historie neznala v kraji Slo-

---

a odkazuji jen na články podobné dodatky obsahující (hlavně Virchowovy): Berl. Verh. 1879 str. 375, 1881 str. 357 nsl. — Pokud vím, rozšířila se geografická hranice nalezišť proti výčtu Müllerovu na západ jen do části Bavor, do Štýrska, Slovinska (Wankel, Beitrag zur Gesch. d. Slaven str. 52) a Chorvátska (Pam. XIV. str. 667). — K hranici na Sále přibylo zajímavé naleziště u Ober-Oppurgu na Sále (Berl. Verh. 1879 str. 229). Nejdůležitější nálezy v Polsku učiněny u Slaboszewa (Poznaňsko), Żarnówky a Popówa (Podlesí, gubernie Siedlce). [Kopernicki, Dalszy przyczynek od antropologii przedhist. ziem polskich (Kraków 1879 str. 1. nsl.), Czaski i kości ze 3 cmentarzysk (Zbiór T. VII. 1883). Berl. Verh. 1881 str. 357 nsl.] Jedním z nejzajímavějších nálezů ruských jsou kurhany na levém břehu Dněpru (Smolenský újezd), prozkoumané pí. V. M. Čebyševou. Skoro u všech lebek nalezeny záušnice v sobě neb na kusech tkanin zavěšené (Моск. Извѣстія T. XLIX. Вып. 3 str. 14 nsl.). Pod. nalezeny v kurhanech Starického újezda (Tverská gub.) Bastamovem (ibidem str. 165, 190), v kurhanech Kolomenského újezda u vsi Suvorova Anastasjevem (ibid. T. XX. Труды антропол. отдѣля. II. 1. str. 12.), a jinde častokráte. Z hrobů livonských cituje nálezy již Vocel (Archaeol. Parallelen II. str. 197).

[1] V Polsku do 12. století. Srv. nález Slaboszewský, kde nalezena defektní mince dle Friedländra do 12. století patřící, a nález Urbanický (u Wieluně) s mincemi Vladislava II. a Boleslava IV. z let 1139—1173. (Pam. XI. str. 141). Srv. též Vocel (Archaeol. Parallelen II. str. 197). — V Čechách nalezeny záušnice s mincemi u kostela sv Kříže v Chrudimi (patří-li k sobě), v pokladu denárů Oldřicha (1012—1037) a Břetislava I. (1037—1055) ze Želčan v okresu Blovickém (Pam. XII. str. 483, 503, 556), na Hrádku v Čáslavi v téže vrstvě s mincemi Čermákem do doby 1037—1230 datovanými, v Sušici (Vratislav II., 1061—1092), v Otmikách (Vratislav II.), ve Všelisích (Břetislav II.), na Levém Hradci (Vladislav, Vratislav, Břetislav, kteří?) — Na Moravě u Horních Dunajovic (neznámá mince z 12. stol.) (Čas. olom. 1890 str. 71.). Zde, v Sušici a Levém Hradci nalezeny mince v sevřené ruce kostry. Stopy tohoto obyčeje udržely se v lidovém podání. Srv. R. Andree »Ethnographische Parallelen und Vergleiche« N. F. (Lipsko 1889) str. 24 nsl., a Č. Zíbrt »Staročeské obyčeje pohřební« Národní Listy 1890 č. 284.

vanů.[1] Nalezl jsem pouze jediný případ analogický formou, ne účelem. V tènském nálezu u sv. Michala v Krajině nalézají se náruční kruhy broncové, s jedním koncem zahnutým do plného S.[2]

Tato osamělost svědčí, že tvar těchto výjimek povstal asi pouhým individuálním nápadem řemeslníka. Zajisté jest myšlenka podobná zcela přirozená, a proto zahnutí jednoho neb obou konců okrasných kruhů dosti hojné. Ač neznám dosud z praehistorických objektů mimo případ označený ani jediného případu u náušnic neb náramků, u kruhů nákrčních je jednoduché zahnutí konců zjevem normálním, ba i dvojité esovité tak hojné, že zde netřeba citovati dokladů.

Také na ozdobách primitivních dosud žijících kmenů spatřil jsem tento zajímavý zjev vícekráte. Cituji jen objekty, nalézající se ve dvorním museu vídeňském: z jižního Celebesu (u Makassarů) esovitě zahnuté kruhy stříbrné,[3] a nákrčníky kmene Bari.[4] Někdy slouží zahnutí jednoho konce jen k zapjetí druhého, tak u nákrčníků z ostrova Sumatry (u Lampongů)[5], neb na náramcích řeckých z Olbie,[6] k čemuž srovnej svrchu popsaný náramek z hradiště Řivnáče a z Kocandy v Kaprové ulici v Praze.

Proto specificky slovanským je ve věci pouze to, že záušnice objevují se po dobu několika století hromadně, ač ne bez výjimek (jsouť pohřebiště totožná dobou a kulturou, u nichž nepřicházejí vůbec neb jen porůznu), jako ozdoba náhlavní.

Nemyslím však, že by bylo lze soud obrátit a říci, že všude, kde se podobné záušnice najdou, hroby byly slovanské. Snad

---

[1] Zmínka o záušnici »známého tvaru esovitého«, již cituje Dr. Rýzner v hrobech Únětických, náležejících bez odporu počátku doby broncové, jest patrným omylem. Také jsem nenalezl nic podobného mezi objekty zobrazenými (Pam. XI. str. 294).

[2] Vídeň, Mus. XIII. 33, 34. Much, Kunsthistor. Atlas T. LXI. 21.

[3] Vídeň, Mus. XVI. 12.

[4] Tamže XIX. 8.

[5] Tamže XV, 37.

[6] Čas. olom. 1887, str. 22, 29.

u nás v Čechách, na malém kousku země. Ale kdyby se byly nalezly ve Francii neb Italii, nikdy by to nestačilo, klásti tam proto Slovany. Je to znak více lokální, řekněme více modní, a jako takový mohl býti snadno přenesen k sousedům.

Viděli jsme, jak různé věci merovinské, na př. záušnice, přicházejí v hrobech slovanských, a přece, tuším, žádný z našich archaeologů neměl by ty hroby eo ipso za německé.

Esovité záušnice našly se též v hrobech žárových. P. Smolík myslí, že v těch případech, kde se vyskytly v popelnicích, ne u koster, mohly by býti pokládány za starší.[1] Ostatně připouští, poněvadž pochovávání zaváděno bylo pomalu křesťanstvím, že současně u jedněch Slovanů byly dávány k popelu, a u druhých k tělům nespáleným. P. Smolík ovšem soudí, že již před 5. stoletím žili Slované v našich krajích odedávna, ale že měli jiná charakteristika. Jaká, toho neudal, a také dále nevysvětluje, jak se stalo, že se pak objevila charakteristika tak určitá i stálá, jako jsou tyto záušnice. Pokud se týče nálezů záušnic v hrobech žárových, ať popelnicích ať ustrinách, nemůžeme než souhlasiti s míněním p. Smolíkem vysloveným. Změny ritu neděly se nikdy náhle, o tom jsem přesvědčen. A pokud jsem nahlédl do vývoje kultury praehistorické střední Evropy, musím doznati, že i tam, kde se obecně apodikticky se změnou kultury hlásala i změna ritu, na př. v přechodu z neolithu do doby broncové, nenašel jsem potvrzení nějaké změny náhle a úplně provedené. Naopak vždy mám za to, jak jsem již řekl, že od neolithu oba rity neustále vedle sebe existovaly, ne sice v jedné rodině neb obci, ale v jedné zemi, jen jeden v době té, druhý v jiné (snad dle pohybu obyvatelstva) byl obecněji v užívání. Že u různých kmenů slovanských bylo užíváno obou ritů, máme ještě v historických zprávách velmi četné doklady.[2] Proto nálezy záušnic v hrobech žárových nepo-

[1] Pam. XII. 426.

[2] Historické zprávy sebral pěkně již J. Dobrovský ve svém článku »Über die Begräbnissart der alten Slawen überhaupt und der Böhmen insbesondere«. (Abhandl. d. böhm. Gess. d. Wiss. 1786, str. 333), po něm Bienenberk (str 208, 218), Kalina (str. 211). Hlavně se opírá o svědectví Nestorovo, dle něhož Radimiči, Vjatiči, Severi a Kriviči ještě v 11. století

rušují nijak významu slovanskosti tohoto charakteristika. U nás jsou výjimky řídké. Jak v Čechách tak i na Moravě obecné bylo za doby té jen pohřbívání, pozdní spalování patřilo již jen ke zbytkům zvyků dávnějších, kdysi snad od východu přinesených. V zákazu Břetislavově z r. 1039 neděje se více zmínka o spalování. Že však byly ještě za velmi pozdních dob (až do 12. století) obce, v nichž se po starém zvyku tradicionelně mrtví spalovali a popel do popelnic ukládal, kdežto kolem v krajích českých stalo se již před sta lety pohřbívání zvykem obecným a dle křesťanské liturgie i příkazem náboženským, svědčí hlavně pohřebiště netolické, jež výborně Woldřich prozkoumal.[1] Východně od Netolic na vršku sv. Jana nalezeno rozsáhlé pohřebiště s popelnicemi. Objekty jsou řídké a chudé, nicméně rázu pozdního, mezi nimi i jeden stříbrný esovitý kroužek. Woldřich je správně datuje asi do 9. století. Mimo toto pohřebiště nalezeny esovité záušnice ještě v následujících žárových hrobech českých, vesměs patřících v dobu, jejíž slovanskost jest u nás historicky zjištěna: v mohyle v Borském lese u Libějic, Woldřichem datované do 7. neb 8. století,[2] v pohřebišti popelnic pod Kunětickou Horou u Pardubic,[3] na Moravě u Polešovic[4]; mezi skupinou mohyl ratajských, na pravo od cesty z Rataj do Borovan »na Vyšinkách«, nalezena pod kamenem v poli popelnice s broncovým esovitým kroužkem.[5]

---

mrtvé spalovali, a Dětmarovo, že Poláci ještě v 10. st. (str. 335). Ostatně Al. Guagnini (Deductio et origo celeberrimae gentis Lithuanorum v Pistorii Scr. r. Polon. II. str. 391) vypravuje v líčení pohřbů litevských, že do jeho doby (16. st) ještě někteří Slované mrtvoly upalují. Srov. též W. Boguslawski »Dzieje słowiańszczyzny północnozachodniej« (Poznaň 1889) II. str. 802 nsl., a Peter »Heidn. Grabalterthümer in Schlesien«, Mitth. Centralcom. 1870 st. LXX.

[1] Pam. XII., str. 145.

[2] Woldřich, Beiträge III. (Mitth. Wien. XVI. str. 87, 90.)

[3] Pravěk str. 508. Pam. IV. str. 88.

[4] Čas. olom. 1890, str. 75.

[5] Pravěk str. 610. Pam. VI. str. 211.

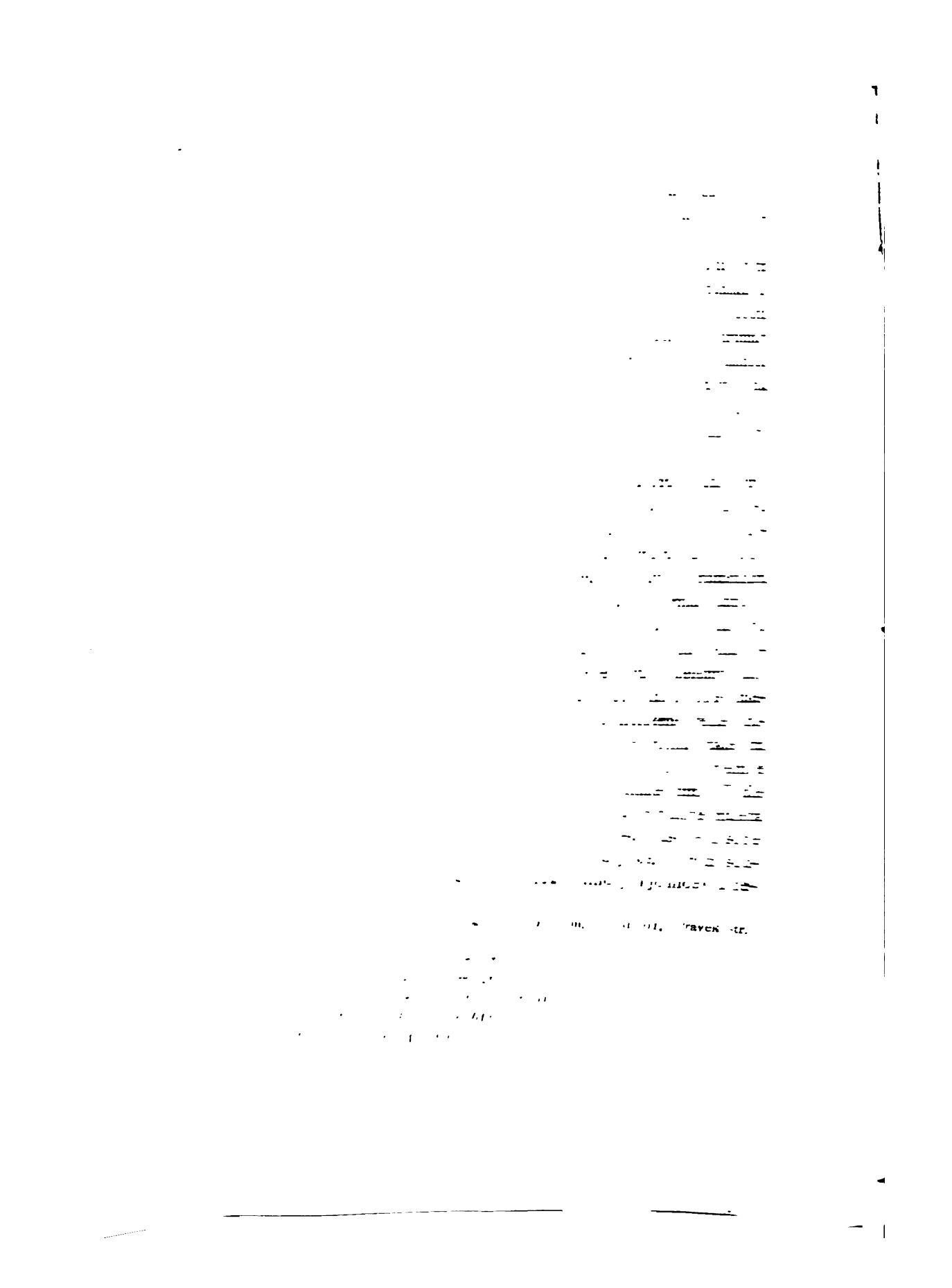

á
·n
·h
·h
.l-
m
že
e-
.le
ání
·h,
.lle
ika
ıdř.
to-
ém
Ba
car-
tom
doby
ysko-

i pod-
olické,
je jen
nádoba
a dnem
m náhled

str. 146. Jed-

15.

tr. 75, 79.

Zdali sem patří hroby ratbořské u Kolína, nález chrudimský z r. 1853. u děkanského chrámu a záušnice(?) tršická, jest z nejasného popisu zcela nejisto.[1]

Ve Slezsku jsou řadové hroby s kostrami řídkostí proti polím popelnicovým, jež se udržela až do doby křesťanské a tvoří mezi nálezy tak velkou převahu, že již r. 1876 napočetl jich Zimmermann 306 naproti 3 pohřebištím s kostrami.[2] Pravdě podobno, že i v nich nalezeny esovité záušnice, ač mi právě není žádný případ znám. Za to dle zprávy pana Feldmanowského z r. 1881 všechny záušnice, došlé do té doby do musea poznaňského, pocházely jen z hrobů popelnicových, hlavně z pohřebiště u Nadrijewa.[3]

Zajímavá jsou pohřebiště, v nichž můžeme viděti přímo přechod od spalování k pochovávání. Podobných pohřebišť známe několik v přechodu doby neolithické do broncové, a několik do této pozdní doby patřících. Tak zejména na Hrádku v Čáslavi vedle koster nalezeny popelnice s vlnitým ornamentem a v nich žel. nástroje, brusy, přesky, nožíky. Čermák datuje je do 8—9. stol., kostry vedle do 10. a 11. stol. Ve 14. stol. stála tam již kaple.[4] Známé hroby dražkovické, kde vedle popelnic nalezeny kostry (u jedné záušnice esovitá a železný nůž), nemohu sem s určitostí počítat. Není jisto, zda k sobě náležejí. Patří-li sem dále kostry bez předmětů, nalezené vedle chudých hrobů žárových u Dobré Vody na Hořicku, také mi nejisto. Za to židovické, jezbořické a dašické popelnice tvoří patrný přechod ke kostrám vedle se nacházejícím.[5] Podle Dra. Píče u Sovenic a Solče u Mnichova Hradiště nalézá se vedle koster pohřebiště popelnicové.[6] Patří-li časově k sobě a do této doby, jak soudí Dr. Píč, je méně jisté. Proti současnosti svědčil by nedostatek sponek (samé jen jehlice) a že-

---

[1] Pam. III str. 142, Pravěk str. 519. Pam. II. str. 91, Pravěk str. 518. — Vídeň, Mus. XI., 64.

[2] Schlesiens Vorzeit III. str. 87.

[3] Schlesiens Vorzeit III. str 411.

[4] Mitth. Centralcom. 1884 str. CCXXVII.

[5] Pam. IX. str. 961, X. str. 617.

[6] Pam. XIV. str. 348, 350.

leza; pak tvar nádob zřejmě ukazuje typy starší.[1] Pohřebiště u hory Sovice u Roudnice má Lüssner za slovanské, nalézat se na nádobách vlnovka a dírky v okrajích.[2] Vlnovku však nalézáme, jak uvidíme, již na nádobách period jistě starších. Nejzávažnější případ je svrchu vzpomenutý nález záušnice esovité v popelnicovém poli pod Horou Kunětickou.[3] — Je proto pravděpodobno, že zvyk pohřbívati v t. zv. polích popelnicových udržel se ještě do druhé poloviny prvního tisíciletí po Kr., ale všechna svrchu jmenovaná pohřebiště určitě sem zařaditi nelze. — Určitěji jsou sem datovány mohyly u Chedrbí u Čáslavě, Čermákem prozkoumané, svými nádobami zcela pozdního rázu.[4]

Woldřich klade do doby současné s Netolicemi též žárové mohyly Plavnické, mohyly z obory u Hluboké od Veselého[5] a Oujezda Ostrolova.[6] Patří sem též nález Jaroměřský,[7] ve vsi Kystré u Loun,[8] v Dobré Vůdě u Mnichova Hradiště[9] a jiných více.

II. Poněkud jinak má se věc s druhými charakteristiky za slovanské prohlášenými: **vlnitým ornamentem** na nádobách na kole dělaných s různými **znaky**, vytištěnými na dně nádob. — Nyní nejvíce Virchow zastává tuto ethnickou příslušnost, ač i zde již Kruse, Kalina a Vocel soudili podobně.[10]

Jest však mylné míti ornament vlnitý sám o sobě za speciální charakteristikon slovanské. Ani ornament, ani

---

[1] Dražkovické nádoby jsou patrně v ruce dělané, Sovenické též, o Solči nemám zpráv

[2] Pam. VII. str. 575.

[3] Pravěk str 508, Pam. IV. str. 88. Také v pohřebišti u Polešovic na Moravě (Wankel, Beitrag zur Geschichte der Slaven str. 49).

[4] Pam. XII. str. 358.

[5] Wiener Mitth. XVI. str. 82 (Beiträge III).

[6] Woldřich Beiträge IV. str. 34.

[7] Mitth. Centralcom. 1880 str. XLI.

[8] Woldřich Beiträge IV. str. 24.

[9] Pam. XIV. str. 606.

[10] Pravěk str. 487. — Kalina, Böhmens heidn. Opferplätze str. 55, srovnej též diskussi vedenou na kongressu v Berlíně r. 1880. (Correspondenzblatt str. 72 nsl.)

znak na dně jím není. Pouze určitý druh nádob na kole dělaných, s krajem více méně zahnutým, tvaru hrncovitého, bez uch, dobře vypálených a označených jedním neb oběma těmito charakteristiky, tedy nádob se souhrnem jistých znaků, má právo na toto určení. Typickým tvarem datovaným je na př. nádoba, nalezená v Němčicích u Kroměříže, v níž se našlo na 1500 mincí sv. Štěpána a Ondřeje, králů uherských, tedy z XI. věku.[1] Tyto nádoby přicházejí v hrobech téhož data a týchž znaků jako záušnice, a dosti hojně s nimi zároveň. Mimo to i na hradištích, ve vrstvách, jak z objektů tam nalézaných vidno, utvořených již v dobách historických, jsou střepy s vlnitým ornamentem a znaky na dně tak pravidelným nálezem, že netřeba ani příkladů uváděti.[2] Nicméně, jak jsme řekli, ornament vlnitý není nijak specificky slovanským. Již a priori musíme soudit, že ornament tak primitivní a technicky tak snadný k provedení, jako je čára, dřívkem kol stěny nádoby vlnitě tažená, nemůže býti vlastní pouze jedné době neb jednomu kmeni. Vidíme jej proto na přerůzných místech jako individualní nápad hrnčíře, a vidíme jej tu a tam utkvělý za ozdobu stálou snad časově snad místně, právě tak, jako utkvěl v ornamentaci hrobových nádob z poslední praehistorické periody v krajích slovanských. Tak zejména římské popelnice, nacházející se velmi hojně v museích rakouských, shodují se často nejen tvarem, ale i vlnovkou a známkami továrnickými do dna vtištěnými s pozdějšími slovanskými, a je proto úvahy hodná myšlenka p. Bř. Jelínka, že tento typus nádob původem svým je římský, a že naše severní nádoby nejsou nic jiného, než menší a hrubší lokální napodobeniny vzorů římských.[3] Vlnovka je sama o sobě, jako každý

---

[1] Čas. olom. 1885 str. 177.

[2] Srv. též pozdní skvostnou nádobu v Klarově Libuši (1848 str. 435).

[3] Srovnej ku př. římské nádoby nalezené u Wasserringu v Dolních Rakousích (okr. Amstetten), ve vídeňském museu (XII., 77, 78), u Birgelsteinu v Salcburku (Much, Kunsthist. Atlas T. XCIII.). Totéž mínění zastával P Senf v článku: »Wiener Legionsziegel und Wellenornament« (Wiener Mitth. XIV. Sitzungsber. str. 47) a Dr. Much na kongressu berlínském (Correspondenzblatt 1880 str. 74).

primitivní, v pouhé technice založený ornament, prastará Máme již z neolithických period zřejmé její doklady nejen v cizině (ku př. v Hissarliku v I. městě, Santorinu, na vásách geometrického stilu mykénského, v Aegyptě, i na ostrovech andamanských),[1] ale i u nás, na př. z nejspodnější vrstvy kulturní na Hrádku u Čáslavě, je-li ta vrstva p. Čermákem správně konci neolithu přiřčena.[2] Zároveň dí p. Čermák, že vlnovka je dokázána i na jednom střepu z nekropole Koudelovské (u Čáslavě), také neolithu náležející. — Ale i během pozdějších period od neolithu až do doby stěhování národů máme řady zřejmých dokladů vlnovky na nádobách, popelnicích i ostatních. Tak v mohylách od Poněšic dle Woldřicha,[3] dle Pudila v ustrinách u Lyskovic[4] na několika nádobách v ruce dělaných, v mohylách u Homolky u Jindř. Hradce,[5] na hradišti Stradonickém,[6] na nádobě Kostomlatské, v ruce dělané.[7] Z Bylan je v museu pardubickém střep z nádoby s vlnovkou ne rytou, ale vyhlazenou. Ba Jeitteles nalezl prý ji též v kolových stavbách švýcarských a moravských v Olomúci (zde též Wankel).[8] Při tom ovšem nepopírám, že zařazení větší části těchto nalezišť do doby před velkým stěhováním je velmi nejisté, na př. ustrin Lyskovických a staveb Olomúckých.

Znaky na dně vytištěné jsou charakteristikem velmi podřízeným. Dosud velmi mnozí vidí v nich znaky symbolické, jiní známky továren neb dílen hrnčířských, Šnajdr má je jen za jednoduchý prostředek k účelu technickému, aby se nádoba při formování a rychlém točení na kole nesmekala a dnem byla dobře upevněna.[9] Nejpravděpodobnější jest ovšem náhled

[1] Wiener Mitth. X. str. 248, Correspondenzblatt 1879, str. 146. Jednání kongressu berlínského str. 76.

[2] Berl. Verh. 1887 str. 478; Woldřich Beiträge IV. str. 15.

[3] Wiener Mitth. XIII. str. 22. Tab. II. č. 35.

[4] Berl. Verh. 1879 str. 363.

[5] Mitth. Centralcom. IX. N. F. str. CX.

[6] Vídeň, Mus. XIII., 43—48.

[7] Pam. X. str. 647.

[8] Wiener Mitth. I. str. 244., Čas. olom. 1887 str. 75, 79.

[9] Pam. X. str. 745, Berl. Verh. 1878 str. 42.

druhý, úplně bez symbolického významu, ač musím přese všechen odpor k podobným výkladům uznat, že některé značky v archaeologii se vyskytující mohly míti symbolický význam, tak zejména swastika. — Tento význam nebyl asi původní, nýbrž teprve později náboženstvím signifikován. Složitý kříž swastiky, jenž přichází od nejzazších končin Asie (zejména na věcech religiosním rítům určených) až do západní Evropy, je jistě interessantní a, tuším, našim krajům cizí, importován.[1] Nemohu proto souhlasiti s Virchowem a míti jej na př. v Pomořansku za speciálně slovanský.[2]

Znaky na dně nádob vtištěné sledovati lze, ač řídčeji, od nejstarších dob (v neolithu na Hissarliku) až do doby římské, tènské a následující, v nichž přišly v obecné užívání, a trvaly dlouho do středověku. Přicházejí také velmi hojně s věcmi železnými, s nádobami malovanými v pozdních t. zv. hrobech studňovitých. V podobném „hrobě", Lüssnerem v Chrudimi r. 1858 nalezeném, vyskytly se i kachle a střepy polévané. Nález Mitkovických denárů v nádobě se znakem ukazuje zřejmě ještě na 13. století.[3] —

Zbývá ještě otázka, můžeme-li i hroby chudé, u nichž nebylo nalezeno žádné z těchto charakteristik, jež však celkovým rázem, hlavně uložením těla a kraniologickým typem nejspíše této době náležejí, přičítati také Slovanům, či jen ty, jež jsou označeny právě popsanými znaky. Neboť, mají-li být ona charakteristika obecným a konstantním znakem určitého kmene, lze důvodně hroby, v nichž se nenalézají, témuž kmeni upříti. — Pro ně otevřeno více výkladů. Buď nejsou vlastně hroby s druhými soudobé, nebo náležejí snad jiné třídě, třídě chudých, neb jinému kmeni. Soudím, že v případech podobných dlužno nejvíce uvažovat otázku, nenáležejí-li téže době, témuž lidu, ale lidu archaeologicky chudšímu, čímž není řečeno i lidu nižší kultury. Bývá často chybou archaeologů, že z nálezů chudšího

[1] Zejména francouzská škola Mortilletova má tento »symbol« za jeden z hlavních důkazů indického původu bronců. Rozličných výkladů jeho významu se ani nedotknu.

[2] Na kongressu v Trevíru (Correspondenzblatt 1883 str. 102).

[3] Pam. III. str. 234, XI. str. 652.

hrobu soudí hned na jinou dobu, v níž nastalo ochuzení celého kmene, a ne na chudší třídy neb obce vedle bohatších. Jest jisto, že se již tehdá lid třídil majetkově na chudší a bohaté.[1] Jiná větší pohřebiště, na př. Váč, ukazují zřejmě na jednom místě hroby nestejné bohatosti vedle sebe (podobně i Hallstatt). A i pohřebiště tak prozkoumaná a známá jako vačské byla v této otázce předmětem velikého sporu na kongressu Celoveckém.[2] Proto mám dosud za nemožné chtíti jasně rozřešit otázku, zde položenou. Materiál těchto hrobů je tak chudý a tak chatrně znám, že, dokud více nebudeme vědět, bylo by zbytečno pouštěti se do diskusse a analyse o původu a jejich datování. Jediná jen keramika a anthropologický typ lebky mohou nám dáti vodítko. Ale jsou typy a formy nádob, které jsou tytéž ve všech periodách, a typ anthropologický, jak v druhé části uvidíme, jeví sice zřetelnou změnu v této pozdní době, ale ne tak obecně, abychom z ní mohli jistě usuzovat.

Tím ukončeno vylíčení hrobů s kostrami s hlediska archaeologického. Řečeno bylo vše, o čem nás materiál mohl poučiti, a jak bylo viděti, připojil jsem se k obecnému mínění, že hroby, do této třídy určitě zařaděné, jsou slovanské. Jsou však hroby starších period neslovanské?

Tu se pokusím zodpověděti otázku svrchu položenou: Ukazuje se kultura doby poslední výsledkem pouhého vývoje kultury starší, či jeví se zde stopy zasažení kultury nové?

Uznamenal jsem v české praehistorii čtyři body, v nichž je zasažení zcela nové kultury ve vývoj domácí více méně pravděpodobné neb možné. Prvý týkal se přechodu neolithu

---

[1] Mám ovšem na mysli poměrnou majetnosť se stanoviska nálezce archaeologa, jež může být velmi různá i v jediné obci patriarchální, tím spíše ve vzájemném poměru jednotlivých rodin a obcí.

[2] Wiener Mitth. XV. Sitzungsber. str. 90 nsl.

v dobu broncovou, druhý kultury hallstattské, třetí tènské a čtvrtý této slovanské.

V prvém jsem se rozhodl, že by nemusil předpokládati zároveň vniknutí jiného kmene do střední Evropy, kdyby nebylo vážné souhlasnosti změny ritů pohřebních se změnou kultury. Uznal jsem však, že apodiktické řešení této otázky francouzskými učenci je chybné tím, že je předčasné. Není však nemožné. Neolith tu byl beze vší pochyby, pak najednou se objevil bronc v hojném užívání, a s ním nový ritus. Že však kov i dříve přicházel k nám obchodem než přišel hypothesovaný nový kmen, broncem opatřený, svědčí mnohé hroby po starém ritu sdělané, v nichž u koster nalézáme řídce bronc v podobě nepatrných kroužků, svitků a jehlic. Teprve později objevuje se broncová kultura v tomto druhu hrobů v plné kráse, u nás nejskvěleji v periodě tènské několika zvláštními znaky provázené. Ale mezi první dobou, broncem repraesentovanou, a dobou tènskou, kdy se znovu začalo obecně pochovávat, není mezery v obydlení a ve vývoji kultury. Ani květ kultury v mohylách čisté doby broncové nejeví nic zvláštního, co by nešlo vysvětliti vývojem vnitřním a pomalým, rozvojem obchodu, ani kultura pohřebišť typu hallstattského nejeví náhlého přechodu. Undset má jistě pravdu, soudí-li, že za kulturu tuto děkujeme jen klidným stykům s jihem hlavně Villanovou, Certosou a Balkánem přes Hallstatt. Theorie Hochstetterova je proto chybna, a ještě méně je důvodů připisovat hallstattskou kulturu Slovanům.

Více se zarazíme u Tènu. Opětná změna ritu a kultura přes vývody některých zřejmě rázu jiného! Víme dobře, že v mnohých místech, zejména Hallstattě, Sv. Michaelu, Sv. Lucii na jednom a témž pohřebišti můžeme sledovati vývoj z forem hallstattských k formám později vlastním Tènu, ale tím se nevyloží zvláštní celkový ráz tènské kultury. Dr. Píč klade proto pochopitelně příchod Slovanů do Čech před tuto periodu. Jiní myslí na hnutí Keltů od západu na východ. Je mnoho na tom. — Kultura tènská je kulturou vyspělou, a tu nemůžeme podceňovati onen zvláštní charakter vojenský, jenž ji po valné části Evropy provází. A znovu se nám tu objevuje změna ritu,

velmi intensivní návrat ku pochovávání. Uznal jsem již dříve, že jsou tyto změny ritu záhadné, neboť stojí v odporu s odůvodněnou konservativností ideí náboženských u člověka primitivního. Zjev tento bývá proto jedním z nejsilnějších důkazů pro vniknutí nového lidu.

Byl jsem dlouho nakloněn, opírati se tvrzení, že by náhlá proměna ritu byla v klidném rozvoji nemožna. Spoléhal jsem na řadu dokladů, jež jsem znal o současném užívání obou ritů religiosních na jednom místě, z čehož jsem usuzoval, že mezi ideami, jež jsou oběma ritům podkladem, nemůže býti tak zásadného, hlubokého rozdílu, aby vylučoval možnost rychlejší a snazší proměny ritu jednoho v druhý u jednoho a téhož lidu. Znal jsem, že Undset nalezl, že obojí způsob pohřbívání domovem byl současně u Etrusků,[1] že obojí způsob je znám u Římanů,[2] že Dobrovský dokázal totéž u Slovanů,[3] Sacken v Hallstattu, Prosdocimi v Este,[4] a že Much ukázal na siamský kmen Lao, jenž obého ritu dosud užívá.[5]

Ale když jsem bedlivěji věc prozkoumal, vidím, že dosud není skutečně jasného a positivnějšího důkazu, jenž by jeden z obou náhledů na jisto postavil.

Předně v praehistorii s pojmem současnosti těžko lze pracovat. Praehistorie často shrnuje věci a zjevy za současné, do téže doby patřící, ač doba je rozsahu několika století a více. Zde pojem současnosti není časový, ale více věcný, založený v podobnosti, v souhlasnosti jisté řady objektů. — Stejný ráz zaměňuje se se soudobostí. A přihlédneme-li speciálně a podrobně k dokladům právě uvedeným, vidíme, že u Etrusků a Euganeů toto současné přicházení obou ritů představuje nám jen přechodní dobu přeměny. Slované pak, jak jsem se přesvědčil, nebyli na počátku historie ani politickou, ani

---

[1] Undset: »L'antichissima Necropoli Tarquiniese« (Annali del Inst. di corrisp. archeol. 1885 str. 104).

[2] Srv. na př. Becker, Gallus III. str. 344—388 (vyd. r. 1863), Marquardt »Das Privatleben der Römer« 1882 str. 355 nsl., a jinde.

[3] Viz nahoře, str. 38.

[4] Archiv XV. str. 481.

[5] Mitth. Centralcom. 1886, str. CIII.

sociální jednotou, nebyli národem, jehož větve uchovaly ještě jednotné ideje sociální a náboženské. Nestorovi Vjatiči, Radimiči byli v 10. století již něco jiného než Češi nebo Srbové, a dovolávati se proto v této době Slovanů jakožto nějaké jednotky, u niž by soudobé přicházení obou ritů bylo důkazem jich idejové blízkosti, bylo by zcela pochybeno. My uvidíme, že musíme v této době předpokládat i velké různosti somatické. U Římanů bylo ovšem obého současně užíváno. Ale kde běží o analysi idei lidových, tam nelze se bezpečně odvolávat na umělý a vypracovaný kult náboženství římského. Zbývají však některá pohřebiště, kde promíchání hrobů žárových i kosterných svědčí o skutečně současném užívání obou ritů, na př. v Hallstattě neb Vači. Také moderní, Muchem citovaný případ, mohu doplniti jinými, a nenapadá mi pak arci popírati to, co existuje. Současné užívání dvou ritů (ač není jich nikdy zcela rovnoprávně a promiscue užíváno) je tedy doloženo. Ale nám tu nejde o současné užívání, nýbrž o proměnu, již dvakráte vidíme v naší prachistorii. Moderní příklady současného užívání svědčí na nejvýš, že proměna není tak nesnadna, a svědčí zejména proti Virchovowi, jenž na kongressu ve Vratislavi prohlásil, že se může státi jenom násilím.[1] I Undset po zralém uvážení proměn ritů v skupině hrobů pod apeninnských obrací se proti Helbigovu výkladu, že změna byla ve spojení se vtržením Etrusků od severu, a vykládá je jenom vlivem cizím, stykem s jiným národem tam zanesným.

S tohoto stanoviska nemohl bych se ovšem rozhodnouti pro žádný z obou výkladů, a jen koincidencí jiných jevů jsem nakloněn vykládati změny ritů v počátku doby bronzové a v Tènu vlivem cizím.

A to tím spíše, že u změny v době tènské můžeme přímo stopovati rychlý přechod z ritu spalování ku pochovávání, jevící se v některých pohřebištích, datovaných do počátku doby stěhování, ku př. v židovickém, jezbořickém, dalším.

[1] Virchow prohlásil (Correspondenzblatt 1884, str. 74:) »Já nemohu uznat, že by změna ritu mohla se státi bez násilí, nebo bez přistěhování nového a odstěhování starého kmene.«

Pohřebiště tato objevují vedle sebe hroby žárové i kosterné s týmiž charakteristiky. Jsou to pohřebiště jedné obce, v jejímž lidu provádí se právě tato proměna názorů religiosních. Soudím, že hroby žárové, ač náležejí téže obci, jsou mladší, a že vlivem cizím, nedomácím, obyvatelé obce v několika generacích změnili spalování v pochovávání. Proto svědčí i to, že, pokud zprávy mám, nejsou hroby promíchány, ale od sebe odděleny. Tam, kde jedny přestávají, počínají druhé. Proto se kloním k mínění, že proměna tato dála se vlivem cizí kultury, vlastní cizímu lidu, jenž se objevil u nás před počátkem naší éry, a jenž zahájil u nás periodu kultury tènské.

Ten našel patrně v zemi již starší lid, jehož, jak pevně za to mám, nevyhladil ani nezahnal, nýbrž bydlil vedle něho v kraji dále, s ním se stýkal, mísil a mu předával pomalu kulturu i s jiným pohřebním obřadem. Sociální postavení obou nebylo však asi rovnoprávné. Zdá se, že nově přišlý, válečný lid vládl nad zemí.

Během prvních století po Kristu tènská kultura mizí, zda tím, že lid, jenž ji přinesl, zas uchvácen byl proudem stěhování národů, či tím, že zanikl s kulturou svou v četnějším obyvatelstvu starším, je nejisto.

Za to je mi jisto, že kultura, jež se na to objevuje v hrobech Slovanům přiřčených, je podstatou svou táž, jako kultura tènská. Proto také dle mého náhledu nebylo by žádného náhlého přechodu mezi kulturou tènskou a kulturou doby pozdní, slovanské. Viděl bych jen zmizení bohatosti, snad následkem obecného ochuzení, jež způsobily v Evropě bouře stěhování.

Při tom je však velmi interessantní, že u nás a i jinde právě v tu dobu, o níž historie podává zprávu o příchodu Čechů a Slovanů vůbec na západ, objevují se i zvláštní stálá charakteristika v hrobech celé oné části střední Evropy, kde Slované dle těchto historických zpráv se usadili. Uznáme-li záušnice esovité a nádoby nahoře definované za znaky slovanskosti hrobů, musíme i uznati, že se objevují teprve k druhé polovici prvního tisíciletí v krajinách Slovany osazených. To je faktum

dosavadními nálezy nevyvrácené, a nálezů je již tolik, že můžeme na nich založiti vývod dosti určitý: věci, specificky slovanské hroby vyznačující, tedy věci Slovany charakterisující objevují se teprve k polovině prvního tisíciletí po Kristu. Z toho by vyplýval přirozeně soud, že se v době té objevili u nás Slované. Soud se zdá být pravděpodobný, tím pravděpodobnější, že se shoduje s historickými, dosud nevyvrácenými vývody našich nejlepších historiků, Palackého, Šafaříka, Tomka, Golla, Kalouska. Také námitka, že ona dvě charakteristika značiti mohou jen nový impuls kultury, novou módu řekněme srozumitelněji,[1] nevyloží onoho hromadného vystoupení a utkvění v území tak ostře ethnicky odlišeném. Krátce archaeolog, jenž dokazuje nepřetržené obývání Čech a Moravy Slovany od dob nejstarších, přichází zde ke kameni úrazu, jejž mu nebylo dosud lze odstranit. Zde pojednou archaeologie ukazuje dosti určitý souhlas s historií, vyhnutí není. Nikdy nelze opírati se pevně o to, čemu jiné odporuje. Počínání archaeologa, jenž by založil jakýkoliv určitý výklad v odporu s historií, je dle mého názoru pochybné. Pochybné logicky, ne věcně. Věcně může míti pravdu, ale dokud nevyvrátí se zároveň nálezy strany a vědy druhé, je pravda pochybná tím více, že proti historickým jsou archaeologické výsledky málokdy stejné určitosti. A z historie již a priori lze soudit, že ve velkém stěhování národů nezůstali zakarpatští kmenové slovanští klidnými. Máme také dosti přímých svědectví, že vnikali hluboko na západ.

Z těchto důvodů kloním se rozhodně k následujícímu soudu: Někdy kolem poloviny prvního tisíciletí po Kr. udál se od východu nový pohyb Slovanů do zemí středoevropských.

---

[1] Že kultura jinak v podstatě své byla táž jako tènská i u jiných neslovanských kmenů střední Evropy, této theorii se nepříčí. Smí se zajisté usuzovat, že podstata kultury mnohých kmenů, střed, východ i západ Evropy obývajících, nelišila se mnoho od sebe. Bylať výsledkem stejné base vnitřní, stejných potřeb i stejného jich ukájení následkem podobných poměrů životních.

Kdo byl však onen lid, jenž zde byl již před periodou tènskou?

Že zde byl, nepochybuji. Mně je aspoň velmi pravděpodobno, že u nás v Čechách musíme již v době předtènské, nejen tènské, rozeznávati dvojí obyvatelstvo. Onen lid, jenž imponuje v Tènu svou bohatou, válečným rázem opatřenou kulturou, a jenž své mrtvé vesměs pochovával, má jinou kulturu a jiné sociální postavení než lid, jenž v téže době zakládal chudé hřbitovy popelnic, tedy těl spálených.

Pro slovanskost prvé skupiny nemám dokladů. Naše tènské hroby s kostrami souhlasí tak s ostatními západoevropskými, že neposkytují žádných pojítek se Slovany. — Jakému kmenu náležely, rozhodovati nechci, nejsem k tomu dosud oprávněn.

Za to skupina hřbitovů popelnicových pojila by se mnohem snáze k Slovanům. Jednak jejich geografické rozložení, jednak úplná totožnost se staršími pohřebišti v jiných zemích slovanských, a více menších shod ukazovaly by dobře na Slovany.[1] Že by však byly určitě slovanské, říci nemohu. Až budou tato pohřebiště speciálně prozkoumána, snad se bude moci více povědět. Dosud by archaeologie a historie neodpíraly, ale anthropologie má více důvodů proti tomu, a tak závažných, že opravňuje k úsudku zcela jinému.

Konečný závěr, jejž mi archaeologie mohla poskytnouti, byl by asi následující:

Kultura praehistorických hrobů českých jeví od počátku až do doby stěhování vývoj, v němž jen v přechodu neolithu k době broncové a ve vy-

---

[1] Četl jsem několikráte, jak někteří naši archaeologové stavěli se proti tomu, kdo se odvážil chudé hroby praehistorické přičítati Slovanům. Cítili v tom patrně urážku národnostní, a splatili ji na př. slovy, »dass den alten Slaven eine viel höhere Kultur zugesprochen werden muss, als ihren westlichen Nachbaren zu jener Zeit.« Nevidím však v pravdě snižování, tím méně, týká-li se otázka věci pro nynější cenu národa tak indifferentní, jako je bohatost kultury v době praehistorické. Mně zdálo se to býti vždy jen zbytkem romantismu, jenž myslí, že názorům a právům moderním imponuje tím, hlásá-li, jak slavni byli kdysi jeho předkové.

stoupení kultury tènské lze pravděpodobně souditi na zasažení nové kultury a nového lidu. Vedle tohoto pásma kulturního musíme však pravděpodobně uznati ještě parallelní kulturu jiného lidu, uloženou v hřbitovech popelnicových. Po bouřích, způsobených stěhováním národů, objevuje se v Čechách kultura, spojující hlavní rysy obou starších se zvláštními konstantními, po celém území Slovany osazeném se objevujícími charakteristiky, jež proto pravděpodobně vznikla příchodem Slovanů kol poloviny 1. tisíciletí po Kr.

Znovu však podotýkám, že se tento výsledek nedotýká pranic theorie, dle níž Slované již dříve tu byli usazeni, a teprve před naší érou neslovanskými kmeny, od západu, severu neb jihu přišlými, buď nadobro zpět zahnáni nebo v zemi tak opanováni a potlačeni, že římští historikové, již se přirozeně dovídali jen o tom, kdo v moci byl a na vrchu, o Slovanech zde nevědí. Doznal jsem, že archaeologie theorii této zásadně neodporuje. Slovanskost našich hřbitovů popelnicových byla by pouze s archaeologického hlediska pravděpodobná. Vždyť je ostatně již z předu jisto, že nestojí ani názor o vniknutí Keltů a Germanů, ani názor o kontinuitě Slovanů v žádném kontradiktorickém odporu. Stojí v něm jen tomu, kdo po starším náhledu s vniknutím nového lidu v kraj spojuje hned úplný ústup nebo zničení, zkrátka vyprázdnění země od kmene staršího. A toho není naprosto třeba. Historie má asi jen málo dokladů.

II. část.

Mezi památkami praehistorickými jsou to jediné hroby s kostrami, jež poskytují zároveň materiál ke zkoumání fysické stránky obyvatelů; z nich však nemívá anthropolog obyčejně nic jiného k disposici než lebky. O ceně tohoto materiálu jsou mínění přerůzná.

Zde jedná se o věc, náležející anthropologii ethnické a anthropologii plemen lidských. Jde o to, stanovit rozdíly plemenné a kmenové. Na materiálu živém jde to poměrně snadno. Různosti na některých měkkých částech hlavy v tvaru, barvě, mnohem snáze přicházejí k platnosti, a dosud se soudívá v anthropologii, že difference v pevné struktuře těla, na př. v lebce, musí býti tím určitěji vyznačeny a tím permanentněji. Tomu však tak není. Zkušenost nám pouze ukázala, že se někde difference našly, jinde dosud nenašly. Takovým apriorním důvodem se cena kraniologie nedoloží.

Řekl jsem, že se rozdíly kmenové ve formách lebky našly. Kvalita i kvantita jich bývá však různá. Tam, kde bychom čekali rozdíly velké, vidíme nepatrné, a naopak. A čím více anthropologie pokračuje, tím více v očekávání střízliví. Je to však zcela přirozeno. Jako v každé mladé disciplině, tak i v kraniologii stavěly se hned s počátku velké vývody na základech nejchatrnějších. Hlavně ve dvou směrech kraniologie pobloudila, ve frenologii a v srovnávací kraniologii kmenové. Tam Gall, a Combe, zde Retzius předčasně rozsuzovali. Nás zajímá jen druhý směr.

R. 1856 vydal Retzius svou poslední klassifikaci národů, v níž poprvé bylo specialně užito jen základů kraniologických k jich rozrůznění.[1] Klassifikace ta byla přednesena s takovou jistotou na venek, na jak chatrných vnitřních základech stá a. Svět neznal s počátku těchto základů, nekontrolloval jich, a tak nové stanovisko bylo přijato s obecným uznáním. Zapomenuto na Buffona, Blumenbacha a ostatní, i zdálo se, že se zde našel základ velice pevný a potřebný, tím potřebnější, že materiál k němu mohla nám podávat i nejstarší minulost, a že se mohlo doufati v rozřešení i nejzavitějších ethnických otázek předhistorických způsobem snadným a jistým. Base podobné nepodávala do té doby žádná jiná klassifikace anthropologická. Kraniologie stávala se modní vědou, stoupenců přibývalo, ale čím více ji tito vyvyšovali na jakési křeslo suverenity mezi disciplinami anthropologickými, tím více jí povstávalo také odpůrců. Takový jest i dnešní stav. Celý methodický postup a pak i výsledky její, na pohled neveliké, přispěly velice k tomu, aby u lidí, i těch, kteří kdysi doufali v budoucnost, vzbudil se konečně odpor proti kraniologii. Mnozí jsou si zajisté vědomi toho, že každá věda má na počátku své klamné body kulminující, jež pozdější léta chladně strhují, a znovu budují vývody pomaleji, kousek po kousku, ale na základech trvanlivějších. Ale přes to již mnozí pochybují, že by se vůbec dojíti mohlo k positivním výsledkům. Je řada učenců anatomů, archaeologů a přírodozpytců, kteří na kraniologii tak útočí,[2] že káže mi povinnost poněkud se ohraditi. Činím to rád, nejen abych bránil, co na věci dobrého, ale zároveň proto, že se mi naskytá tím příležitost definovati šíře a jasněji své stanovisko, jež, tuším, od části činných kraniologů v mnohém jest odchylné.

[1] Systém tento uveřejněn v pojednání »Blick auf den gegenwärtigen Standpunkt der Ethnologie in Bezug auf die Gestalt des knöchernen Schädelgerüstes« (přel. ze švédského v Müllerově »Archiv für Anatomie« 1858 str. 106.)

[2] Výborný praehistorik francouzský E. Cartailhac píše ve svém nejnovějším díle »La France préhistorique« (Paříž Alcan 1890) na str. 331: »En vain on apporte à l'étude de l'homme une science mathématique, en vain on invente chaque année de nouveaux instruments de précision pour la mésure comparative des os du squelette, en vain on donne quatre-vingts chiffres pour un seul crâne, l'obscurité se dissipe bien lentement.«

Jsem přesvědčen, že ten, kdo by kraniologii a priori zavrhoval, neměl příležitosti poznati její cíle, prostředky a dosavadní výsledky. Na věc dlužno pohlížeti se dvou stran. Ukázala se kraniologie v ů b e c jako anthropologická disciplina nepotřebná, či jest neplatný jen jistý druh kraniologie, řekněme hned, jisté její methody? P ř i p o u š t í m p o u z e d r u h é.

Kraniologie je disciplinou srovnávací. Chce srovnávat a zjistiti difference různých plemen v pokolení lidském. Je to tedy věda, která přírodozpytci v zoologii hojně byla a je dosud pěstována. Dle Ch. Darwina[1] jsou rozdíly na lebkách druhů sus scrofa a sus indicus P a l l a s větší nežli rozdíly mezi liškou a vlkem nebo koněm a oslem. Darwin je proto různí druhově. Ale i na varietách konstatují zoologové určité rozdíly, a palaeontolog, osteolog, tuším vším právem, po různostech lebečných nerozpakují se určitě roztřiďovati svoje objekty. A n t h r o p o l o g, k r a n i o l o g n e c h c e n i c j i n é h o. — Řekl jsem již na počátku, že jest ovšem zcela chybné stanovisko, dle něhož musí být i difference v lebečném útvaru plemen lidských, poněvadž již měkké části zřejmé rozdíly ukazují. Vědecký kraniolog může pouze říci: »Úlohou mojí je konstatovat, zda-li difference takové jsou«, nic více. A to je úloha, proti níž, tuším, žádný nemůže namítnouti, že by byla neoprávněna. Jeť zajisté poznání lidstva samého ve všech jeho stránkách důležité právě tak, jako poznání tvorů nižších. Kraniologie má ještě tu speciální důležitost, že by nám příznivé rozluštění jejího úkolu podalo skutečně vydatný paprsek světla k ujasnění minulých temných stránek historie lidstva.

Myslím tedy, že kraniologie je disciplinou oprávněnou.

Jinak se má věc s námitkou, že kraniologie cíle svého nedochází. Tu v prvé řadě vinen také trochu ostatní vědecký svět, jenž mnoho čeká, rozhodně více, než kraniologie vůbec může poskytnouti. Není pravda, že by výsledky dosavadní nebyly žádné. Udělalo se dosti, a bylo by se udělalo více, kdyby se bylo věci lépe rozumělo, a šlo se od počátku správnou

---

[1] Das Variiren der Thiere und Pflanzen I. str. 74.

methodou. Zrušily se již na dobro staré chybné hypothese, ale dále se ovšem buduje pomalu, pravda. Tím vinna byla hlavně chybná methoda. Kraniologie má svoji speciální methodu: kraniometrii. Difference na lebkách jsou zřejmé. Položím-li vedle sebe lebku laponskou a eskimáckou, každý v nich rozdíly uvidí, i přírodozpytec uzná, že jsou větší, než různosti na lebkách některých specií palaeontologických. Šlo nyní o to, jak je zachytit, aby se mohly ve větších řadách srovnávati; použilo se tedy k tomu více méně přesného měření, měřilo se mnoho, ale popisovalo se více detailně, než srovnávalo. Tím bylo mnoho práce ztraceno, neboť vlastním úkolem kraniologa je srovnávat, ne detailně popisovat, a srovnávat na základě dostatečného materiálu. Ještě do nedávna soudilo se na typ plemene ze dvou neb tří nalezených lebek.

Také chybné oceňování individuálních rozdílů zůstává dosud úskalím v pokroku naší discipliny. Alphonse le Sage nenalezl dvou listů stejných za celý den, a Agassiz marně hledal v tisících mušlí rodu Neritina dvě úplně podobné. Tak také není jedné lebky absolutně podobné druhé. Již od počátku stadia embryonálního — a již před tím rodiči dána je různá »vloha« (Anlage) každému — jest útvar lebečný vysazen ve svém vývoji různým činitelům, ještě více pak po narození. Výsledek toho je množství individuálních růzností. Tyto různosti mají též svou zajímavost a důležitost. Ale jakmile se jednou konstatovaly, — a to se nyní najde v každé příruční knize o anatomii lidské — pak si jich anatom ani anthropolog nepotřebuje více všímati, mimo ty, jež jsou již anomaliemi, neb utkvěním stávají se znakem typu nebo celé rasy. S tohoto stanoviska jest ovšem pro nás zbytečné ono popisování a studování, při němž se každá lebka rozebere do nejmenších detailů.

Utkví-li různosti individuální tak, že se dědí i na potomstvo, pak ovšem spadají již v obor anthropologie. A v tom je právě viděti dobrého kraniologa, když dovedl okem rozpoznati a číslem nebo diagrammem zachytiti jen tyto utkvělé kmenové difference, a nerozbíhá se v nepotřebných.

Správná methoda vyžaduje předně dostatečný materiál s vymýcením všech anomalií, pathologických a posthumních deformací.[1] Správnost měření samého stojí teprve v řadě druhé; mám ovšem na mysli jen pojem relativní, ne absolutní správnosti. Z řady různých měření bývá ovšem jedno nebo druhé nejlepší, ukazující nejprecisněji na věc hledanou. Nicméně jsem přesvědčen, že často každé dostačí, je-li jen stejnoměrně applikováno na řádný, dostatečný materiál, a správně-li se z resultátů usuzuje. O ty body hlavně jde: o dostatečný materiál a logický úsudek. Tak je na př.: longeur max. métopique Brocův jistě lepší než obyčejná délka největší nebo německá délka rovnoběžná s frankfurtskou horizontálou, a přece rád uznávám, že užití obou těchto při stu nebo tisíci lebek vésti může k platným výsledkům.

Kraniolog hledá, jsou-li lebky mu předložené jednoho či více typů. Je-li typ jednotný, lze pravděpodobně soudit i na jedinou rasu; vidíme-li v řadě více typů, lze týmž právem, kterým by zoolog soudil na více specií nebo variet, souditi na více ras, nebo na rasu složenou. Bude tedy i mým úkolem konstatovati v řadě praehistorických lebek českých jednotnost neb různost typů. Je-li jednotný od dob nejstarších až do doby historické, můžeme pravděpodobně soudit, že po celou tu dobu obýval Čechy kmen anthropologicky jednotný a jediný. Opačně hned souditi nelze. Jsou-li zde typy různé, nelze konstatovati než více typů, jež neznačí ještě střídání různých kmenů, dokud nepoznáme, jak se mají k sobě chronologicky a geneticky, a jak stojí výsledek ten k bádání historickému a archaeologickému. Pak teprve bude lze soudit, pokud tyto změny typů jsou ve spojení se změnou obyvatelstva země.

Úkol jest nesnadný. Kdo nahlédne jen trochu hlouběji do labyrinthu tvarů, jež poskytuje nyní na př. Evropa, věru těžko se odhodlá doufat, že dospěje se k positivním výsled-

[1] V materiálu, jehož jsem použil, nechybí ovšem též několik lebek pathologických, hlavně rhachitických. Jelikož jsem však nikde středních čísel neuváděl, a mimo index délkový vůbec detailně nepopisoval, jsou i tyto lebky uvedeny, ovšem s příslušnou poznámkou.

kům, že kraniologie dovede jednou analysovati prvky původní, rozluštiti jich vzájemný nexus a jich penetraci. Ale i to není důvodem proti pokusu o práci. Byť i jednou vlna času odnesla v zapomenutí kraniologii tak, jak se stalo s řadou jiných disciplin, přece nebude nikdy marna práce jí vykonaná. Svého úkolu snad nevykoná, ale při tom mnoho objasní v biologii člověka. Ostatně myslím, že netřeba ztráceti naději. Že kraniologie při správné methodě objevila již řadu zajímavých věcí, ukáže, doufám, tato část pojednání.

Dosavade se usuzovalo vždy jen z několika českých lebek na fysickou stránku praehistorického obyvatelstva, a lebky ty byly s polovice dosti špatně měřeny. Jestli se však starší výsledky přece shodují se závěrem obsažnějšího a správnějšího měření, potvrzuje se tím jen faktum, že i chyby nedovedly zahladiti některé markantní znaky českých lebek, jako na př. jejich index délkový. Broca stanovil, že k rozpoznání fysické stránky obyvatelstva jest třeba materiálu nejméně 20 lebek normálních. Shledal jsem přes 150 lebek praehistorických, jež jsem jednak změřil sám, nebo převzal dobré míry od jiných. Materiál tedy aspoň pro jisté doby více než dostatečný. Lebky náležejí všem dobám české praehistorie počínajíc palaeolithem a končíc poslední dobou, dobou hrobů, jež byly předmětem první části této práce. V této době náležel již materiál jistě Slovanům.

Prvním a hlavním úkolem bylo mi stanovit index délkový, jenž jako všude jinde i zde se osvědčil býti differenciálem prvního řádu. Na prvý pohled rozezná každý dva extrémy typů v řadě českých lebek praehistorických. Rozrůznění toto působí index délkový: část lebek jeví mnohem kratší délku, resp. větší šířku proti skupině opačné. Neschází ovšem jako všude jinde i střední skupina, již zatím pomineme. Faktum jest, že konstatovány jsou zde dva typy lebek: lebky dlouhé a lebky krátké. Index délkový nalézáme u naší řady lebek následující:

Z českých lebek diluviálních lebka mostecká je zřejmě dolichocefalní s indexem 61·2—62·2 (Luschan).[1] Index lebky podbabské nelze bezpečně určiti, poněvadž není úplná.

V neolith mohl jsem zařaditi 14 lebek s následujícími určitými indexy: Kojetice (Weissbach) I. ♂ 74·8, II. ♂

[1] Wiener Mitth. III. str. 247, Crania ethnica str. 9.

68·0; Vebešany (Weissbach) ♀ 72·7; Chotěšov (Weissbach) ♀? 58·1[1]; Kobylisy (Niederle) ♀ kolem 65; Hospozín (Vondráček) 65·9[2]; Blažím (Woldřich) I. ♂ 76·6, II. ♀? 75·2; Přemyšlení (Niederle) I. ♂? 68·18, II. ♂ 71·89, III. dítě 73.05, IV. ♀? 72·43, V. ♀ 77·84. U jedné mužské lebky z neolithické doby (naleziště mi neudáno), kterou chová u sebe p. Jelínek, stanovil jsem na rychlo index 60·2. Mimo to u jedné lebky z Kobylis (♂), Řepína, Blažími, Horek (♂) a lebek nymburských nebylo lze index změřiti, ale všechny ty byly dle pohledu se svrchu jistě dolichocefalní.[3] — Také lebky z pohřebiště Zlonického, náležejícího konci neolithu, jsou dle Hegera silně dolichocefalní.[4] Jsou tedy téměř všechny lebky neolithické dolichocefali. — Není jich tolik, abychom mohli stanoviti určitou výši, kol které oscillují, ale velká část jich (téměř polovina) s indexem pod 70 svědčí nejlépe, že typ dlužno považovati za exquisitně dolichocefalní. Jedině 2 lebky změřené ukazují index nad 75 (Přemyšlení V. a Blažím I.), mimo to oznámil Woldřich z neolithické ustriny řepínské mesocefala s náklonem k brachycefalii. Nebude-li jiného důvodu proti, není třeba v nich viděti než individualní varianty dolichocefalního typu, extrémy v přirozeném kolísání indexu.[5] Ostatně upozorňuji, že obě poslední nalezeny v ustrině, přemyšlenská pak padá již do doby únětické.

Z doby broncové a hallstattské mám tak malý počet pověřených lebek, že, i když je shrnu v jedinou skupinu, nelze dělati velkých vývodů. — Pokud z našich 7 lebek lze soudit, nejeví se i v těchto periodách změna indexu. Typ zůstává dolichocefalní, kolísaje kol 70. Většina však je pod 70. Patří

---

[1] Archiv II. str. 287 nsl.

[2] Pam. XIV. str. 438.

[3] Kobyliskou a horeckou měl jsem v rukou; o nymburských viz Pam. XIII. str. 45, Mitth. Centralcom. 1885 str. LXX, o řepínské a blažímských Woldřich Beiträge III. (Wiener Mitth. XVI. str. 78), IV. str. 9, 10.

[4] Sitzungsberichte d. math. phys. Classe d. k. Akad. d. Wiss. in Wien LXXXII. 1. str. 403, 439.

[5] Srv. o tom Topinard »Éléments d'anthropologie générale« str. 378 nsl.

sem čtyři lebky bechlínské (Niederle): I. ♂? 65·21?, II. ♂ 68, III. ♀? 68·5? IV. ♀ 72·72, — snad i lebka z mohyly u Čichtic (Woldřich) 66·6,[1] a lebky od Lovosic (Matiegka) I. ♂ 70·32, II. ♀? 75·69. — Z Brozánek odnesl si prý lebky p. Dr. Wankel.[2]

Do Tènu se mi podařilo zařaditi již větší počet lebek (18): z Kamenné Vody (Niederle) ♀? 82·28; ze Zábrdovic (Niederle) ♂ 77·66; z Bydžova I. (Šnajdr) ♂? 74·07[3]; z Jičína (Šnajdr) ♂ 80?[4]; z Ústí n. L. (Szombathy) ♀ 78·7[5]; z Libčevsi (Matiegka) I. ♀ 78·97, II. dítě rhach. 86·58, III. ♂ 72·82, IV. ♂ 78·45, V. ♀ 80·92, VI. (Šnajdr) 75·4?,[6] VII. (Niederle) ♀ 82·93; z hradiště stradonického (Niederle) ♂ něco přes 70; z Pětipsí (Niederle) ♀ 77·58. Sem přiřazuji, ač s reservou, i lebku od sv. Bartoloměje v Praze (Niederle) ♂ 72·68, a čtyři lebky z Bezděkova u Žatce, ač nevím, nepatří-li do pozdní doby (Niederle) I. ♂ 74·86, II. ♂ 78·80, III. ♂ 70·05 (u IV. index neměřitelný). Mimo to druhou lebku z Bydžova prohlásil Virchow za silného dolichocefala, a Foedisch oznámil z Libochovic 5 dolichocefalů.[7] — V Tènu se pojednou indexy většiny lebek určených kupí nad číslem 75, zejména lebky ženské. Z mužských lebek je 5 dolichocefalních, 3 mesocefalní a 1 brachycefal, ženské jsou jen mesocefalní a brachycefalní.

Týž postup indexu k brachcefalii jeví doba pozdní, doba »slovanská«. Rozsáhlá pohřebiště poskytla již tolik materiálu, že mi bylo možno sestaviti a zkoumati velmi značnou řadu lebek z této doby. Sám měřil jsem úplně 35, u ostatních převzal jsem dobré míry od jiných.[8] — Nejrozsáhlejší materiál poskytlo

[1] Woldřich, Beiträge I. str. 15.

[2] Pam. XI. str. 72.

[3] Materiály: Hroby ze stradonické éry u N. Bydžova Tab. III.

[4] Materiály: Hrob gallského bojovníka u Jičína.

[5] Wien Mitth. 1888 str. 94.

[6] Berl. Verh. 1878 str. 371.

[7] Berl. Verh. 1878 sez. ze dne 16. listopadu, Mitth. Centralcom. 1871 str. CXCIII.

[8] Tři lebky z Řepova, chované v museu mladoboleslavském, změřil mi laskavě p. R. Kämpf, lebky z Hrádku u Čáslavě p. Dr. Štěpán Filip;

nedávno odkryté pohřebiště na Levém Hradci. Indexy lebek jsou následující:

Levý Hradec (40 lebek změřeno p. Matiegkou):

78·77		84·14?		77·20		70·83	
80·32		81·03	♀	76·56		73·86	
78·94?		82·03		76·21		71·95	♂
90·69?	♂	~~93·02~~		79·88		72·68	
90·0??		81·17		76·47	♀	72·25	
91·01		82·63		77·52		62·37	
78·83		75·91		79·12		67·35	
84·15		75·54		73·91		73·77	♀
80·23		75·78		73·54		73·74	
81·39		75·95	♂	73·43		69·74	

Libčany (Niederle):

1. ♂? 87·84 rhach. 3. ♂ 76·35 5. ♀ 83·72 7. ♀ 85·63
2. ♂ 80·51 4. ♀ 88·02 rhach. 6. ♀ 82·16 8. ♀ 84·02

Hrádek u Čáslavě (Filip):

1. ♂ 81·76 3. ♀ 83·81 5. ♂ 72·67 7. ♂ 81·0
2. ♂ 83·62 4. ♀ 72·34 6. ♀ 79·67 8. ♂ 78·19[1]

Hradiště u Berouna (Tetín?) (Niederle): I. ♀ 78·16, II. ♂ 80·0; Hrádek v Slupech (Niederle): I. ♂ 68·66, II. ♀? 76·66, III. ♀ 79·77, IV. ♂ 70·98; Stodůlky (Niederle): I. ♂? 82·66, II. ♀? 81·7, III. ♂ 72·25; Dašice (Niederle): I. ♀ a II. ♀? dolichocefali; Dražkovice (Niederle): I. ♂ 75·67, II. a III. asi dolichocefali ♂ (III. silný plagiocefal);

---

délkové indexy lebek levohradeckých, lovosických a j. zapůjčil mi se vzácnou laskavostí p. Dr. J. Matiegka. — Všem těmto pánům, pak p. Dru. Szombathymu ve Vídni, p. prof. Dru. Rablovi, p. prof. Dru. Fričovi, p. Břet. Jelínkovi a p. Schulzovi v Praze, p. Diviši Čisteckému ze Šerlinků v Pardubicích, kteří mi s ochotou učinili přístupnými materiály musejní, vzdávám zde uctivý dík.

[1] Dle zprávy p. Kl. Čermáka nalezena též v Čáslavi stará studně pod valem zv. »na Pustáku« se 150 kostrami lidskými a několika nádobami, ukazujícími asi k 10. st. Lebky prý byly mesocefalní a brachycefalní. (Čas. olom. 1888 str. 84.)

Hrádek v Prachovských skalách (Niederle): ♀? 80·92; Úherce (Niederle): ♀? 73·43; Roudnice (Niederle): ♂ 75·27; Lukavec (Niederle): ♂ 72·72; Libšice (Niederle): I. ♂? asi 78, II. ♀ 78·28; Vysoký Újezd (Niederle): ♂ dolichocefal; Sušice (Woldřich): I. ♂ 77·6, II. ♀ 76·7, III. dítě 75·8, IV. ♂ 75·5[1]; Hradiště u Kutné Hory (Leminger): 82·4[2]; Lovosice (Matiegka): I. ♀ ~~82·04~~ 81·82. II. ♂ 80·11, III. ♂ 72·34, IV. ♂ 75·80; Mněňany (Matiegka): I. ♀ 75·26, II. ♀ 76·57, III. dítě 72·46; Litoměřice (Matiegka): ♀ 77·~~20~~ 14; Šárka (Grégr): 70·46[3]; Tatinné? (Woldřich): ♂ 72·2[4]; Kotlaska (Niederle): ♀? 72·47; Žernoseky Malé (Matiegka): ♀77·58; Řepov (Kämpf): I. ♂ 73 82, II. ♀ 72·67, III. ♂ 75·53; Hradsko[5] (Hrázsko, Niederle): I. ♂ 84·21, II. ♂83·24, III. dítě 84?, IV. ♀ 87·61, V. ♀ 81·70.

Mimo to jsem změřil ještě 30 lebek hlavně v českém a vídeňském museu, jež však nemohu (spolu se 12 změřenými od jiných) zařaditi určitěji do některé periody, a musím v seznamu pominouti. Jinak jsou téměř všechny dolichocefalní; mesocefalních 8, brachycefali jen 4 (index — 75 — 80 —). Z posledních lebka šárecká a bobnická pocházejí z hrobů žárových.

Professor L. Manouvrier v Paříži užívá v statistice anthropologické grafických, velmi instruktivních tabulek. Poněvadž mi bylo možno sebrati dosti značnou řadu indexů délkových, připojuji zde podobnou tabulku. Z ní na prvý pohled nabude každý přehledu v kolísání a postupu indexu délkového u českých lebek praehistorických i novodobých. Připojil jsem k vůli velmi poučnému srovnání i indexy 85 lebek novočeských, chovaných v anthropologickém kabinetu mnichovském. Lebky (až

---

[1] Pam. XII. str. 16.

[2] Pam. XIII. str. 245, Wiener Mitth. XVI. str. 79.

[3] Živa 1858 str. 238.

[4] Woldřich, Beiträge IV. str. 17.

[5] Tak vybledlým písmem označeno 5 lebek předhistorických v anatomickém museu německé fakulty medicinské v Praze.

na zonu poslední) jsou rozlišeny dle pohlaví. Třetí horizontální řádka v každé periodě shrnuje lebky pohlaví neurčitého a dětské.

Index délkový jest tak důležit a obecně uznáván za nejzávažnější anthropologické kriterion, a s druhé strany ve svém původu a příčinách tak málo znám, že mi bude zajisté dovoleno nejen konstatovat jeho statistické poměry v Čechách, ale i ohlédnouti se stručně po příčině jeho utváření. To tím více, že úvaha ta je nutna pro soud na příslušnost ethnickou. Divno, že dosud tak málo anthropologové snažili se rozpoznat a stanovit příčinu tohoto důležitého jevu. I Topinard ve své velké anthropologii příčiny se nedotýká. A přece jeden z prvních anthropologů francouzských, prof. Manouvrier, na otázku, co působí různý index délkový, odpověděl: »Nevím.«

Viděli jsme v řadě českých lebek zřejmě dvě skupiny, a není pochyby, že bychom je mohli míti za dva různé typy po sobě časově a bez vnitřní souvislosti následující, kdyby nebylo oné střední skupiny mesocefalů, která tvoří přechod od jedné ke druhé. Co jsou tyto střední míry? To je pro nás jednou z hlavních otázek, jako dosud vůbec v kraniologii praehistorické. Výklad o původu těchto tvarů přechodních může býti trojí: 1. Buď jsou to variety jednoho z obou typů, dle časové souvislosti patrně typu staršího, dolichocefalního, neb 2. jsou produktem smíšení dvou typů extrémních, čistých dolichocefalů a brachycefalů, nebo jsou 3. zvláštním novým typem. V prvém případě netřeba pak souditi z dvou typů na dva různé kmeny, ale jen na změnu příčiny index determinující a na prostý vývoj z jednoho typu v druhý. V případě druhém předpokládáme dva typy i geneticky různé, v případě třetím tři.

Rozhodnutí jest pro otázku palaethnologie vždy velmi důležité. Patrno, že, dokážou-li se mesocefali varietami dolichocefalů, je přirozeně myslitelno, že ona síla měnící po sesílení podmínek, za kterých z dolichocefala povstává mesocefal, pokračovati může dále, krátiti lebku ještě více, a že je tedy

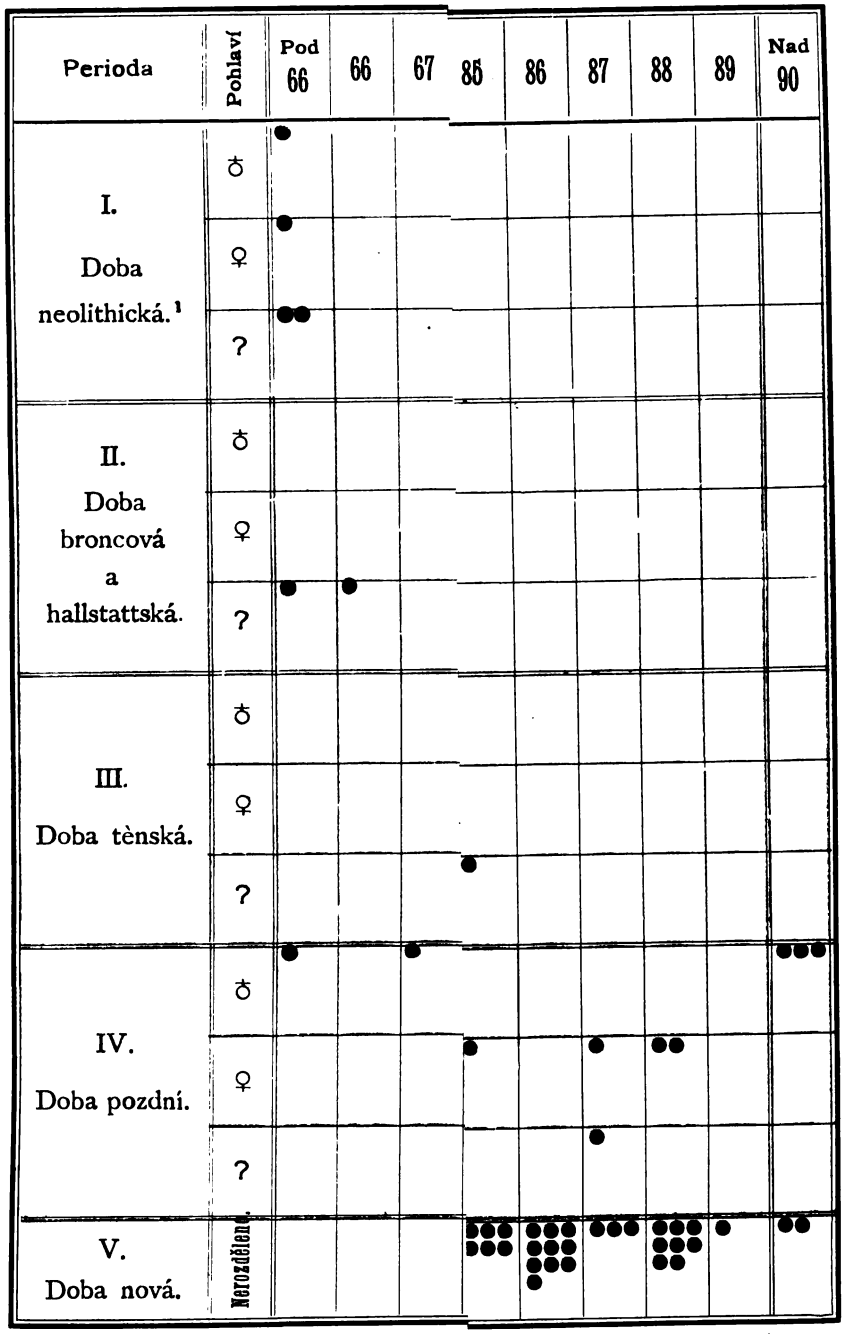

[1] Připojuji i dobu přechodní, zejména

ALOIS WIESNER, PRAHA.

možný přechod od dolichocefalů k brachycefalům vnitřním vývojem. Vývoj ten je jen otázkou seskupení příznivých podmínek a dostatečného času. Naše grafická tabulka nahoře podaná hodila by se v rámec tohoto výkladu tak dobře, jako u výklad druhý. Není-li však možno dokázati tento vnitřní vývoj následkem přímého působení faktorů vnějších, nezbývá nám nic jiného, než uznat oba extrémní typy aspoň pro dobu a místo, o něž běží, za geneticky nepříbuzné, a skupinu mesocefalů nelze vyložiti nijak jinak, než za střední tvar, povstalý smíšením, zkřížením obou typů extrémních. V případě prvém předpokládáme jediný lid, jenž však doznává ve svém bydlišti jakousi změnu okolí, změnu podmínek formativních, v druhém musíme předpokládati styk různých lidových typů (nechceme-li užívati slova kmen). Patrno, jak různý tím povstává výsledek pro řešení otázky české palaethnologie, a zároveň patrno, jak nutno vždy uvažovat oboje v každém jednotlivém případě, když se chce otázka tato zodpověděti. Bohužel se tak obecně nečiní.

Že by byli mesocefali zvláštním novým tvarem, jenž se náhodou časově vsunul mezi oba typy extrémní a tak jen zdánlivě tvořil tvar, fasi přechodní, nelze mi uznati. Kollmann a škola jeho zastupují názor podobný jedině proto, že utvořili si umělé schéma, v kterém typ mesocefalní figuruje jako typ zvláštní, od doby diluvia, kdy prý povstal, konstantní. Jsem však přesvědčen, že, dokud dovedeme vyložiti tento tvar časově i místně střední za tvar povstalý vývojem neb křížením dvou extrémních typů, není třeba utíkati se k uznání zvláštního samostatného typu mesocefalního, jenž nepovstal z druhých, ale přišel do země z ciziny.

Že křížením dvou extrémních typů povstati může snadno, ač ne nutně, typ střední, spojující v sobě znaky obou rodičů, je dávno známo z biologie zoologické. Že by z jednoho extrémního tvaru vývojem mohl povstati jiný, theoreticky také nelze popříti. Ale jako obyčejně, i v tomto případě nedovede se udati příčina formativná, a přece teprve po poznání jí jsme jedině s to, v jednotlivých případech určitě mezi oběma příčinami vývoje rozsuzovat.

Jak jsem již pravil, nezná se dosud příčina, jež by působila změnu indexu z jednoho extrému v druhý. Jen domněnky více méně pravděpodobné byly proneseny. Poměrně nejsnadněji, ale také nejslaběji, řeší otázku různosti indexu délkového někteří anthropologové dogmatem polygenismu. Vysvětlení jevu není tím ovšem podáno žádné, právě tak jako když Huxley nebo Topinard jdou ještě dále a spojují tyto dva extrémy v tvaru lidské lebky geneticky s dolichocefalními súdánskými anthropoidy (Gorilla gina, Troglodytes niger) na jedné, a s brachycefalními jihoasijskými na druhé straně (Satyrus Orang, Hylobates Lar). Tím se ovšem neubírá interessantnosti tomuto geografickému a anatomickému rozrůznění veleopů. Ale jak jsem řekl, podobnou doktrinou nedokázáno nijak, že by proměna vývojem nebyla možna. Ba naopak doklady tyto uvádějí na pamět velezajímavý zjev, že i u afrických dolichocefalních anthropoidů, jak jest dokázáno, mláďata jsou brachycefalní.[1]

Mně jest známa jen jediná, velikou zkušeností ověřená theorie. Výborný a skutečně vědecký znatel plemenitby, H. von Nathusius, stanovil následující theorii, opřenou o mnoholeté pozorování i direktní pokusy: Dolichocefalie i brachycefalie závisí na poměrném kvantu výživy po čas vývoje individua. Je-li již matka v útěžku a pak i mládě dobře živeno a přivedeno tím k předčasné dospělosti (»Frühreife«), krátí se hlava, naopak chudou výživou, a tím prodloužením doby vývojové (»Spätreife«), utváří se lebka dolichocefalní. Tato různá délka doby vývoje může se státi snadno znakem plemenným. Nathusius hlavně direktními pokusy u vepřů stanovil, že index je v tomto poměru k výživě zvířete: je-li dobře živeno po čas vývoje, dostane hlavu krátkou. Totéž pozoroval u ovcí. Plemeno southdownské dospívá dříve a má krátkou hlavu. Ale původní rasa, z níž vyšlo silnou domestikací, je dlouholebá,

[1] Virchow »Ueber die Schädel des jungen Gorilla« v sz.eních akademie berlínské 1882 str. 671 (Archiv XV. Suppl. Liter. 40), Bischoff »Ueber Brachycephalie und Brachyencephalie des Gorilla und der anderen Affen« (Sitzungsber. d. math. phys. Classe d. k. bayer. Ak. d. Wiss. Mnichov. 1881 str. 379).

a tato původní dolichocefalie se vrátí ihned, počáe-li se rasa krmiti tak, jako je krmena rasa původní. Naopak ovce merinské, jež dospívají později, jsou dlouholebé. Ale dlouholebost může se zmenšiti, krmí-li se více, slovem, když umělé dříve dospějí.[1] — Nemohu této theorii důvěřovati, neboť soudím, že je zde pojem indexu délkového zcela jiný než v anthropologii. Kniha první o studiu lebky prasečí nebyla mi přístupna, ale z druhé vidím, že Nathusius neměřil délky klenby mozkové, ale délku od velikého otvoru k přednímu okraji kosti intermaxillární, již ostatně i sám uznává za »relativ wenig konstantes Mass«.[2] Pak se ovšem dlužno diviti, že mohl Zuckerkandl srovnávati pojmy tak různé, jako anthropologický index lidský a index Nathusiův.[3]

[1] Hermann von Nathusius »Vorstudien am Schweineschädel« Berlin 1864, a »Vorträge über Viehzucht und Rassenkenntniss.« 3 Theile Berlin (Wiegandt & Hempel) 1872, 1880. — I. str. 92 nsl., II. str. 79 nsl.

[2] l. c. II. str. 78.

[3] Na kongressu vídeňském (Correspondenzblatt 1889 str. 158). Že tato theorie výživy jest pro člověka platnosti velice pochybné, svědčí nejlépe to, že by dle ní civilisace a s ní spojený blahobyt musily vésti patrně k brachycefalii, a že by dle toho byla brachycefalie vyšší formou kulturní. Evropa by místem poskytla zdánlivých dokladů, neboť brachycefalie zavládla skutečně u některých národů s vyspělou kulturou, kteří byli dříve dolichocefalní, na př. Francouzů, Němců, snad i Slovanů. Ale není to obecné. — Naopak zase rasy, jež podle Virchowova pravděpodobného mínění zakrněly následkem nedostatečné výživy, musily by býti dolichocefalní. Virchow uznává 2 hlavní zakrnělé rasy (»Kümmerformen«): Křováky a Laponce, a řadu menších, na př. v střední Africe kmeny Obongo, Babongo, Akka, Monbuttu atd. Z těch všech jen Křováci jsou určitě známi jako dolichocefalní (Fritsch 73·82), Laponci mají naopak v celé Evropě nejsilnější brachycefalii (Virchow 85·2, Kelsijev u ruských (pomíšených) 81·9, u skandinavských 85·0), a v knize Passavantově (Craniologische Untersuchungen der Neger und der Negervölker, Basel 1884), kde sebrána z hlavních kraniologických děl kraniologie Negrů afrických, nacházíme brachycefala výjimkou a právě jen v kraji poblíže Konga. Z několika nalezených lebek brachycefalních patří jedna určitě jednomu z trpasličích kmenů. Také dle měření Quatrefagesova, Hamyova, Hartmannova a Falkensteinova kmeny Akka, N'Kumi (Kummu) a Babongo jsou buď rozhodně brachycefalní, nebo mesocefali, klonící se k brachycefalii. Podobně E. Schmidt mezi 4 trpaslíky kmene Farini (z kalaharské pouště) našel 3 mesocefaly a 1 brachycefala. (Archiv XVI. str. 259, Correspondenzblatt 1886 str. 59).

Neboť nepochybuji, že ono zkrácení týká se hlavně přední části tlamové, týž zjev, jenž se dle Darwina často opakuje při silné domestikaci zvířat.[1] Zdali se zároveň krátí i vlastní index dutiny mozkové, není udáno. Prof. M. Wilckens našel na velké ploše východních Tyrol a jihozápadního Švýcarska novou, jak udává, v pravém slova smyslu brachycefalnější rasu dobytka (Bos taurus brachycephalus), a rasa tato jest právě nejméně vysazena kultuře lidské.[2]

K této Nathusiově theorii připojíme nejlépe zmínku o podobné theorii, pronesené Schaaffhausenem. Poprvé na mezinárodním kongressu pařížském a později na více místech[3] vyslovil Schaaffhausen myšlenku (ale bez hlubšího odůvodnění), že brachycefalie přibývá s civilisací, ale civilisací intellektuální. Postupem kultury a s ní spojené práce duševní větší se mozek do šířky, a tím se hlava stává brachycefalnější. — Ač se na prvý pohled zdá míti výklad ten mnoho pro sebe (srv. poznámku 3. na str. 67) — též je pravda, že brachycefali mají obyčejně větší kapacitu[4] —, přece jedno vím: není obecně platný. Detailnější zkoumání nepotvrzuje, že by obecně byli brachycefali na větší výši intellektuální. Zároveň jest velmi pochybno, že by vzrůst laterálních partií velkého mozku (a tam právě spočívá větší šířka u brachycefalů) přinášel s sebou více intellektu, nebo byl jím podmíněn. Obecněji se ukazuje ve věci té na oblasti čelní, ač je celý tento psychofysický problém dosud ve stadiu velké neurčitosti. Ostatně Durand dokazoval jedenkráte

---

[1] Darwin. Das Variiren I. str. 80. II. str. 378, 391. Ale naopak domestikovaní králíci ukazují silné zdloužení lebky beze změny v šířce (ibid. str. 127).

[2] Dr. M. Wilckens. »Ueber die Brachycephalus-Rasse des Hausrindes und die Dolichocephalie und Brachycephalie der Rinderschädel überhaupt.« (Wien. Mitth. IX. str. 371.)

[3] »Sur la forme primitive du crâne humain« (Congrès international d'anthropologie. Compte rendu de la 2. session. Paris 1867 str. 409); otištěno též v publikaci dolnorýnské společnosti přírodovědecké, vydané k oslavě padesátiletého jubilea bonnské university r. 1868. Srv. i řeč na sjezdu v Drážďanech r. 1874 (Brunšvík 1875 str. 60), a na sjezdu v Karlsruhe (Correspondenzblatt 1885 str. 69).

[4] Topinard. Éléments d'anthropologie str 627 o Auvergnatech.

přímý opak: že u obyvatelů měst, již jsou vzdělanější (urbanisés) proti venkovanům, jest index menší. Tehdáž Broca, ač připouštěl vzrůst mozku vzrůstem intelligence, zejména v části frontální, správně a rozhodně popřel, že by zjev ten měl znatelnější vliv i na index délkový.[1]

O theoreticky závažnější výklad pokusil se Dr. J. Engel, ač myšlenka byla nenová. „Index cefalicus závisí na předčasné synostosi některých švů lebečních“[2]. A prof. Welcker později docela soudil, že dlužno vzíti v úvahu, nespočívají-li ethnické různosti indexu v různodobém synostosování švů[3]. Ovšem přímého důkazu dosud nebylo přineseno. Je to vlastně jen šev sagittální, o nějž se zde v prvé řadě jedná. Jeho předčasnou synostosí, poněvadž se klenba lebeční, povolujíc tlaku mozku na vnitřní stěny, nemůže více do šířky rozepínat a tím více vystoupí ve směru sagittálním k occiputu, stává se lebka delší. Není pochyby, že skutečně podobné předčasné srůstání jak švu sagittálního, tak naopak i koronálního neb lambdoidového působí změnu v normálném poměru délky a šířky lebečné. Toho nejlepším svědectvím jsou extrémní deformace na př. skafocefalie, již Welcker vykládá foetální synostosí švu šípového[4]. Ale že by doba synostose skutečně abnormálně utkvěla u jednotlivých kmenů, — k tomu není podáno důkazu. John Thurnam došel sice v studiu britských lebek praehistorických k výsledku, že dolichocefali jeví častěji předčasný srůst švů, a dodává, že je to rasový charakter, v němž souhlasí i jiní dolichocefalní kmenové (Australci, Negři, Hindové)[5]. Věc však není dosud

---

[1] Bulletin d'anthropologie 1873 str. 566. Tamže citován i mně nepřístupný článek Brocův v Revue scientifique 1873 I. str. 1132. Také dr. Luschan vyslovil se jednou o této věci, ale i tohoto článku blíže neznám (Congrès de l'association française pour l'avancement des sciences 1878 str. 825).

[2] Dr. J. Engel, »Untersuchungen über Schädelformen«, Prag (J. G. Calve) 1851, str. 103 nsl., 108.

[3] J. Ranke, Der Mensch II. str. 208, srv. Engel l. c. str. 117.

[4] Archiv I. Liter. 388.

[5] »Ueber die zwei Hauptformen alter britischer und gallischer Schädel« (Archiv I. str. 281.)

nijak dokázána. Ostatně ani tato theorie nám všeho nevysvětlí. Předčasná synostose je jen sekundární příčinou změny indexu délkového, ne primární. Primární jest ta, jež působí předčasnost její, jež působí toto porušení normálního vývoje klenby lebečné; a dokud té neznáme, nevíme o mnoho více. Ostatně i zde zase Huxley, a zejména Gudden pokusy na králících, snažili se dokázat, že synostose švů nejsou s indexem lebky v žádném kausálném spojení.[1] Také Tarenecki j našel mezi 160 ruskými lebkami 12 s předčasnou synostosí švu sagittálního a přece brachycefalních[2]. Je tedy celá tato theorie v stadiu dosti neurčitém.

Druhou závažnou myšlenku pronesl opět Dr. Engel, po němž ji přejali i jiní (zejména Langer, Virchow). Myšlenka ta má beze vší pochyby také dosti pravděpodobnosti. Vycházeje od hypothetického roztřídění lebek na lebky, u nichž struktura kosti je poddajnější, měkčí, proti jiným tvrdým (»Weichschädel« a »Hartschädel«), ukázal, ovšem jen mimochodem, několika slovy, jak působí na útvar lebky apparát svalový.[3] Zejména je to m. masseter (Engel ho však nejmenuje), jehož slabší nebo silnější upotřebení na místě úponu zajisté různě působí. Věc je, jak myslím, správná, a nepochybuji, že silné smršťování svalu následkem namáhavého kousání tuhé potravy působí stažení oblouků zygomatických, a tím i stažení kostí temporálních. Soudím, že i m. temporalis podobně, ač menší měrou, působí. Mechanická síla, jež působí na místo východiska svalu ve směru tangent, sbíhajících se pod basí lebeční v rovině mediánní, může působiti podobné stažení a stlačení oblastí temporoparietálních. Tím se lebka s obou stran zplo-

---

[1] Th. H. Huxley, »Ueber zwei extremen Formen des menschl. Schädels« (Archiv I str. 345), Gudden »Ueber das Schädelwachsthum« (Archiv V. Liter. 12).

[2] A. Tarenetzky, »Beiträge zur Craniologie der grossrussischen Bevölkerung« (Mémoires de l'academie impériale des sciences, VII. Série T. XXXII n 13, Petrohrad 1884, str. 40).

[3] Engel l. c. str. 7 nsl., J. Ranke. Der Mensch II. str. 308.

šťuje a vývoj do šířky jest omezován.[1] Mohli bychom snadno uvésti více příkladů, jež se zdají theorii tuto dosvědčovati, na př. Eskimáky. Silně dolichocefalní a střechovitá lebka eskimácká, její velice zblížené kraje obou linií semicirkulárních, vše zdá se býti přímo ve spojení s apparátem kousacím, velmi sesíleným následkem tuhé jejich potravy (většinou syrového masa).[2] Ale pak bychom to musili najíti i u jiných kmenů v podobných poměrech žijících, na př. u Laponců, Samojedů, Čukčů, Pešerehů a p., — ale nenalézáme.

Pátou theorii postavil prof. J. Ranke. Prof. Ranke věnoval ve své anthropologii Bavorů několik zajímavých statí indexu délkovému, ale nevyslovuje se určitěji o žádném z uvedených výkladů. Za to snaží se index uvésti v přímé spojení s vnějším vlivem klimatickým: hlavně výškou obydlí nad mořem a zvláštním držením hlavy při stoupání na hory. Našel skutečně, že právě největší brachycefalie panuje jednak tam, kam do Bavor vnikli brachycefalní kmenové, zejména Slované, jednak i v nejvýše položených krajích jihobavorských (Prien, střední index 83·6). Index roste dle jeho tvrzení směrem k horám, — zejména extrémních tvarů přibývá.[3] Ale Rankovi brachycefali v horách jsou bezpochyby brachycefali ne místem, nýbrž kmenově. Později se více o tom zmíníme.

Ze všech těchto theorií není možno dosud ani jediné určitě applikovat. Ostatně i jiné řídčí příčiny mohou individuální změny indexu vysvětliti. Tak zajisté u mladých, patho-

---

[1] Dr. L. dalla Rosa ve spise »Das postembryonale Wachsthum der menschl. Schläfenmuskels« (Stuttgart 1886) na tuto otázku speciálně nepřichází, a nanejvýš odmítá s Iheringem tvrzení Hyrtlovo, že dobře vyvinutá linea semicularis superior je ve spojení se střechovitostí lebky a pentagonální formou, vlastní lebkám dolichocefalním (srv. Hyrtl »Die doppelten Schläfenlinien der Menschenschädel«, Denkschriften d. k. Akad. d. Wiss. in Wien Math.-naturwiss. Classe.B.XXXII. str. 45). A. z Tŏröku v maďarsky psaném článku, jehož podrobný obsah dalla Rosa uvádí, nerozhoduje se o mínění Hyrtlovu a Iheringovu (L. dalla Rosa str. 82, 85, 87, 88).

[2] J. Ranke. Der Mensch II. str. 307.

[3] Bayer. Beiträge III. str. 137; Der Mensch II. str. 208; také Schaaffhausen věří, neudávaje ničeho bližšího, v podobné vlivy klimatické (viz řeči citované na str. 68).

logických lebek, na př. rhachitických, při nichž struktura kostí je měkká, basilární impresse následkem přirozené tíhy hlavy může snadno způsobit větší vypnutí laterálních stěn, a tím i větší šířku lebky,[1] nehledě ani k hydrocefalii a pod. případům extrémním. Nicméně ze všech výkladů jsou nejpravděpodobnější domněnky Englovy. Nathusiova theorie je zcela nejistá, právě tak jako klimatické vlivy Rankovy, a bezpochyby budoucnost spíše rozhodne ve prospěch příčin Englem stanovených. Ovšem bude věc vyžadovat víceletou řadu zkoumání, experimentů a pozorování. Možnost proměny následkem přímého působení vnější příčiny jest jista, ba jsou i doklady individuální, byť ne hromadné, kmenové.

To nám však stačí, abychom z čistě apriorních důvodů mohli se rozhodně postaviti proti konstantnosti typu kraniologického, hlásané Kollmannem. Již individuální odchylky to dokazují. Faktum, že v určitých případech mohlo se již konstatovati, že ta a ta příčina má vliv na změnu indexu délkového, a dále že se i v jednotlivých, ač řídkých případech na jednom a témže individuu konstatovala věkem proměna indexu, ukazuje, že za jistých podmínek možno, aby typ a zděděný tvar lebky se změnil. Stanou-li se tyto podmínky konstantními, může povstati zcela nový typ a nový kmen.

V následujícím vylíčení omezím se na míru nejmenší. Nemohl jsem více použiti prací jiných, a na základě vlastního materiálu, jenž z valné části byl porouchán na části basilární a obličejové, nemohl jsem zakládati takové vývody, jaké jsem mohl založiti na 150 datech indexu délkového. Pro některé míry nezbylo mi po ruce než několik lebek (zejména ze starších period). I při větším materiálu nepotkalo by se detailnější popisování a rozlišování typů s výsledkem, jakého bych si přál. Zejména typ části obličejové, jejíž celkový útvar

[1] F. Regnault »Des altérations crâniennes dans le rhachitisme« (Paris 1888) str. 61.

je vedle indexu délkového nejhlavnějším differenciálem typovým, byl bych si přál určitěji stanoviti. Ale nemohl jsem.

Správného rozpoznání jeho nepodá nám nikdy tak míra, jako vlastní oko, o tom jsem přesvědčen. A dokud většina lebek mého materiálu je tak roztroušena po různých musejích, že mi není možno sestavit je v jednu řadu a pohledem je srovnávati, dokud musím spoléhat jen na paměť, nepatrně podporovanou zběžnými výkresy, dotud neodvažuji se s jistotou o celkovém typu rozhodovati. Vždyť je jisto, že často dvě lebky, jejichž míry značně se různí, přece každý anthropolog zařadí po celkové formě do jedné skupiny, jednoho typu.[1] Z těch příčin pomíjím zde dalšího detailního popisování. Jakož bylo vůbec mým úkolem, prozkoumati v tomto oddílu práce v prvé řadě jen index délkový, půjde mi při dalším líčení celkového útvaru lebečného jen o to, abych ještě na řadě jiných znaků ukázal, že naše rozdělení, založené na indexu délkovém, jest opřeno o více důvodů, slovem, že nemáme zde dělati jen s dvěma skupinami lebek, uměle dle měřítka rozdělenými, ale s dvěma skutečnými typy.[2]

Již Engel a Langer a priori konstruovali dva extrémní

---

[1] Ostatně zároveň s touto knihou vyjde první díl důkladné monografie českých lebek prací p. dra. Matiegky (Crania bohemica I. V Praze 1890. Nákladem spisovatelovým.) Výborný popis jednotlivých lebek, jenž umožněn byl p. spisovateli jen srovnáváním velkého, doma chovaného materiálu, a zdařilá vyobrazení dodávají knize, jejíž rukopis jsem vzácnou laskavostí p. Matiegky mohl prohlédnouti, ceny nemalé. Musím však dodati, jak jsem se (po vytištění předešlých stránek) přesvědčil, že p. Dr. Matiegka neměřil největší šířky lebky, nýbrž jen největší šířku parietální. Tím se stalo, že tam, kde největší šířka nalézá se až na kosti spánkové, šířka jeho a tím i index délkový jest o něco menší našeho. Výsledků se to ovšem téměř nedotýká.

[2] Měřil jsem i roztřiďoval dle Brocovy francouzské methody, jež ovšem je téměř celá zahrnuta v methodě německé, ve Frankfurtě stanovené. Jedinou výjimkou je šířka orbity (měřena dle Manouvriera). Bohužel měření nebylo nikdy úplné, poněvadž jsem, obcházeje musea, nebyl opatřen než dvěma kapesními kompasy. Proto také některých znaků, prognathismu, kapacity, nemohl jsem měřiti. Úplné a detailní prozkoumání českého materiálu nebude vůbec možno, dokud nebudeme míti anthropologický kabinet, opatřený hojným materiálem a aspoň nejnutnějšími nástroji.

tvary lebek, při nichž s různým indexem stojí v korrelaci řada jiných znaků:

a) brachycefalní s čelem vystupujícím a širším, temenem plochým, se svislými oblastmi mastoidními a temporálními, plochým a kolmým occiputem se širokou basí. Tubera jsou více vyznačena;

b) dolichocefalní nízký, s čelem úzkým, zpět nakloněným, temenem střechovitým, s occiputem silně vypuklým nad plochou, vodorovnou basí. Šev sagittální je méně ohnutý.[1]

Viděli jsme, že neolithická perioda je charakterisována značnou řadou tvarů extrémních. Při některých lebkách, jako kobyliské, chotěšovské a dolichocefalu, u p. Bř. Jelínka chovaném, zarazí přímo loďkovitost calvaria, i odmyslíme-li si posthumní postranní depressi. A vyloží-li se tvar za abnormální, skafocefalní, přece dlužno uznati tuto abnormalitu za typickou pro neolithickou periodu.

Později v Tènu a v době pozdní objevuje se opět silné procento dolichocefalů. Ale konstatuji hned napřed, že tito poslední dolichocefali již nejsou všichni stejného typu s původními autochthony. Předně index délkový objevuje patrný rozdíl: dolichocefalie je menší, zejména scházejí tvary extrémní; vedle toho pak i jiné znaky zdají se nasvědčovati, že část této pozdní skupiny patří typu jinému a že pravděpodobně máme zde dělati s objevením nového lidu. Doufám, až bude pohromadě více materiálu, že bude možno mnohem určitěji a detailněji tyto dva typy rozlišit, než to mohu učiniti já. Dosavádní materiál neposkytl mi dostatečné řady dokladů, ale k pokusu tohoto rozlišení přistoupil jsem též proto, poněvadž zároveň nalézá oporu v bádáních historických a archaeologických, jak v závěru této části určitěji bude naznačeno.

Dolichocefali neolithičtí. Mimo extrémní dolichocefalii (mezi 14 neolithickými sestoupil index šestkráte pod 70, mezi 7 z druhé periody čtyřikráte) nemohu při této

[1] J Engel »Untersuchungen« str. 118; C. Langer »Ueber Gesichtsbildung« (Wien. Mitth. I. str. 47 a »Anatomie d. äuss. Theile« str. 117; pod. Kollmann »Wirkung der Correlation auf den Gesichtschädel« (Correspondenzblatt 1883 str. 160).

nejstarší skupině určitěji definovat poměry druhých hlavních indexů. Několik změřených lebek ukazuje, že index obličejový dosti kolísá (60—66); oční u 4 dospělých kupí se kol 81, u 2 děti na 90, je tedy nízký. I Kopernicki našel u 2 lebek bechlínských chamaekonchii, Weissbach u Vebešanské. Index nosní v 6 měřitelných případech stojí v úzkém intervallu 50—52 (Brocova mesorhinie), výškový ze 4 dvakrát na 72, dvakrát na 74; je tedy střední dle sérií Brocových. Na 2 blažimských lebkách našel Woldřich chamaecefalii (dle methody frankfurtské). Za to všecky lebky dolichocefalní konstantně vyznačují se koulovitě vypuklým occiputem, čímž se někdy oblast obelia jeví vmáčknuta, ovšem jen zdánlivě. V sutuře lambdoidní jsou hojné kosti wormské, méně v pteriu.

Nosní kosti jsou obyčejně zničeny. Ve dvou případech ukazují tak silné vtlačení a prohnutí pod suturou nasofrontální, že nos při normálním držení hlavy (v rovině os očních) musil vybíhati téměř vodorovně[1]. Glabella a s ní oblouky nadoční jako jinde tak i zde mění se dle stáří a pohlaví. Děti a ženy jich obyčejně nemají, u mužů jsou silně vyvinuty.

Rozdíl pohlavní spočívá mimo znak právě vytknutý v obyčejných běžných rozdílech: větší hrubosti a velikosti lebky, v hrubších násadcích svalových, v zpět položeném čele u mužů proti ženám (mimo tvary extrémní).

U lebek kojetických zarazilo Weissbacha silné otření zubů, i hledal důvod toho v prognathii alveolární (konstatoval jsem ji v této době i u mužů), Luschan naproti tomu v kvalitě potravy. Výklad druhý je jistě přirozenější.

Čelo bývá absolutně dosti široké: konstatoval jsem sedmkráte šíři nad 90 *mm* z 8 dospělých měřených lebek z neolithu (mimo to i na 3 ze 4 bechlínských). Temeno je často střecho-

---

[1] Srv. lebku kobyliskou (Vesmír V. str. 80), a neznámou mi lebku u p. Jelínka chovanou. Podobný útvar nosu konstatoval Lissauer na neolithických lebkách, nalezených ve Velkém Morinu u Innovraclavi v Kujavsku (Zeitschrift für Ethnologie 1878 str. 127), a A. Bogdanov na ruských lebkách doby kamenné, nalezených hr. Uvarovem v hrobech u Utkinu v gub. jaroslavské (Моск. Извѣстія T. 49. вып. 1. str. 101). Smíme jej proto míti za hojný speciální znak této prvotní rasy dolichocefalní.

vité tak, že se někdy tvoří hrana sagittální až i na čele (na př. na calvariu z Velkých Horek).

Zdá se tedy, že obličej této staré dolichocefalní skupiny byl dosti stlačen, s nízkými orbitami a prostředně širokou nosní aperturou. O spodní čelisti nemohl bych se dle svého materiálu vysloviti, ač jest pro útvar obličeje velmi důležita. Soudím však jednak z toho, že se i v pozdějších dobách objevují dolichocefali toho typu s nízkou čelistí (Žalov, Bartoloměj), jednak hlavně z toho, že okolní analogické nálezy (na př. typický nález neolithických koster u Ober-Hollabrunnu v Dolních Rakousích)[1] ukazují nám přesně týž nízký, široký obličej, nízké orbity a širokou dolní čelist, nešpičatou v normě faciální, — že tento útvar čelistní byl našim neolithickým dolichocefalům vlastní.

Dolichocefali, hojně se objevující v Tènu a na konci doby praehistorické, liší se od prvé skupiny již indexem délkovým. Z grafické tabulky vidíme, jak extrémní dolichocefalie mizí a za to většina lebek kupí se v intervallu 70—73. Ale, jak jsme řekli, je to hlavně útvar obličeje, kterým se část dolichocefalů této doby liší od skupiny starší. Shrneme-li všecky tènské a pozdní dolichocefaly v jednu skupinu, v níž ovšem jsou z valné části zastoupeny i tvary v různých partiích křížením pomíšené, ukazuje index výšky u lebek mnou změřených dosti určitý oscillační bod kol 73 (zejména u mužů), tedy výšku střední; v skupině mesocefalní je stejnoměrněji zastoupen větší intervall od 68—78, četněji na obou koncích. Index lícní nemohu určiti. U několika změřených lebek kolísá zde právě tak silně jako u mesocefalů této periody (54—69). Ještě různější jest index oční, ale vyjmeme-li extrémní tvary konečné, vyskytá se u dolichocefalů i mesocefalů nejvíce mezi čísly 77—82; je tedy rozhodně nízký (připomínám znovu, že index zde upotřebený je vždy o něco vyšší než index Brocův neb německý), ač vysoké orbity nejsou řídkostí a vyskytují se právě

[1] E. Specht, »Ueber ein Gräberfund bei Ober-Hollabrunn (Nieder-Oesterreich)« (Wiener. Mitth. V. str. 351). Je to patrně Kollmannova chamaeprosópní dolichocefalie (Archiv XIV. str. 2., Tab. I. f. 9—11).

u forem, jež celým svým útvarem zdají se býti typickými příklady nové dolichocefalní skupiny. Nosní index přichází stejnoměrně u dolichocefalů, mesocefalů i, jak uvidíme, brachycefalů této doby v intervallu 45—52, s řídkými přesahujícími extrémy. Podle obvyklého schématu patří tedy lebky valnou většinou mezi středonosé (mesorhinní). Typické lebky nové dolichocefalní skupiny, jichž jsem ovšem ve svém materiálu konstatoval pouze několik, jsou vyznačeny zřejmou leptoprosópií. K úzkému obličeji stojí i všechny detaily v korrelaci, také spodní čelist. Již Langer a po něm Ranke ukázali na tuto vzájemnost čelisti s celým útvarem obličeje.[1] Spodní čelist je v normě faciální úzká, brada tvoří menší úhel (Brocův angle symphysien), je tedy špičatější; za to úhel větví čelistních (angle mandibulaire) je vždy dosti široký.[2] Čelist svrchní jeví často trochu prognathie. U mužů je konturní linie v normě parietální slabě vypuklá, naproti konkávnímu obrysu prognathie, jíž jsou obecně charakterisovány lebky ženské.

Zde však připomínám, že jasné rozlišení typů lze prováděti hlavně jen na lebkách mužských. U lebek ženských jsou vyznačené rozdíly silně setřeny rozdíly čistě v pohlaví založenými a u obou typů totožnými: kolmějším čelem bez význačné glabelly a oblouků nadočních, vyššími orbitami, užší aperturou a často silným prognathismem alveolárním[3]. Také

---

[1] Langer, »Anatomie d. äusser. Theile« str. 124, 125; Ranke, »Der Mensch« str. 214.

[2] U mesocefalů této doby objevuje se přirozeně vedle typu právě popsaného i typ druhý, vyznačený čelistí s krátkými větvemi kolmo do těla zasazenými, jenž byl patrně přejat křížením s brachycefaly nebo původními autochthony dolichocefalními. Brada je tak široká, že se její spodní hrana blíží v normě faciální jediné linii (srv. typickou lebku zábrdovickou, libšickou, brzvanskou). Týž mesocefalní typ nalézáme i jinde, kde se křížily dvě rasy extrémní, na př. v řadových hrobech u Oberhachingu v Bavorsku (Archiv XIII. str. 204).

[3] Tento prognathism ženských lebek není snad znakem inferiority, nýbrž znakem pohlavním. Quatrefages konstatoval, že právě v dámském světě pařížském je velmi hojný (»Sur trois têtes d'Esthoniens et sur le prognathisme chez les Français« Bulletin d'anthropologie 1866 str. 287.)

spodní čelist mívá u žen hojně náklonnost utvářeti se ve formě typu druhého, vyznačeného špičatější bradou.[1]

Zdá se mi proto, že máme před sebou nový dolichocefalní typ, lišící se ve více bodech od staršího autochthonního. Tento druhý dolichocefalní typ existoval v této době v Čechách bez odporu, stopy jeho jsou zřejmé ač nemnohé, poněvadž již mnoho lebek z té doby bylo křížením pomíseno. Existence jeho je však zajištěna hlavně tím, že i ve vůkolních krajích, vůbec v celé střední Evropě, byl v hrobech této doby konstatován co nejurčitěji. Je to typ, jenž byl Eckerem přesně rozpoznán v hrobech jihoněmeckých (t. zv. „Reihengräbertypus" Eckerův, „Hochbergtypus" Hisův a Rütimeyerův, „francký typ" Virchowův, „leptoprosópní dolichocefali" Kollmannovi a Rankovi, „germanský" typ Hölderův a „kymrický" Brocův), v hrobech, jež s archaeologického hlediska Lindenschmit zcela určitě přičetl germanským Frankům a Alemannům. Typ tento definoval Ecker a po něm hlavně Kollmann zcela shodně s naším popisem.[2] Takovým tvarem typickým jsou dolichocefalní lebky stodůlecká (č. III.), roudnická, úherecká, bydžovská,[3] stradonická (?); lebka z Vysoké Libně a pětipeská jeví již o něco širší calvarium. Týž leptoprosópní obličej spojil se křížením i s brachycefalií (srv. lebky od Žatce a Kamenné Vody, chované ve vídeňském museu). Některé české lebky, ač nejsou jinak určitěji datovány, náležejí svým typickým tvarem jistě v tuto skupinu (koporečská ve vídeňském museu, snad i obě zachovalé lebky z Podbaby v geolog. kabinetu musea pražského).

Týž dolichocefalní typ, abychom i na jiné straně Čech příklady uvedli, konstatoval Lissauer v hrobech severoněme-

---

[1] Tak na př. 4 lebky z údolí Zlatého potoka (v Žatecku), chované ve vídeňském museu, náležejí jistě typu jedinému, ale čelist jedné lebky ženské právě svou úzkostí a špičatostí velmi se liší od široké, nešpičaté čelisti lebek mužských.

[2] Kollmann, »Beiträge zu einer Kraniologie der europ. Völker.« (Archiv XIII. str. 219)

[3] Vyobrazena v Šnajdrových Materiálech. Tab. III. ke čl. »Hroby ze stradonické doby u N. Bydžova.«

ckých, a Kopernicki, Bogdanov v hrobech polských a ruských z doby slovanské, o čemž se později obšírněji zmíníme.[1]

Definice Eckerova a Kollmannova hodí se téměř úplně na vyjmenované typické lebky z této pozdní doby, valná většina materiálu je však již silně pomíšena. S různým indexem délkovým spojují se promiscue různé útvary obličejové, zejména obě hlavní formy čelistní, — a to jak u dolichocefalů, tak i mesocefalů a brachycefalů.

Vůbec panuje v době tènské a pozdní již takový chaos v tvarech lebečných, že je mi prozatím nemožno prvky správně vyanalysovat. Mám málo materiálu, zejména čistého. Mimo lebky libčanské, náležející typu brachycefalnímu, u nichž však bohužel opět obličej není celý zachován, nemám z této doby jiné podobně čisté skupiny.[2] Dosavade téměř ve všech pohřebištích nalezeny vedle sebe lebky, nejen celkově rozdílné, ale i lebky s pomíšenými znaky různých typů. Tak leckdy nemohu říci ničeho určitějšího na př. o otázce, zdali ona široká čelist mesocefalů a pod. mišenců náleží starému typu dolichocefalnímu, a u dolichocefalů této doby objevuje se ještě hereditou neb atavismem, či zda je vlastní brachycefalům, a objevuje se u druhého typu jen jako projev předcházejícího křížení.

Rozluštění, které se domnívá podávati Kollmann, když každý takovýto tvar učiní hned repraesentantem nového typu, není vlastně rozluštění. Pro svou osobu nepochybuji, že máme dělati jen s velmi malým počtem původních typů, snad jen se dvěma extrémními, jež ovšem, jsouce samy kollekcí různých znaků, při vzájemném křížení podávají velikou řadu variet.

Typ brachycefalní mohu určitěji stanoviti hlavně na základě libčanského pohřebiště, kde se silná brachycefalie objevuje

---

[1] Srv. aspoň pěkné nárysy lebek z kurhanů żywaczowských a chocimierských ve spise J Kopernického »Czaszki z kurhanów pokuckich jako materyjał do antropologii przedhistorycznéj ziem polskich« v Pamiętniku Akademii (Kraków 1875) Tab. IV. V. VI.

[2] Skupinu čistou stanovím, když všechny lebky z jednoho pohřebiště, tedy jediné rodině neb obci náležející, mají totožný typ celkový.

konstantně, a můžeme tudíž pravděpodobně soudit, že se v této staré obci původní brachycefalní typus velmi čistě zachoval.

Všechny lebky libčanské jeví typ stejnoměrný s vysokým indexem délkovým, determinovaným jak větší krátkostí lebky proti typům dolichocefalním, tak i absolutně větší šířkou její[1]. Také 5 lebek z Hradska[2] (pouhá jen calvaria) jeví týž tvar klenby lebečné. Zkrácení lebky způsobeno hlavně tím, že čistý typ brachycefalní nevykazoval asi již occiputu koulovitě vypuklého, nýbrž occiput plochý, jenž zůstal dosavade obecným znakem středoevropských brachycefalů. Tak dí Topinard: »aplatissement médian, symétrique, dont le centre est au lambda ou au-dessus, qui est plus étendu et à l'inverse du précédent plutôt oblique en bas et en arrière que vertical, et constitue l'un des caractères crâniens le plus constants de la grande race Celto-Slave«.[3] V době křížení dolichocefalů s brachycefaly přirozeně objevují se dosti hojně tvary smíšené: brachycefali s vypuklým occiputem (tak i několikráte u libčanských). Za to v době přítomné, kdy už původní dolichocefalie tak absorbována, že v celé sérii 85 lebek čítající nenašli jsme indexu pod 76, a kdy řídké pády dolichocefalie nelze vyložiti jinak než individuální variací neb atavismem, pozoroval jsem tento vypuklý occiput již velmi řídko, jak na živých tak

---

[1] Prof. Aeby chtěl proto zaměňovati zobecnělý název dolicho- a brachycefalie s eurycefalií a stenocefalií (srv. Archiv II. str. 262 nsl.). Že silnější vývoj mozku na šíř jest aspoň jednou ze sekundárních příčin brachycefalie, je pravděpodobno. P. Dr. Matiegka jde, jako kdysi Schaaffhausen, dále a soudí duchaplně i na větší intelligenci, obráceně: vzrůstem intelligence větší se mozek, hlava stává se brachycefalnější, a individua, nadaná tak větší energií, spíše se udržují a absorbují tvary dolichocefalnější. Proto prý národové nejnižší jsou nejvíce dolichocefalní a v Evropě přibývá brachycefalie zřejmě s civilisací. Ač má výklad mnoho pro sebe, přece trvám na tom, co jsem řekl o podobné theorii Schaaffhausenově (str. 68).

[2] Lebky, jež jsem dostal do ruky teprve, když prvé dva archy této práce byly již vytištěny, nesou vybledlý nápis »z Hradska«. Název ten jest však patrně totožný s »Hrázskem« na Mělnicku, a dlužno proto vynechati »Hradsko« v seznamu neurčitých nalezišť (str. 27) a vřaditi je mezi určitá hrobní naleziště záušnic (str. 26), jichž bude takto 59.

[3] Topinard, »Éléments d'anthropologie générale« str. 740.

i na lebkách (z kostnice u Čejče od Hodonína, a z Velichovek od Josefova, chovaných v anthropologickém kabinetu dvorního musea vídeňského).

Vedle těchto dvou znaků jsou libčanské lebky vyznačeny průměrně střední výškou lebky a častou silnou absolutní šířkou čela (87, 90, 97, 98, 100?, 105, 106), ač se na prvý pohled zdá, že právě jako nové české lebky mají čelo poměrně užší než starší dolichocefali. Ve faciální normě vystupují totiž po obou stranách jařmového výčnělku kosti čelní velmi silně kontury klenby temporoparietální. Je to charakteristikon novočeské lebky. Orbity jsou střední u žen (indexy 80·48, 86·48, 85·36), nižší u mužů (76·92 (♂?) 74·71); apertura mesorhinní (indexy 46·29, 49·09, 51·02, 48·95, 48·0), obličej široký (lícní index Brocův od 54·81—63·83) s poměrně úzkou svrchní čelistí. — Bohužel není opět ani u 5 lebek hradských ani u 8 libčanských zachována spodní čelist, a dle útvarů svrchních čelistí neodvažuji se dále souditi, poněvadž všechny zachovalé jsou stářím silně atrofovány. Není však pochyby, že tento brachycefalní typ byl charakterisován čelistí, jejíž tvar byl v korrelaci k chamaeprosópii obličeje, tedy čelistí hranatou s kolmými větvemi a širokou bradou.

Výsledkem myslím, že dle známého mi materiálu českého a pak dle analogických nálezů v zemích okolních bude nutno rozeznávati v kraniologii české následující tři hlavní typy:

1. Typ autochthonních dolichocefalů, vyznačených exquisitní, často extrémní dolichocefalií, nešírokým a plochým, zpět položeným čelem, vypuklým occiputem, střechovitým temenem, nízkými orbitami a čelistí širokou, nízkou.

2. Typ dolichocefalů, kteří se v Tènu a pozdní době pojednou objevují v celé střední a východní Evropě, lišící se od prvého vyšším indexem délkovým, vysokými orbitami a užší aperturou v dolichoprosópním obličeji, konvexním prognathismem vysoké svrchní čelisti, s bradou špičatou a větším úhlem mandibulárním.

3. Typ brachycefalní, vyznačený větší šířkou klenby mozkové v oblasti temporoparietální i čelní, plochým occiputem a naopak čelem vypuklým, kolmým (u mužů méně než

u žen), orbitami u mužů nízkými, u žen prostředně vysokými, nosem mesorhinním s hojnými jamkami praenasálními, orthognathii a pravděpodobně spodní čelistí širokou, s plochou bradou a větvemi nízkými, kolmě postavenými. Lebka sama bývá dosti vysoká, obličej však široký a nízký, temeno ploché. Wormské kosti přicházejí ve švu lambdoidním, hojněji i v pteriu, občas nezarůstá normálně šev čelní.

4. Mesocefaly mám jen za produkt křížení těchto typů, dolichocefalních s brachycefalním.

U všech těchto typů liší se ženské lebky od mužských malostí a jemností lebky, silnějším utkvěním boss frontálních i parietálních, nedostatečně vyvinutou glabellou a oblouky nadočními, vyššími orbitami, prognathii, poměrně větší brachycefalii a jemnější, špičatější dolní čelistí.

Jiných výsledků mi musejní materiály neposkytly.

Z různých zpráv mohu ještě doložiti, že mnohé kostry z hrobů pozdní periody vynikají svojí velikostí. „Lid — stojí ve zprávách — chodil se dívati na ty obry.“[1] Dvakráte byly měřeny u nás (v Tetíně 1·75 *m*, u Dymokur až přes 2 *m*).

[1] Pam. XI. str. 351, Kalina »Böhmens heidn. Opferplätze« str. 124.

Topinard napsal, a přesvědčení to chovají též ostatní anthropologové: »L'indice céphalique . . . contribuera pour la plus grosse part peut-être, avec l'assistance des autres caractères craniométriques et anthropologiques et des renseignements historiques et archéologiques, à débrouiller le problème ardu des races humaines.«[1]

Naše práce bude, jak doufám, novým toho dokladem.

Prozkoumání indexu délkového je proto obecně východiskem práce kraniologické. Ale nevím, že by byl kdo s důrazem ukázal na chybu, která se dosud hojně opakuje, ač jest očividná. Spočívá v záměně věci a přesného usuzování s pouhými umělými názvy. Lebky s indexem pod 75 zovou se dolichocefali, lebky nad 80 brachycefali. U nás v Čechách viděli jsme na př. v nejstarší době dosti hojný počet extrémů mezi 60 a 70, ba i pod 60. To však nevadí anthropologům míti lebky od nejmenšího čísla až do 75 (nebo dle Brocy do 77) za jediný typ, za jedinou rasu dolichocefalní, a hned potom, po malém intervallu indexu o 3 neb 5 jednotek, při 80 usuzovati na nový typ a novou rasu brachycefalní, neboť, dí se, přechod dosud není dokázán. — Zde se jeví opět známá stinná stránka umělých klassifikací, že často rozdílu umělému, stupňovému podkládá se i rozdíl skutečný, genetický. Ale což není skok mnohem větší od 60, 70 do 75 (77) než od 75 (77) do 80? Difference 15 neb 17 jednotek shrnuje se klidně v jeden typ a jednu rasu, ale rozdíl 3 neb 5 už tvoří novou!

S tohoto stanoviska mění se ovšem značně nazírání na změny indexu délkového a s tím se spojující vývody ethnologické. Jest ovšem možno a dovoleno pojmouti řadu lebek i s velice rozdílným indexem v skupinu jedinou (na př. 60—75),

[1] Éléments d'anthropologie générale str. 409.

když většina oscilluje v užším rozsahu a onen velký intervall tvoří jen extrémy v kolísání typu. Ale musíme toto individuální kolísání (variation) míti na zřeteli vždy, a nelze proto usuzovati hned na nový typ, když v řadě lebek stejnoměrného typu objeví se pojednou tvar s indexem vyšším. Vzhledem ke zjištěné individuální variaci, povstávající následkem většího menšího porušení v normálním vývoji lebky, mohu míti na př. lebku s indexem 75 tak dobře za varietu typu brachycefalního, jako jinou s indexem 76 za varietu typu dolichocefalního.[1] Proto zejména v sérii středních čísel nelze jednotlivé lebky jen dle indexu kmenově roztřiďovati. Jen tehdy, když se v jisté době nebo na jistém místě zřejmě kupí indexy lebečné kol jednoho oscillačního čísla neb intervallu proti skupině jiné, pak teprve rozlišuji dva typy, ať je to skupina 70 proti 80, či skupina 70 proti 75. — S toho hlediska konstatoval jsem také více typů v řadě českých lebek praehistorických, i když mají navzájem individua výše společné. —

Jediný pohled na výše položenou grafickou tabulku postačí, aby nám ukázal, že indexu od dob nejstarších neustále přibývá, že oscillující bod stoupá od 70 stále výše. V neolithu o určitém středu pro nedostatek materiálu mluviti nelze, ale sotva bude nad 70. V Tènu jest dvojí, u 72 a 78; na konci doby praehistorické nepostoupil sice dále, za to však přibylo očividně extrémních tvarů nad 80, právě jako rozdíl od neolithu sesílen byl tam silným procentem extrémních tvarů dolichocefalních. V době nynější rozkládá se již rovnoměrně mezi 80—86. Zjev tento jest ***nezvratné faktum*** a ukazuje, že skutečně dovede kraniometrie poskytnouti problémy k studiu velmi zajímavé.

Změna indexu je provázena i určitou a jasnou změnou jiných částí stavby lebkové. Ukázal jsem stručně nahoře, jak se liší dolichocefali neolithičtí od dolichocefalů a brachycefalů pozdní doby. A není pochyby, že valná část těch změn jest

[1] Ponechávám terminy tyto pro jejich stručnost, aniž bych tam, kde běží o případy jednotlivé, podkládal jim i význam typový. Zovu na př. lebku s indexem 75 dolichocefalem, s 76 mesocefalem, ale nerůzním jich ještě proto ve dva typy. Ostatně budu co nejvíce hledět udávati přímo čísla.

ve vzájemné korrelaci, že proměna primární přivádí s sebou nutně řadu změn sekundárních.

Nechci říci, že by index délkový byl takovouto primární příčinou. Ale zřetelnost jeho proměny, jež se dá stejně určitě i mírou i okem konstatovat, opravňuje nás, abychom zkoumání příčin změn typu celkového založili na zkoumání příčiny změny indexu. Příčiny, jež tvoří index délkový, jak jsem nahoře stručně vyložil, dosud neznáme. Nedovedeme říci, která mechanická síla působí, aby se u různých kmenů rozpjala klenba lebeční v jistém normálně konstantním poměru délky a šířky. A poněvadž zákon dědičnosti stanoví nezměněné přenášení forem rodičových na potomky, kdekoli vidíme v potomstvu změnu, povstala jen tím, že působení tohoto zákona bylo porušeno vlivem jiným.

Jako jinde, tak jest tomu i v našem speciálním problému. Na řadě lebek českých vidíme během času provedenu zřetelnou změnu indexu. Co je příčinou této změny?

1. Povstala změna tato následkem vývoje z jedné formy v druhou, způsobeného direktním neb indirektním vlivem změny v prostředí, či

2. je tento pomalý přechod produktem křížení dvou různých typů, z nichž druhý brachycefalní absorboval na konec typ původní?

Myslím, že jiného vážného výkladu není. Jde nyní o to, který je správný neb aspoň pravděpodobnější. Odpověď je pro palaethnologii českou velmi důležita. Dosavade se na ni odpovídalo, ač na základě nepatrného materiálu, přece snadno, snad i lehkomyslně, a není pak divu, že počínání takové podkopávalo důvěru v methodu kraniologie.

Oba processy jsou možné.

Ukázali jsme nahoře, jak theoreticky je možna proměna u individua. Ač příčiny neznáme, ukazují nám přece jednotlivé, zejména pathologické, silně abnormální případy, že jsou zde okolnosti, jež dovedou porušit konstantní jinak působení příčiny formativní, a zajisté nám nic nezabraňuje pomyslit, že příčiny, jež působí podobná porušení, mohou se v okolí nahromadit, upevnit, že dále i nabyté abnormality mohou se přenésti na

potomky, děděním sesilovat a ustalovat, a tím že se může během doby utvořiti nová generace s novým indexem.

Prozatím, pokud sahá horizont našich vědomostí a zkušeností, neznáme mimo pathologické zjevy přímého dokladu, že by u člověka byla během jeho individuálního vývoje možna větší změna délkového indexu, tak abychom podle obecně přijaté normy mohli mluviti o proměně dolichocefala v brachycefala neb naopak. U zvířat známy jsou doklady. Zmínil jsem se již o tom, že mláďata gorilly jsou brachycefalní, vyspělé zvíře však dolichocefalní. Podobné proměny indexu délkového budou asi v živočišstvu častější. Tak prof. M. Wilckens nalezl, že telata jím nově stanovené rasy bos taurus brachycefalus jsou o několik stupňů dolichocefalnější dospělých.[1] — U člověka konstatoval loni Virchow dosud jediný mu známý případ podobné větší transformace v individuu (na dítěti eskimáckém).[2] Menší rozdíly, jak později se zmíníme, ukazují obecně lebky dětské proti dospělým.

Také křížením lze provésti úplnou změnu indexu délkového. Jest obecně známo ze zkušenosti, že potomci dvou rodičů se znaky různými mohou se vyvinouti nejen unilaterálně po matce neb po otci (obé v jedné rodině), ale mohou i spojovati na sobě různé znaky obou rodičů. Darwin, zkříživ holuba bílého s černým, dostal potomky kropenaté.[3] Ale charaktery mohou se nejen skládat (la juxtaposition des charactères), nýbrž i mísit (la fusion). Černý býk a bílá kráva dají i potomka barvy šedé. Není sporu, že by se úplné mísení nejevilo v barvě pleti, vlasů, očí, velikosti atd. Totéž lze tvrditi o kostře.[4] Přijímá se to obecně, hlavně dle nejstarších nálezů, kde vedle nejčistších forem extrémních přicházejí i formy ve všem tvarů středních

[1] V článku citovaném (Wien. Mitth. IX. str. 371 nsl.)

[2] Na sjezdu anthropologickém ve Vídni. Srv. Correspondenzblatt 1889 str. 171.

[3] Darwin »Ueber die Entstehung der Arten im Thier- und Pflanzenreich« (něm. překlad od Dr. H. G. Bronna) Stuttgart 1860, II. str. 31.

[4] »La charpente osseuse présente les mêmes phénomènes«, de Quatrefages (Histoire générale des races humaines, Paris 1889 I. str. 183); Salmon »Les races préhistoriques« (Paris 1888) str 27.

(na př. v neolithických dolmenech francouzských, v jeskyních údolí Petit-Morinského). Znám ovšem jeden případ přímého pozorování, jenž by se zdál svědčiti proti tomu, že zkřížením dolichocefalů s brachycefaly povstati může mesocefal. Baron von Düben pozoroval, že v rodině, pošlé z jednoho rodiče Švéda a druhého Laponce (Švédové jsou vesměs dolichocefalní proti silně brachycefalním Laponcům), ještě v 2. a 3. generaci se index dědil jednostranně. Ale dvě nebo tři generace nejsou ničím proti době, s níž operuje příroda. Ostatně nedoložil v. Düben svého pozorování přímými, zjištěnými doklady.[1]

Také úplné zaniknutí formy jedné strany je v potomstvu dokázáno. I při kvantitativní rovnováze obou stran dostačí u zvířat leckdy již několik generací (Darwin se kloní k číslu kolem 12), aby strana, jež měla v sobě více tuhosti a energie dědičné, absorbovala úplně stranu druhou. Process se provede tím snáze, čím jedna strana druhou buď číselně buď lepším opatřením v boji o život převyšuje.[2] V našem případě process, udál-li se skutečně v historii života obyvatelstva země České, trval ovšem více než 12 generací, ba více než tolikéž století, ale provedl se dokonale. Jeť jisto, že dolichocefali, kteří od neolithu až do konce doby předhistorické obývali kraje české, nyní vymizeli téměř na dobro. Weissbach nekonstatoval mezi 40 lebkami ani jednoho[3], a v skupině 85 lebek moravských, v Mnichově chovaných, neviděli jsme na grafické tabulce také žádného dolichocefala (s indexem pod 75).

Jest tedy obé možno, i vývoj přímý z dolichocefalie v brachycefalii i proměna způsobená křížením. Ale v případě prvém dovolávati se musíme něčeho neznámého, oné neznámé příčiny v okolí lidu, jež změnu indexu působila. Změna indexu šla by tu parallelně s určitou změnou v okolí. Pro nás

[1] Archiv XIII. str. 83, a von Düben »Sur les caractères craniologiques de l'homme préhistorique en Suède« (Congrès international à Stockholm 1874. Compte rendu. Tome II. str. 690).

[2] Darwin »Das Variiren« II str. 100 a 200.

[3] Zeitschrift für Ethnologie 1874 str. 309.

však není zatím možno postřehnouti v prostředí nějakou změnu, jež by mohla tak působiti na útvar lebečný. V případě podobném může se zajisté i anthropologie po příkladu jiných věd přikloniti k výkladu druhému a obecně jej applikovat. Ona nesmí ignorovati prvý, nesmí nikdy spustiti se zřetele možnost jeho, a v speciálních případech musí jej znovu přiváděti v soud, ale dokud se tu nestanoví přímý neb aspoň pravděpodobný výklad podobného vnitřního vývoje, nezbývá anthropologovi, než vykládati všechny zjevy podobných změn míšením dvou různých typů lebečných, není-li jinak, co by odporovalo. Tak i v našem případě. S nynějšího stanoviska vědy anthropologické lze vyložiti proměnu v typu starých českých lebek dolichocefalních pouze křížením s jiným typem brachycefalním, tím spíše, že, jak uvidíme, jiné vážné okolnosti témuž nasvědčují.

Anthropologický stav doby broncové a hallstattské u nás je mi pro nedostatek materiálu temným; v Tènu však vidíme na grafické tabulce již náhlé posunutí oscillačních center v před. Datuje se tedy počátek křížení a styku obou typů, čili, jak možno říci, objevení typu brachycefalního v Čechách jistě do doby předtènské. Určitěji datovati nelze. Několik lebek z doby broncové a hallstattské jeví ovšem souhlas se staršími neolithickými, ale to pro určitější označení doby příchodu brachycefalů naprosto nestačí. Mohli přijíti počátkem broncové doby, jako v době hallstattské.

Od doby tènské až do konce doby praehistorické, doby jistě slovanské, ukazují nám nejen indexy, ale celé útvary lebkové zřejmě míšení. A sice, jak jsme ukázali napřed, pravděpodobně míšení typů tří, dvou dolichocefalních a brachycefalního.

Mladší typ dolichocefalní, jak z tabulky viděti, nejvíce u mužů, brachycefalní opět u žen převládá.

Někteří, jako prof. Kopernicki a po něm u nás p. Bř. Jelínek, chtěli zjev tento vyložiti tím, že jsou to právě jen ženy, jež přivodily tuto změnu indexu, zastupujíce novou rasu brachycefalní. Patrně asi předpokládají, že ženy ty loupeží a únosem byly vláčeny mezi lid dolichocefalní, v němž však během věků jejich typ převládl. Nedá se popříti, že je zde sku-

tečně rozdíl typový zároveň rozdílem pohlavním. Ale rozdíl není u nás tak veliký. Všimneme-li si na tabulce indexů délkových skupiny tènské i skupiny pozdní, vidíme (v Tènu ovšem méně), že u mužů index oscilluje nejvíce na čísle 72 a 75, u žen že oscillační bod spadá na 77, a zároveň extrémy nižší mužům, vyšší ženám náležejí. Z naší tabulky nemohl bych proto přistoupiti k mínění Kopernického a vykládati rozdíl ten za rozdíl ethnický. — Spíše bych měl za to, že máme zde dělati jen s rozdílem pohlavním. Žena a dítě bývají obyčejně o něco více brachycefalní než muži. Nicméně třeba očekávati stvrzení. U nynějších žen rusínských ukázala měření Majera a Kopernického opak;[1] tak i u Velkorusek dle Tareneckého, a Normandek dle Brocy.[2] Weissbach naproti tomu už r. 1868 konstatoval větší brachycefalii u žen německých.[3] Theoreticky by byla větší brachycefalie u žen oprávněna, neboť se nesmí zapomínat, že část větší délky lebek mužských padá po našem způsobu měření indexu délkového na vrub silně vyvinutých dutin nasofrontálních.[4] Žena a dítě pravidlem jich nemají (čelo se jeví u obou mnohem rovnější a kolmější), a délka jest relativně menší délky lebky mužské. Věc je dokázána. Nicméně prof. Zuckerkandl v kritice Rankovy »Anthropologie Bavor« vyslovil se ostře proti relativně větší brachycefalii dětí, k níž také Ranke přistoupil, ale zcela neoprávněně.[5] —

---

[1] »Charakterystyka fizyczna ludności galicyjskiéj« (Zbiór wiadomości T. I. str. 53, 85)

[2] Archiv III. str 373; Tareneckij »Beiträge zur Craniologie d. grossruss. Bevölkerung« str. 58.

[3] Archiv III. str. 80.

[4] Jsem proto náhledu, že by míra, jež by se vyhnula těmto dutinám, vyjadřovala mnohem správněji skutečnou délku klenby lebeční. Místo glabelly musilo by se bráti buď s Buskem a Flowerem ofryon, nebo s Manouvrierem Brocovo metopion. Jen proto, že délka od glabelly je nyní v obecném užívání, měřil jsem také tak. Jinak bych nemohl cizí míry srovnávati.

[5] Wiener Mitth. XIV. str. 127. Tvrdí, že jsou děti dolichocefalnější, a dovolává se též svědectví Schaaffhausenova, proneseného na kongressu pařížském r. 1867. (Compte rendu de la 2. session. Paris 1868 str. 409 nsl., srv. též článek Schaaffhausenův v Bulletinu antropol. společnosti pařížské 1866 str. 319). Ale nejnovější znamenitá práce Ikova „Замѣтки по кефалометріи

Ale Kopernicki založil svůj soud na pozdních pohřebištích ruskopolských, po většině jím prozkoumaných, hlavně na Slaboszewském (okres Mogilno, v pruském Polsku), Żarnówském, Popówském (kraj Węgrów, gub. Siedlce) a j. Mezi 16 lebkami slaboszewskými konstatoval Virchow 10 mužských se středním indexem 72·5, a 6 ženských s indexem 77·8[1], Kopernicki mezi dodatečnými lebkami 72·5 u mužů a 77·0 u žen. V Żarnówce a Popówě byl střední index u mužů 74·3 (72·9—75·9), u žen 78·4 (75·5—82)[2].

Takováto fakta lze ovšem již těžko vyložiti pouhým rozdílem pohlavním. — Známo sice, že u některých nižších kmenů jsou rozdíly pohlavní veliké, »colossal« nazval je Virchow u obyvatelů Karolin a Nové Britannie,[3] a v případě tom nemáme asi co dělati s dvěma různými typy ethnickými. V Evropě rozdíly nejsou tak veliké, a mohlo by se proto zdáti, že snad velké rozdíly pohlavní jsou znakem primitivního stupně ve vývoji rasy, a že civilisace podobné protivy zahlazuje a vyrovnává. Těžko rozhodnouti. Připomínám jen, že soudí někteří naopak: že civilisace způsobuje větší protivy.[4] Jest ovšem možno, ba jisto, že dělba práce, pokračující stále s civilisací, differencuje víc a více některé orgány neb znaky anthropologické, ale my dosud neznáme spojení, v jakém by byl k pokroku civilisace index délkový, a věc je proto naprosto nejista. Z té příčiny rád uznávám, že fakta Kopernickým stanovená, jež mají u českých lebek ohlas,

---

Бѣлорусовъ" (Днѣвникъ 1890 str. 99) ukazuje aspoň pro Bělorusy nepochybný opak, právě i jako moje dosavadní zkoumání. Měřil jsem 112 českých dětí v stáří 2—15 let (80 hochů, 32 děvčat). U hochů index oscilloval mezi 84—89, u děvčat 87—89, tedy výše než je střední intervall na naší grafické tabulce lebek dospělých. Totéž našel P. Mantegazza na dětech bolognských (Archiv IX. Liter. str. 35) a F. Regnault v Paříži (Des altérations crâniennes dans le rhachitisme« str. 61).

[1] Berl. Verh. 1881 str. 373.

[2] Czaszki i kości z 3 starożytnych cmentarzysk zdobione kólkami kabłączkowémi (Zbiór wiadomości VII. r. 1883 str. 3 nsl.).

[3] Correspondenzblatt 1883 str. 165.

[4] Srv. Topinard »Éléments d'anthropologie« str. 616, a Langer »Anatomie der äusseren Theile« str. 116.

byť i nepatrnější, jsou hodna uvážení, a že je skutečně možno, že jsou obě skupiny lebek i pohlavně i ethnicky rozlišeny. Nezbývalo by ovšem než souditi na únosy nebo harémy otrokyň jinorodých po způsobu dosavadních orientálů.

Toto rozrůznění pohlavní platí ovšem jen celku, pro centra oscillační. Naše tabulka zřejmě ukazuje i lebky mužské s indexem nad 80, i ženské k 70. Tak i v polských pohřebištích nahoře uvedených. — Ať to však jsou zástupci dvou typů, či potomci z různých rodičů, přece tu jsou, tu vidíme dva různé typy — jeden dolichocefalní a druhý brachycefalní, a vliv tohoto počíná se dle našich dosavadních vědomostí jeviti již v době předtènské.

Co to bylo za lid?

Dříve obecně, a dosud většina cizích a domácích anthropologů soudí, že nositeli brachycefalie v našich krajích byli Slované.

Topinard stanoví následující velké brachycefalní kmeny v Evropě: staré Ligury, Laponce, Kelty a Slovany.[1] Z těch jen dva poslední padají na váhu v studiu české anthropologie. Známo z historie, že Keltové i Slované obývali v Čechách, Keltové více století před počátkem éry křesťanské. Nicméně z toho, že se brachycefalie objevuje ve všech krajích Slovany osazených a že týž typ u Slovanů od prvních porůzných objevů se rychle množí a trvá nepřetržitě až do doby nové, v níž veškeré Slovanstvo se objevuje obecně a silně brachycefalním, soudilo se a soudí dosud hlavně francouzští anthropologové, že brachycefalie byla do krajin našich přinesena Slovany, jako zase na západ Evropy lidem keltským.

Největším důvodem je faktum, že v krajích střední a východní Evropy, kde na začátku historie určitě seděly kmeny slovanské, již za doby praehistorické počal se index délkový a s ním znaky jej provázející stupňovati a šířiti tak, že nyní jest u všech kmenů slovanských brachycefalie nejvýraznějším znakem anthropologickým.

---

[1] Topinard »Éléments d'anthropologie« str. 411.

Uznali jsme nahoře, že prozatím nelze zastávati, že by se proměna tato udála klidným vývojem, způsobeným parallelní proměnou vnějších vlivů. Příčina, dosud neznámá, je tím hůře myslitelna, srovnáme-li, jak různá byla media, v nichž žily jednotlivé kmeny slovanské. V jednom kraji na př. v Čechách lze si to snáze představiti. Ale mysliti si jedinou příčinu proměny v životě lidu, žijícího v bařinách lesů litevských, jako na horách Krasu a Tater neb stepích ukrajinských, — je mi těžko, ba dosud nemožno. Jediný známý faktor, jenž s touto anthropologickou změnou asi parallelně pokračoval, je pokrok civilisace. Že by však tato byla ve spojení s brachycefalií, Schaaffhausen nedokázal, jak jsme již nahoře řekli, a jsme dosud o témže přesvědčeni i proti náhledům p. Matiegky.

Brachycefalie je konstantní v celém Slovanstvu, ač ne v stejném stupni.

Slovany in toto zkoumal dosud nejvíce Dr. Weissbach. V článku, uveřejněném r. 1874. v ethnologickém časopise berlínském[1], podává výsledek studia na 221 různých lebkách slovanských. U Čechů konstatoval na 40 lebkách střední index 83·1, oscillační bod je však u 84. Pod 76 není z nich žádná. Na 85 českých lebkách, jež Dr. Wankel zaslal darem anthropologickému kabinetu mnichovskému a jež změřil Dr. Obolenski, nalezeno jen 8 lebek mezi 76—80, všechny ostatní jsou nad 80. Viděli jsme na grafické tabulce, jak na místě jednoho oscillačního bodu nastupuje širší, stejnoměrně zastoupený intervall (80—86).[2] U Srbů lužických našel Virchow na 14 osobách střední index u mužů 84·92, u žen 84·01,[3] Weissbach u 20 Slováků střední index 83·5, u 40 Poláků 82·9, u 30 Rusínů 82·3. —

---

[1] Weissbach »Bemerkungen über Slavenschädel«. Zeitschrift f. Ethnologie 1874 str. 306 nsl.

[2] Za výsledky tyto, dosud neuveřejněné, děkuji laskavosti prof. Ranke. Dle listu p. Wanklova, k zásilce přiloženého, pocházejí lebky ze starých kostnic z Nákla, Příkazu, Cholína, Petrovic a Doubravic na Moravě. Více než polovina náleží Hanákům, ostatní Podhorákům.

[3] »Wendische Bevölkerung von Cottbus« (Berl. Verh. 1875 str. 131)

Pro Poláky a Rusiny vypracována mnohem obsažnější studie ve výborné »Charakterystyce fizyczne« J. Majera a J. Kopernického.[1] — Prozkoumáno 1214 Poláků, 190 Polek, 313 Rusínů a 117 Rusínek. U Poláků nalezeno 7·6% dolichocefalů (dle Brocovy nomenklatury!), 20% mesocefalů a 71·4% brachycefalů (od čísla 81 výše). U žen polských je poměr tento 10·5 : 16·8 : 72·6%, u Rusínů 7 : 16 : 76%, u Rusínek 12·8 : 24·7 : 62·2%. Jsou tedy ženy obou kmenů o něco méně brachycefalní mužů, opak toho, co našel, jak jsme viděli, Kopernicki v polských hrobech praehistorických.

Rusové, ačkoliv v praehistorické kraniologii mnoho pracovali, neměli dlouho žádných studií o nynějším anthropologickém stavu svého lidu. První větší a po mém soudu vzornou práci podal A. Tareneckij.[2] — Použil sbírky lékařské akademie petrohradské, z níž prozkoumal 184 lebek (nejméně 15 pro každou gubernii) určitě datovaných (160 mužů a 24 žen). Připojiv k své práci ještě starší výsledky menších prací Landcertových, Procenkových, Wolkensteinových a Malijevových, konstatoval mezi 323 velkoruskými mužskými lebkami 14 dolichocefalů, 122 mesocefalů a 187 brachycefalů (dle nomenklatury shody frankfurtské)[3]. Střední index byl 81·1. Velkoruská ženská lebka jeví celkem stejný poměr sérií, při středním indexu 80·2. Také Dr. E. V. Emme ve své zejména methodicky výborné práci: „О множественности антропологическихъ среднихъ типовъ Великорусскихъ и Малорусскихъ череповъ“ našel na 41 maloruských lebkách, jež srovnal se 174, prozkoumanými Malijevem, 26·82% dolichocefalů, 21·95% mesocefalů a 51·22% brachycefalů. Oscillační body jevily se dva : kol 77—78 a kol 81—82[4]. Diebold našel

[1] Zbiór wiadomości Tom. I. (1877) Ser. 1. str. 52 nsl.

[2] A. Tareneckij »Beiträge zur Craniologie der grossrussischen Bevölkerung der nördlichen und mittleren Gouvernements der europ. Russlands« str. 41 (Srv. pozn. 2. na str. 70).

[3] Str. 46. Nomenklatura německá liší se od francouzské Brocovy jen rozsahem skupiny mesocefalní (Frankfurt 75—80, Broca 77—80)

[4] Моск. Извѣстія Т. XLIX, выпускъ 4 str. 333 nsl. Revue d'anthropologie 1887 str. 110, 1889 str. 99

u 200 rolníků maloruských střední index 82·55 při poměru skupin 9 : 16 : 75%, podobně jako Kopernicki u 255 osob střední index 82·6 při poměru 11·7 : 11·1 : 76·4%[1], N. Jančuk u 133 Bělorusů poměr 18·79 : 24·06 : 57·15%[2], K. N. Ikov na 126 Velkorusech poměr skupin: 19·06 : 17·46 : 63·48%, na 290 Bělorusech poměr 23·10 : 20·34 : 56·55%[3]. Vidíme tedy u Rusů již velmi patrný úbytek brachycefalie proti Rusínům, Polákům a Čechům[4]. Dr. A. Weissbach měl již r. 1874 pravdu, když uzavíral, že brachycefalie u Slovanů na západ a k jihu přibývá[5].

Mezi Jihoslovany konstatoval týž u 19 Slovinců střední index 81·3, u 72 Chorvatů 84·4. Poslední svou výbornou prací o Srbech chorvatských starší výsledky úplně potvrdil. Vedle zkoumání 2110 vojáků chorvatských změřil znovu 80 lebek, u nichž střední index byl týž: 84·0 (36 individuí bylo nad 85).[6]

Na 180 Bosňácích a Hercegovcích našel major Himmel docela index 87·2.[7]

O bulharských lebkách jsou údaje dosud tak nejisté, že nechci zde různé výsledky, k nimž došli Kopernicki, Virchow, Hovelacque, Škorpil, Malijev, Scheiber, Howorth a j., uváděti.

---

[1] W. Diebold »Beitrag zur Anthropologie der Klein-Russen«. Dissertation Dorpat 1886 (srv. Revue d'anthropologie 1887 str. 362), Kopernicki »Czaszki z kurhanów pokuckich« str. 23, Pamiętnik 1875.)

[2] „Нѣкоторыя данныя къ в просу объ антроп. типѣ Бѣлоруссовъ" (Днѣвникъ 1890 str. 65).

[3] Днѣвникъ 1890 str. 99 nsl., viz i Моск. Извѣстія Т. XLIX. вып. 4 str. 343.

[4] Tareneckij má gubernii tverskou a novgorodskou, kde procento brachycefalů a orthognathů bylo nejvyšší, za kraje, kde se nejlépe zachoval čistý typ ruský. Soud ovšem přenáhlený, neboť předpokládá to, co se má stanoviti. Lépe si počínal Dr. Emme a Ikov.

[5] l c. str. 315.

[6] Weissbach A. »Die Serbokroaten der adriatischen Künstenländer.« Anthropol. Studie. Berlin, Asher. (Suppl. zu Zeitschrift f. Ethnol. XVI) 1884. Mezi 1400 individui bylo 9·64% světlovlasých a 90·36% tmavovlasých.

[7] Revue d'anthropologie 1888 str. 742. — Dle barvy vlasů bylo z nich 93·8% tmavovlasých a jen 6·1% blondinů.

Z příkladů, jež jsem uvedl, je tedy dosti patrně viděno, že brachycefalie je v nynějším anthropologickém charakteristikem Slovanů. I máme se proto, že lze dobře objevení brachycefalie ve prahistorii v Čechách a části střední Evropy spojiti s příchodem Slovanů.

Již Retzius ve své craniologické klassifikaci lidstva zařadil Slovany ve skupinu orthognathních brachycefalů. Po něm to přijal Is. Geoffroy de St.-Hilaire, van der Hoeven i jiní a u nás se postavil Dr. E. Grégr v literatuře, prof. P. a jiné potvrdili to měřením několika předhistorických lebek českých.[1] Theorie o původní brachycefalii slovanské zůstala až do nejnovější doby v platnosti, zejména u Francouzů a Slovanů.

Než není tomu tak. První prof. Kollmann r. 1882[2], po něm pak hlavně Virchow vystoupil s novou odůvodněnou theorií o původní dolichocefalii slovanské.

Než jsem přikročil k této práci a s ní k bližšímu zkoumání děl a článků, týkajících se prahistorické kraniologie zemí slovanských, choval jsem silnou nedůvěru k tomuto názoru v Německu zrozenému. A jestliže jsem se během práce viděl nucen, čím dále tím více upouštěti od mého názoru, povstalého prvním, ale nehlubokým nahlédnutím do labyrinthu problémů, vynesených na světlo vědou prahistorickou, a plně uznávati důvody a námitky v Německu proti staré theorii pronášené, svědčí to o tom, že nechválím těchto prací německých bez přesvědčení.

Virchow a Kollmann vycházejí z fakta, že v hrobech v nichž se objevují charakteristika jistě slovanská: esovité záušnice a nádoby s vlnovkou, jsou lebky mužské, tedy třídy, která byla asi jedině schopna provésti vývoj a vnikání kmenů

---

[1] »O lebkách člověčích vůbec a slovanských zvláště« (Živa 1858 str. 223).

[2] Na kongressu ve Frankfurtě nad Mohanem (Correspondenzblatt 1882 str. 203). Také prof. Anatol P. Bogdanov soudí na původní dolichocefalii skytoslovanskou („О черепахъ людей каменнаго вѣка найденныхъ до сего въ Россіи“ Моск. Ланкeria. Т. 40. 1. Антропологическая выставка T. IV. 1. str. 107).

slovanských na západ, po většině dolichocefalní. Skutečně jsme viděli, že lebky mužské z obou posledních period předhistorických jsou daleko vzdáleny středních čísel a oscillačních bodů nynějšího indexu různých kmenů slovanských. Na naší tabulce oscillují mužské lebky prvé skupiny kol 72 a 75, druhé skupiny v intervallu od 80—86. Je zde tedy rozdíl o 10 jednotek od nejčastěji zastoupených skupin mnichovské kollekce lebek novočeských.

U Slaboszewa a jiných polských pohřebišť je rozdíl tento právě tak význačný, ač není pochyby, že Slaboszewo náleží již době slovanské (nal. mince z 12 st.). Mezi 16 lebkami, Virchowem měřenými, je 8 dolichocefalů, a to všichni muži, (♂: 70·9?, 77·1?, 71·0, 69·1?, 75·1, 72·7, 73·9, 72·2, 71·3, 72·3 ♀: 76·3, 76·9, 77·0, 77·8, 78·2, 80·8)[1]. Mezi 10, Kopernickým měřenými, je střední index mužů 72·5, žen 77·1 Týž stanoví střední index lebek z hrobů od Żarnówky a Popówa u mužů na 74·3, u žen na 78·4.[2] Všecka 3 pohřebiště náležejí pozdní době slovanské.

V kurhanech pokuckých od Żywaczowa, Chocimiérze, a Czortowa nalezeno 10 lebek slovanských, jejichž index průměrný byl 73 (♂: 75, 70, 71, 77, 74, 63, 73 ♀: 73, 74, 73)[3]. V horodnickém kraji našel Kopernicki v hrobech 23 lebek, z nichž je 18 dolichocefalů a jen 4 brachycefali (nad 80)[4], v kurhanech v Kociubińcích (kraj Husiatyń) a u Semenowa (kraj Trembowla)[5], v Tczewě, v hrobech kraje ostrožského nalezeni také dolichocefali[6]. V kurhanech haličského

---

[1] Berl. Verh. 1881 str. 373.

[2] Viz nahoře str. 90

[3] Kopernicki »Sprawozdanie o starożytnych kościach i czaszkach ludzkich, poch. z kurhanów na Pokuciu« (Wydział mat.-przyr. Akad. Umiejęt) a »Czaszki z kurhanów pokuckich« (Pamiętnik 1875) str. 32.

[4] »Poszukiwania archeolog. v Horodnicy nad Dniestrem« Kraków 1878. (Wiener Mitth. IX. str. 83.)

[5] »Novy przyczynek do antropologii przedhist. ziem polskich« (Kraków 1877) str. 14, 17.

[6] Kopernicki »Dalszy przyczynek do antropologii przedhistorycznéj ziem polskich« (Kraków 1879) str. 20, 30.

[illegible] [illegible] Kopernickým, stanoveno poměrem 75 %, dolichocefalů proti 15 % brachycefalů.[1]

Lissauer ve svých studiích přišel k podobnému výsledku. V starém Prusku nalezl v době slovanské lebky dolichocefalní silně mesocefaly pomíšené, a změna ta připisuje dle staré theorie vlivu slovanských brachycefalních Prusů.[2]

V slezském pohřebišti u Velké Rakvice se 5 zachovaných lebek jen jediná se dala měřiti; index její je 71·0, ale i dvě druhé jsou jistě rozhodně dolichocefalní.[3]

Na Moravě podobá se stav věci českému. Mezi 12 lebkami, nalezenými u Horních Dunajovic, jsou 2 dolichocefali, 7 mesocefalů a 3 brachycefali.[4] Tři lebky, nalezené v pozdních hrobech v Přikazech, Ryběšovicích a Nákle, jsou vesměs exquisitní dolichocefali. Z Cholina z hrobů se záušnicemi cituje Dr. Wankel lebky »dolichocefalní a mesocefalní«.[5]

V Rusku v kurhanech doby slovanské dolichocefalie úplně převládá. Největší práci podal zde prof. A. Bogdanov. Výsledkem konstatováno na 140 lebkách, nalezených v 129 kurhanech gubernie moskevské, 77·1 % dolichocefalů (s indexem do 76), 17·1 % mesocefalů (s indexem 77—80), a jen 5·6 % brachycefalů (s indexem nad 80)[6]; v kurhanech gubernie jaroslavské byl procentuální poměr skupin Brocových 66 % : 18 % : 16 %[7]. Podobné silné procento dolichocefalů konstatováno ve slovanských kurhanech gub. smolenské, tverské, poltavské[8], čer-

---

[1] ibidem str. 49. Srv. i Czaszki z kurhanów pokuckich str. 28.

[2] v »Crania Prussica«. Zeitschrift für Ethnologie (1874 str. 225, 1878 str. 132). Srv. též Archiv XIII. str. 195.

[3] Schlesiens Vorzeit II. str. 201.

[4] Čas. olom. 1890 str. 69 nsl.

[5] Čas. olom. 1884 str. 128.

[6] A. P. Bogdanov „Матеріалы для антропологіи [illegible] ріода въ Московской губ.“ (Моск. Извѣстія Г. IV. 1867) [illegible]

[7] Антропологическая выставка Т. III. str. 412, [illegible]

[8] Моск Извѣстія Т. XLIX. 1, Т. XXXV. Антроп. [illegible] 263, 382; Т. XLIX. Антроп. выставка IV. 1. str. 67, 71, [illegible] str. 17 nsl.

nihovské (zemi slovanských Severů)[1], v okolí Kijeva[2] atd. (doklady mohl bych mnohonásobně rozmnožiti), tak že K. Ikov identifikuje přímo názvy typ dolichocefalní a typ kurhanový.[3]

Zjev tento lze vyložiti dvojím způsobem:

1. Buď byli Slované již ode dávna skupinou více kmenů, jazykově sice příbuzných, ba spojených, ale anthropologicky různých tak, že oba extrémní typy evropské byly u nich zastoupeny. V cestopise svém udává Al-Bekrî zřejmě, že Slované skládali se z kmenů »různých«. Týž cestovatel, jak později uvidíme, podává nám věrohodnou zprávu, že již v 10. stol. byli Čechové typu tmavého; my uvidíme, že v mohylách českých i východních vlasy na slovanských záušnicích zachované jsou plavé i temné, kaštanové, že Slované nyní většinou jsou silní bruneti, — naproti tomu však, že staří historikové líčí Slovany, deroucí se do říše byzantské, jako lid vlasů rusých, modrooký.

Také Slované polabští v Pomořansku a Meklenbursku byli nepochybně typem světlým. Neboť dosud je v končinách těchto největší procento čistých blondinů v celé střední Evropě (přes 40%). I když bychom s Virchowem přijali vliv zpět přistěhovalých Němců, Friesů, Westfalů a Brunšvíků,[4] přece bychom nedovedli vysvětliti, proč v Čechách, v Haliči a na jihu zvítězil v praehistorických hrobech řídčeji se objevující typ tmavý, brachycefalní, a na severu týž typ velikého národa zanikl v typu kolonistů. Buď tedy musíme uznati, že v době, kdy jiné sociální příčiny skupily jisté rodiny a obce v jeden lid slovanský, již existovaly v lidu tom dva různé typy anthropologické, nebo musíme

2. uznati jediný původní typ slovanský, jehož část však již před počátkem doby historické buď

[1] Антропол. выставка T. III. I. str. 350.

[2] ibidem str. 305.

[3] Дневникъ 1890 str. 103.

[4] Virchow »Verbreitung des blonden und brünetten Typus im Mitteleuropa.« Otisk ze zpráv zasedacích král. akademie berlínské. Sezení ze dne 29. ledna 1885 str. 4.

vlivem utkvělé změny prostředí, buď smíšením s cizím lidem nabyla typu zcela jiného.

Kdokoliv se jen trochu vmyslí v historii vývoje národa, neupře mi, tuším, že výklad druhý je nepoměrně prostší a přirozenější, ba že prvý je jen eventualní, nezbytný pro případ, že by nebylo možno druhý dokázat neb aspoň podepřít. Soudím bezpečně, že již před počátkem doby historické Slované buď v společné pravlasti, aneb spíše v době, kdy se již rozešli po krajích evropských, podlehli v jedněch větvích více, v druhých méně vlivu cizího lidu, tmavého, brachycefalního.

Tento výklad je tím pravdě podobnější, čím jistěji nejnovější statistika dokázala existenci velkého centra brachycefalního a brunetného v střední Evropě. Centrem tím jsou kraje alpské.

V Alpách od západních končin Savojska až do východních výběžků rakouských je zkoncentrován nejbrachycefalnější a nejtmavější typ střední Evropy. Střední index auvergnatských lebek konstatoval Broca na 84·07 (při 88·63% brachycefalů).[1] His stanovil ve Švýcarech silně brachycefalní typ, zvaný »Disentistypus« (Hölderův typ ligurský).[2] V Tyrolsku dle Tappeinera je 46% silných brachycefalů[3], Rabl-Rückhardt našel u 14 lebek z kostnice sv. Petra u Meranu 10 s indexem nad 83[4], a rozměrným zkoumáním Hollovým (1820 lebek tyrolských, 907 lebek vorarlberských) zjištěno v Tyrolsku 83·2% brachycefalů proti 14·9% mesocefalů a 1·8% dolichocefalů, ve Vorarlberku 86·5% brachycefalů ke 12·6% mesocefalů a 0·6% dolichocefalů.[5] Čísla zajisté velmi výmluvná a přesvědčivá.

[1] Bulletin d'anthropologie 1873 str. 317.

[2] His W. »Beschreibung einiger Schädel altschweiz. Bevölkerung« (Archiv I. str. 61).

[3] F. Tappeiner »Studien zur Anthropologie Tirols« Innsbruck 1883.

[4] »Anthropologie Südtirols, namentlich über Schädel von St. Peter bei Meran« (Berl. Verh. 1878 str. 26).

[5] Holl »Ueber die in Vorarlberg vorkommenden Schädelformen« (Wiener Mitth. XVIII. str. 1 nsl.).

I země podalpské to potvrzují. V krajinách bavorských při středním indexu 83·2 ukázal prof. Ranke, jak se zvyšuje brachycefalie směrem k jihu,[1] Calori naopak, jak v Italii přibývá jí na sever směrem k Alpám.[2] Ještě u Etrusků našel Zanetti a Nicolucci veliké procento brachycefalů, staří i moderní Sardové a Italové sicilští jsou však dolichocefalní.[3] Brachycefalie zemí slovanských, k Alpám se přimýkajících, byla již nahoře oznámena, a číselně ukázáno, jak u Slovanů roste směrem jihozápadním, tedy směrem k Alpám a Balkánu.

S těmito statistikami kraniometrickými jdou zcela paralelně výsledky velikolepé statistiky typů dle barvy pleti, očí a vlasů, provedené kommissí německého spolku anthropologického na více než 10 millionech dětí středoevropských. To je největší práce, již německá anthropologie vykonala. A tato statistika ukazuje tutéž koncentraci tmavého typu k Alpám.

Současně jako v Německu, vypracována byla podobná statistika v Belgii van der Kinderem, ve Švýcarsku Kollmannem, v Rakousku (Cislajtanii) Schimmerem, dohromady na 10,077.635 dětech školních. Až na belgickou[4] všechny postupovaly dle téže methody. Výsledky této statistiky jsou stručně následující.[5]

Čistých blondinů nalezeno o něco více než 25% z celého počtu, čistých brunetů něco nad 17%. Tedy více než po-

---

[1] Viz nahoře str. 71, Bayer. Beiträge III. str. 141 a článek »Zur Kraniologie Tirols« (Correspondenzblatt 1880 str. 33).

[2] Ranke »Der Mensch« II. str. 269.

[3] V citovaném článku Rabla-Rückhardta; Revue d'anthropologie 1887 str. 234, 333, Topinard »Éléments d'anthropologie« str. 402. O silné brachycefalii Ligurů viz G. Lagneau »Les Ligures« (Mémoires d'anthropologie IV. Paris 1873 str. 261) a G. d'Hercourt »Étude céphalométrique sur 18 montagnards ligures« (ibidem IV. str. 297).

[4] Van der Kindere opominul stanovit i barvu pleti, a pro světlý typ žádal jen světlého vlasu a očí, ne světlé pleti. Proto se musí při blondinech belgická statistika nechati stranou.

[5] R. Virchow »Gesammtbericht über die von der deutschen anthropologischen Gesellschaft veranlassten Erhebungen über die Farbe der Haut, der Haare und der Augen der Schulkinder in Deutschland« (Archiv XVI. str. 275—475, s 5 mapami).

lovina dětí školou povinných v střední Evropě náleží již typu smíšenému. V Německu nalezeno blondinů 31·80%, brunetů 14·05%, v Rakousku prvých 19·70%, druhých 23·17%, v Švýcarsku prvních 11·10%, druhých 25·70%. Již z těchto celkových čísel je viděti, že blondinů směrem k jihu pravidelně ubývá; jasněji ještě, jestli čísla detailujeme. Nejčastěji přichází světlý typ v severním Německu, a proto jest toto území dosud nepopiratelně vlastní zemí blondinů. Tak má

Šlesvík-Holštýn	43·35%	blondinů
Oldenbursko	42·73%	»
Pomořansko	42·64%	»
Meklenbursko	42·63%	»
Brunšvicko	41·03%	»
Hannoversko	41·00%	»

Naproti tomu je nejmenší počet v Bavorsku (20·36%) a Elsasku (18·44%). V Rakousku je také jen ve Slezsku a v Haliči větší procento blondinů než brunetů, všude jinde v Cislajtanii nalézáme opak. Zejména Dunaj tvoří hranici přibytku.

Dr. Schimmer konstatoval

v Dol. Rakousích	20·49%	blondinů proti	23·40%	čistých brunetů	
v Hor. Rakousích	18·18%	» »	24·20%	»	»
v Čechách	21·37%	» »	22·20%	»	»
na Moravě	19·53%	» »	22·40%	»	»
ve Slezsku	22·74%	» »	18·40%	»	»
v Haliči	21·59%	» »	19·70%	»	»
v Tyrolsku	13·40%	» »	27·20%	»	»
v Terstu a okolí	15·23%	» »	28·90%	»	»
v Gorici a Gradišce	15·07%	» »	32·80%	»	»

[1] G. A. Schimmer »Erhebungen über die Farbe der Augen etc. bei den Schulkindern Oesterreichs«, Wien 1884 str. 34 a 42. Statistika platí jen o dětech křesťanských. Židovské děti, patrně následkem téměř obecné endogamie Židů, ukazují mnohem menší pomíšení. Na 11% blondinů (o nichž je nejisto, patří-li dle Andree-a zvláštnímu světlému typu židovskému, či jsou-li pravděpodobněji výsledkem křížení se světlým typem germanským) přichází 42% čistých brunetů. O Jihoslovanech srv. též poznámky na str. 94.

v Istrii 16·09% blondinů proti 29·80% čistých brunetů
v Dalmacii 16·50% » » 29·00%[1] » »

Ostatek náleží typu smíšenému. —

Zejména na mapách statistických, k hlavní zprávě kommisse přiložených, jasně je viděti toto intensivní koncentrování tmavého typu k pohoří alpskému. Můžeme pozorovati téměř horizontální zóny stále tmavší a tmavší.[1]

Hlavní zpráva vyšla bez kommentáře. Brzy však Virchow vyložil, na jaké ethnologické závěry můžeme usuzovat.[2]

Virchow správně soudí, že světlý typ severoněmecký musíme uznati za germanský. Statistika tato potvrdila zúplna i staré zprávy historické. Na mapách statistiky je zřejmě viděti, jak Němci, kdysi přišlí od východu, na západ od Labe vějířovitě se rozprostřeli po Německu. Hlavní proud, na mapě dobře znatelný, bral se k Mohanu, překročil jej a v končinách podalpských rozdělil se ve dva patrné proudy. Západní šířil se přes Badensko, Elsassy do Švýcarska až do kantonu tessinského a wallisského, východní přes Ulm, údolí Innu, do Tyrol až k Meranu. Dle Virchowa byli to asi Alemanni, přistěhovalí kolem počátku doby křesťanské.

Všichni brunetní kmenové, s nimiž se Němci setkali, byli jim cizí: v Belgii Valloni, v Alpách Kelti, Rhaetové, Illyrové, Friaulové a p., — a jen smíšením s nimi, tak soudí Virchow, ztmavěly jižní kmeny německé, Frankové a Alemanni. Země slovanské leží všechny v dosti temné zóně. Vidíme, že i v Prusku, Slezsku slovanské okresy jsou na mapě tmavší. I na Visle kryjí se tmavší místa dle Virchowa jazykově s Poláky, a dle Meitzena se slovanskou stavbou domů.[3] Dle Virchowa nelze však z toho souditi, že by Slované byli také typu tmavého. Ukázal, že v Haliči a Bukovině, tedy v zatatranské pravlasti Slovanů, kde bylo v pozdějších dobách co nejméně cizích ko lo-

[1] Srv. též mapu připojenou ke str. 260. Rankova díla »Der Mensch« II.

[2] »Die Verbreitung des blonden und brünetten Typus in Mitteleuropa« (viz poznámku na str. 98.), a v přednášce na sjezdu v Karlsruhe (Correspondenzblatt 1885 str. 89 nsl.).

[3] Na kongressu v Štětíně (Correspondenzblatt 1886 str. 67 nsl.).

nisací, vidíme i mezi jednotlivými slovanskými kmeny veliké rozdíly fysické. Na př. kraje Mazurů a Krakusů liší se od ostatních právě tak, jako v Čechách kraje německé od českých[1]. Jsou tedy i mezi Slovany podobné rozdíly jako mezi Němci. Není pochyby, že Němci ztmavěli leckde i křížením se Slovany, ale Slované nebyli asi původně tmaví. Čím dále na východ, tím více ovládá světlý typ u Slovanů. Původně Slované byli typu světlého jako Němci, a jako tito, ztmavěli tam, kde setkali se se starším tmavým obyvatelstvem. Zprvu soudil Virchow na Kelty, později, poněvadž zbytky keltické ve Wallesu a Irsku jsou typu světlého, uznal raději jen existenci obyvatelstva předkeltického, typu rozhodně tmavého a zároveň brachycefalního. Neboť, jak jsme viděli, jako tmavost tak i brachycefalie parallelně se koncentruje k Alpám.

Toto obyvatelstvo staré je příčinou, že nyní všechen lid střední Evropy, ať německý, ať slovanský neb jiný, čím více se blíží k centru, tím je tmavší a brachycefalnější. — Ten jest poslední náhled Virchowův.[2]

Tato koncentrace tmavosti a brachycefalie k Alpám je zjev, s jakým se málokdy setkáváme v anthropologii, jest to faktum, ne hypothesa nebo theorie. A právě podobná fakta to musí býti, na jejichž základě se musí stavěti vše ostatní, od nichž se musí vyjíti a k nimž se výsledek musí i vrátit. Vše, co odporuje, má odpadnouti, chceme-li v anthropologii

---

[1] Je to velmi zajímavé faktum, že jazyková hranice kryje se u nás v Čechách i s hranicí dvou typů anthropologických. Viz o tom více v pěkném Šnajdrově článku »Verbreitung des blonden und des brünetten Typus in Böhmen« (Berl Verh. 1885 str. 339). Srv. též Berl. Verh. 1889 str. 216, a Zeměpisný sborník 1890 č. 12.

[2] Kollmann celkem souhlasí. Pouze uznává i v typu slovanském zvláštní charakteristika, lišící jej od německého: tak hlavně šedost očí. Našeli, že v některých dosud zachovaných ostrovech slovanských v Německu, na př. u Srbů lužických, je procento šedookých individuí velmi veliké (Archiv XIII. str. 109). Virchow má naproti tomu šedost očí právě za znak největšího anthropologického pomíšení, a dovolává se kantonu Unterwaldenského ve Švýcarsku, kde nalezeno ještě větší procento šedookých (60%). Problém jest ovšem dosud v počátcích.

zdárně pokračovati. Bez odporu je tato statistika jedním z největších výsledků anthropologie, obrovský krok ku předu, jenž teprve v budoucnosti bude zcela zvážen a oceněn.

Je tedy faktum, že tmavý brachycefalní typ v střední Evropě je koncentrován k Alpám. A ačkoli jsme již nahoře odmítli mínění Schaaffhausenovo i Rankovo o vlivu media na podobnou změnu typu fysického jako nedokázané, v tomto speciálním případě se otázka ta přece znovu objeví. Zde vidí každý na prvý pohled, že kraje alpské jsou od ostatních krajů evropských i klimaticky ostře odlišeny, a každému se znovu vynoří otázka, zda přece není tmavost typu a brachycefalie výsledkem tohoto zvláštního stejného prostředí, v kterém žijí horalé alpští proti ostatnímu lidu evropskému. Theorie Rankova zdá se býti, aspoň pokud se týká brachycefalie, fakticky odůvodněna.

Ranke, nemaje bližších zkušeností a experimentů, vykládá brachycefalii jednak zvláštním držením hlavy při stoupání na hory, zejména tíží-li záda břemeno, jednak přímým vlivem větší výšky nad mořem.[1] — Proti této theorii vystoupil ostře prof. Zuckerkandl.[2] Je prý čistě apriorní a chybná. Výtka není dosti správná, neboť pro Ranka není tato příčina jedinou příčinou brachycefalie, nýbrž jen »ein bestimmender Faktor«. Myslím, že nemožno popírati, že by zvláštní konstantní náklon hlavy v před, a tím i posunuti těžiska váhy mozkové z roviny kondylů a páteře k části přední, nemohl míti snadno za následek rozšíření čelní a i přední temporální části dutiny lebeční.[3] Náhled tento je pravděpodobně podporován i některými příznaky statisticky dokázanými. Tak nalézám v Rankově popisu lebek bavorských, že právě u horalů přichází častěji persistence švu čelního[4] (také Dr. Rabl-Rückhardt nalezl mezi 14 tyrolskými lebkami od Meranu třikráte per-

[1] Der Mensch II. str. 208. Ostatně již Engel sám připomněl tuto možnost (Untersuchungen str. 121).

[2] Wiener Mitth. XIV. str. 118.

[3] Na podobné působení skoliose ukázal již L. Mayer (Correspondenzblatt 1874 č. 4).

[4] Bayer. Beiträge II. str. 5.

sistenci toho švu). Viděli jsme ostatně v speciálním popisu českých lebek, že pravá dolichocefalie vyznačuje se obyčejně úzkou částí čelní a vypuklou částí occipitální, svědčící o tlaku směrem mediánním následkem vývoje zadních lobů mozkových. Skutečně nalezl Ranke u lidu v kraji žijícího mnohem hojnější wormie v sutuře lambdoidní.[1]

Také v jiných hornatých krajích našlo se větší procento a silnější brachycefalie než v rovinách, což by svědčilo nepopíratelně pro Rankovu theorii. Tak to konstatovali Majer a Kopernicki v Haliči. U horalů polských, t. zv. Podhalanů a Beskydů, je 87·8% brachycefalů naproti 66·6% u Lachů v rovinách nadtatranských, u rusínských Goralů je jich 85% proti 71·8% u Rowniaků.[2] — Právě tak i na Balkáně. Je dokázáno, že Albanci jsou značně brachycefalní. Zampa nalezl u 5 lebek albanských enormní brachycefalii kol 90, ač na 59 živých Albancích střední index činil 80·6.[3] Na Kavkázu jsou všichni kmenové brachycefalní (index 84—86), jen velký kmen Osetinců jest o něco dolichocefalnější.[4] Abych i z ciziny uvedl doklady: Kollmann ve své poslední přednášce stanovil u pohorských kmenů v Přední Indii 11·1% dolichocefalů, 33·0% mesocefalů a 55·5% brachycefalů naproti dolichocefalním Hindům.[5]

---

[1] V horách, kde je hojná persistence švu čelního, je naopak méně wormií. Na 7% persistence švu čelního u obyvatelů roviny přišlo 9·4 pro mille případů útvarů epaktálních (Os Incae), u horalů byl poměr tento 10·6% : 0. (Bayer. Beiträge II. str. 19, 26, 27). Patrně následkem vnitřního tlaku mozku na oblast occipitální musila se kompensací tvořiti ve fontanellách nová ossifikační centra.

[2] Zbiór I str. 63, 67, 72.

[3] Zampa »Anthropologie illyrienne« (Revue d'anthropologie 1886 str. 632 nsl.). Oscillační bod nalézal se na 80 a 81. Rozdíl tento nedovedu si zatím vysvětliti. Srv. též Virchow »Zur Craniologie Illyriens« (Monatsber. d. k. preuss. Akademie d. Wiss. 1878 str. 769).

[4] von Erckert »Kopfmessungen im Kaukasus« (Zeitschrift f. Ethnologie 1885 str. 112, Correspondenzblatt 1885 str. 80). V Archivu (XVIII. str. 263, 297) podána podrobná studia kmenů lesghinských. U Avarů, Kasykumyků je na př. oscillační bod na 86 (str. 280).

[5] »Die Menschenrassen Europas und Asiens.« Přednáška na sjezdu lékařů a přírodozpytců v Heidelberku 1889 (Heidelberk 1889) str. 9

Že však Rankova theorie je pouze možna, že větší výše nad mořem může býti faktorem měnícím poměry šířky tím, že asi působí částečnou brachycefalii frontální, ne však faktorem obecně brachycefalii determinujícím, svědčí předně to, že index délkový resp. největší šířka nepodléhá vlivu rozšíření partií temporofrontálních (srv. str. 69.), a pak, že jinde v horách, tedy v stejném klimatu a okolí, zvýšení procenta a síly brachycefalie nenalézáme. S této stránky jest věc ovšem ještě málo prozkoumána. Zuckerkandl ve své kritice uvádí naproti Rankovi, že Stefanos na základě stejně velkého materiálu našel v Řecku opak: na horách menší brachycefalii než dole v rovinách.[1] Znám ještě jiné doklady, že brachycefalie není v nutném kausálním spojení s horským mediem. Horalé pyrenejští bez odporu jeden z nejstarších, pevně usídlených kmenů evropských, jsou dle výzkumů Brocy a Prunera-Beje většinou dolichocefalní.[2] Dle posledních studií Ujfálvy-ho sedí v krajích hindukušských árijské kmeny dolichocefalní a mesocefalní. Tak kmen Balti ukazuje střední index 72·85, kmen Dardu 73·62. Oba jsou typu tmavého.[3] Výzkumy Ujfálvyovy, jinak neobyčejně interessantní pro anthropologii Árijů, uvádím zde s reservou, poněvadž dosud není možno určitě stanoviti, zdali usídlení některého z kmenů těch nestalo se teprve v době nedávné.

Z těchto důvodů neupírám theorii Rankově možnosti. Pobyt v horách může během řady generací působiti měnivě v původní tvar lebky, zejména, jak jsme ukázali, v rozšíření její části temporofrontální. Nicméně se kloním rozhodně k mínění, že koncentrace brachycefalie v Alpách není dokladem transformace, ale znakem zvláštní rasy evropské.

Vedle toho, že brachycefalie v krajích hornatých není

---

[1] Wiener. Mitth. XIV. str. 118 pozn. 1.

[2] Archiv III. str. 168, 373, II. str. 119. Také Virchow našel španělské Basky silně dolichocefalní (IV. kongres anthropologické společnosti něm. ve Wiesbadenu r. 1873. Brunšvík 1874 str. 50).

[3] K. E. von Ujfálvy »Aus dem westlichen Himalaja« Lipsko (Brockhaus) 1884 str. 250 a Tab. I—IV. — Srv. též Моск. Извѣстія T. XLIX. III. str. 27 (1886).

obecnou, je mi pro to hlavním důvodem, že vedle brachycefalie koncentruje se sem zároveň rozhodně tmavý typus (typ s pletí, vlasem i očima tmavýma), jehož původ v horském mediu je právě tak nedokázaný a nepravděpodobný. Nechci se dovolávati řady vzdálených příkladů, ukazujících, jak ve stejném okolí různě se utváří kvantita i kvalita vrstvy pigmentové, a zase naopak, jak kmenové nejzazšího severu barvou pleti, vlasů, očí rovnají se kmenům pásem tropických. Proměna, kterou v barvě pleti doznává po narození v krátké době dítě černošské, je jevem ethnickým, a můžeme rozhodně přes několik nezaručených výjimek tvrditi, že barva vlasů, očí a pleti jest u lidských plemen, pokud sahá horizont našeho vědění, znakem naprosto stálým. I na mapě statistické vidíme, že Čechy s Belgií jeví stejný stupeň tmavosti typu, naproti tomu však Elsasy a Badensko značně se od sebe liší, což úplně odporuje klimatické theorii o tmavosti typu.

Vidíme dále, že brachycefalie a s ní tmavý typ neomezuje se právě jen na kraje hornaté, ale sestupuje hluboko do podhoří, od Alp daleko na sever: do celého jižního Německa, do Čech, Haliče až Ruska,[1] na východ do Uher a Sedmihrad, do Krasu a do výšin Chorvatska, Slavonie a Bosny. Zde stýká se centrum alpské s novým centrem balkánským, s brachycefalií Albanců, zbytku starých Illyrů.

Jakému lidu však přisoudíme centrum středoevropské?

Virchow soudil s počátku na Kelty. Brzy však poznal, že to, co nazýval a nazývá se obecně rasou keltickou, ne-

[1] Poměry Ruska, pokud se brachycefalie a tmavosti typu týče, dlužno vždy posuzovat opatrně. V Rusku lze dokázati i přímý vliv brachycefalních tmavých ras cizích, o nichž nemůžeme dosud na žádném základě souditi, že by byly ve spojení s naší hypothesovanou rasou poalpskou. Tak část Finnů, Čudi, Laponci a kmeny uraloaltajské na severu, hlavně však mongolští Tataři, od východu přišli a v zemi po dlouhou dobu usazení, pomísili jistě staré obyvatelstvo země. (Srv. J. D. Bělajev, „Какъ образовалось велико-русское племя и какое сословіе принять представителемъ великорусскаго племеннаго типа?“ Моск. Извѣстія T. II. str. 32). Proto v Rusku lze nejtíže hledati rozluštění otázky původního typu slovanského. Jinak jest v Polsku, v Čechách, kde od konce doby praehistorické mimo kolonisaci německou neznáme jiného vniknutí cizího kmene.

byla rasa jednotná. Kdežto v středofrancouzských krajích, v nichž existence Keltů historicky dokázána, lebky z hrobů keltických jeví exquisitní brachycefalii, objevují se lebky obyvatelů hrabství Wallisu a Irska, kteří dosavade zachovali starý svůj jazyk keltický, dolichocefalními. Ustoupil proto od prvého náhledu a hypothesoval raději lid neznámý, jakési brachycefalní tmavé Praekelty.[1]

Jest jisto, že objevení brachycefalů hraje již v počátcích doby praehistorické v Evropě velkou úlohu. Je nezvratně dokázáno, zejména nálezy francouzskými, dánskými a švýcarskými, že již v neolithické době objevil se v Evropě zcela nový brachycefalní lid (všechny určitě datované zbytky dob starších jsou dle nové theorie francouzské pouze dolichocefalní). Některé nálezy francouzské, jako na př. dolmeny lozèrské neb jeskyně „Petit-Morinské" v údolí Marny zřejmě ukazují superposici těchto dvou typů.[2] Dříve se obecně tato brachycefalie uváděla ve spojení s rasou laponskou, finnskou neb mongolskou. Později se upustilo od těchto theorií, a právě vzpomenuté výsledky posledních prací Ujfálvy-ových ukázaly, že v zemi, jež se dosavade má za kolébku národů evropských, žijí i brachycefalní árijští kmenové vedle dolichocefalních. Kmenové pamirští, severně od Hindukuše bydlící, jsou typu tmavého a ještě brachycefalnější než Tadžikové, Uzbeci a jiní sousedé. Ujfálvy u 57 Galčů konstatoval střední index 86·21, u 9 Uzbeků 84·71, u 28 Tadžiků 83·09.[3]

Francouzští učenci spojují dosud brachycefalii středoevropskou s rasou keltickou, s níž ovšem geneticky i morfologicky velice spřízněna brachycefalní rasa slovanská. Odtud hojné slučování obou kmenů v jedinou skupinu keltoslovanskou (Celto-Slaves). Po mém mínění chybně. Na základě toho, že zbytky historicky zjištěných Keltů jsou ve Francii zřejmě brachy-

---

[1] Srv. str. 103.

[2] G. de Mortillet »Le préhistorique antiquité de l'homme« str. 610.

[3] Srv. Archiv XI. str. 334. — Bogdanov na 8 mužských lebkách uzbec[illegible] našel index 80·30, na 5 ženských 86·43. (Моск. Извѣстія T. XLIX. str. [illegible]) Topinard spojuje, ovšem trochu předčasně, typ galčský se s[illegible] (Éléments d'anthropologie str. 400).

cefalní,[1] přičetla se celé rase keltické brachycefalie, ale předčasně, neboť pozdější speciální práce častěji tomu odporují.[2] Po mém soukromém náhledu pojem Keltů značí jen jednotku historickou, politickou, ale nikdy ne anthropologickou. Jen ta část historických Keltů, jež osadila snad před tisíciletími krajiny poalpské a nížiny středofrancouzské, kde setkala se s oním centrem alpských brachycefalů, s ním se mísila, jen ta přirozeně přejala od nich tmavý typ, nízký vzrůst i brachycefalii. Brachycefalie však není tam, kde se oba typy nesetkaly, na př. v některých krajinách Anglie, Škotska, Irska, a je menší již v Bretagni. Proto lebky, jež Virchow nalezl v La Tènu a jež archaeologicky zcela určitě byly přičteny gallským Helvetům, jsou brachycefalní i dolichocefalní, zjev to, jenž i Virchowa zarazil.[3] Tím, že uznáme v poalpských krajinách ode dávna sedící lid, jenž čas od času zaplaven a zotročen byl od cizinců gallských, germanských, pochopíme dobře, proč keltické obyvatelstvo jednou se líčí a nalézá tmavým, po druhé u historiků typem světlým, zúplna se rovnajícím typu germanskému a slovanskému, a proč povstává řada zmatků v zaměňování názvů Kelti, Galli a Germani, proč francouzská škola Mortilletova nyní znovu a s úspěchem hájí a dokazuje, že mezi Gally a Germany nebylo rozdílu anthropologického.

Proto bude lépe mluviti pouze o brachycefalní rase předhistorické.

---

[1] Savojardi, Auvergnati, Bas-Bretons, Bretons-Gallots. Broca napsal o Auvergnatech, že repraesentují nejčistěji typ keltický (Bulletin d'anthropologie 1873 str. 313.). Podobně Hovelacque et Hervé (Précis d'anthropologie str. 373).

[2] Již Thurnam našel, že zbytky Keltů anglických jsou dolichocefalní. Totéž potvrdil John Beddoe o jihozápadních krajích hrabství Wallisu a Irska (index 76) (Archiv I. str. 388, z Mem. of the anthr. soc. of London 1866 str. 348).

[3] »Die Rasse von La Tène« (Berl. Verh. 1884 str. 168). Z 10 lebek je 5 brachycefalních se stř. indexem 81·3, 3 mesocefalní (76·7), 2 dolichocefalní (70·7). Z doby kamenné staveb kolových zná Virchow jen brachycefalní lebky, z doby broncové dolichocefalní i brachycefalní (Berl. Verh. 1877 str. 126, 1882 str. 389, Correspondenzblatt 1886 str. 89). Ovšem tènské objevení brachycefalie přičítá on Gallům.

Celkový výsledek, jejž mi podává anthropologie o palaethnologii Evropy, je jednoduchý, velmi jednoduchý. Jest to hypothese, jež mne nenutí jako většinu škol francouzských nedbati fakt nalezených a jež mne nenutí jako Virchowa utíkati se na základě těchto hromadících se a na prvý pohled sobě odporujících fakt, neustále k zvláštnímu útočišti: k uznávání více typů původních u jediného kmene. Konstatuji, že Virchow byl již nucen hlásati dva původní typy u Finnů, Keltů, a kloní se k témuž u Germanů, Slovanů i Litevců. Pro mě jest anthropologická původní (»ursprüngliche« jest jeho název) dvojitost neb trojitost typů pojem velmi těžko myslitelný. Ať se postavím na stanovisko polygenismu či monogenismu, vždy si představuji rasu neb kmen jako původně jednotnou, geneticky z jednoho páru neb ze skupiny anthropologicky totožných párů povstalou větev lidstva, jež teprve později mohla přibrati v sebe i části jiných typů a utvořiti takto spojení více typů v jednom národu, v jednotce sociální. Jest ovšem konec konců možné, že — dejme tomu — národ slovanský počal býti slovanským teprve potom, když utvořilo se ono spojení dvou anthropologicky různých typů pod jedním jazykem, že tedy v původu svém byl dvoutypý. Ale vykládati anthropologické různosti národů teprve pozdějším vniknutím cizích elementů, zdá se mi býti mnohem přirozenějším, než utíkati se k podobným umělým genesím národů, jaké hypothesuje již vícekrát a bez rozpaků Virchow.

Soudím, že na původní, dolichocefalní obyvatelstvo Evropy, na jaké nám ukazují nálezy diluviální — o němž dosud nechci rozhodovati, bylo-li, právě jako následující, autochthonní či přistěhovalé — následovalo obyvatelstvo silné počtem, postavy nevysoké, pleti, vlasů a očí tmavých, s lebkou rozhodně brachycefalní, jež se rozšířilo brzy širokým pásem od východu k západu Evropy. Po jisté době, jejíž trvání určiti nemožno, počali do střední, západní a jižní Evropy vnikati od severovýchodu kmenové noví, vynikající nad auto-

chthony i kulturou i vnějškem stránky fysické: vysokým vzrůstem, světlým typem a dolichocefalií. Tento nový lid, jenž dle geografického rozsazení a dle posloupnosti v stěhování nazýván byl jmény rozličnými, doléhal na starší obyvatele, jednak je potlačuje a podmaňuje, jednak zaháněje do míst nedostupnějších, hlavně do velikých pásem horských v střední Evropě a na Balkáně. Gallové, Germané i Slované náleželi k této skupině árijského lidu typu světlého a dolichocefalního. Všichni byli asi téhož anthropologického původu, a i při vstupu svém do střední Evropy byli anthropologicky ne-li ještě totožní tož aspoň velmi podobni. Jen tak lze vyložiti ony zprávy historické, jež líčí Slovany i Germany i Gally úplně stejné podoby. Vždy popisuje se lid postavy velké, očí světlých, pleti bílé, růžové, vlasů plavých nebo rusých. Gallové byli asi prvními, Slované posledními, za nimi vnikati počali do Evropy již jen větve rasy zcela cizí, uralo-altajské, mongolské a p.

Zde jsem ovšem vybočil z cesty úplné střízlivosti. Ale je to jen hypothese, co podávám, již v budoucnosti podrobím zevrubné kritice a již podávám jen napřed k volné diskussi. Tentare licet!

Nevidím, proč by tato jednoduchá hypothese nedovedla vyložiti všechny ony temné body a zápletky, jež se dosavade v anthropologii hromadí. Ona vyloží i koncentraci brachycefalů v těžko přístupných horských zemích, ona vyloží i ony dosavade sporné zprávy historické, ona vyloží též, jak se stalo, že jeden a týž národ, na př. Němci, Slované neb Gallové, v jednom místě jeví typ různý od druhého, různý od starších zpráv historických, že jeví — slovy Virchowovými — dva neb více typů.

Ovšem musíme předpokládat zároveň jistý process, jinak však nejpřirozenější a beze všech apriorních námítek. Musíme předpokládat, že nově přišlí dolichocefali, intellektem a

kulturou nad staré brachycefaly vynikající, byť byli i slabší počtem, předali jim svou kulturu, svou řeč, zkrátka svůj stav sociální asi podobně, jako později Římané zlatinisovali celou západní Evropu; ale naopak byli anthropologicky absorbováni od brachycefalů tak, že starší jejich větve, jako Gallové, již na počátku historie na místech, kde smíšeny byly četněji, ztratily svůj typ původní a mohly vzbuzovati domněnku o brachycefalním typu keltickém v e d l e dolichocefalního, a že mladší jejich větve, jako Slované, kteří ještě na počátku historie jeví veliké procento dolichocefalů, objevují nyní dolichocefalii již jen jako stopy atavismu. Je též přirozeno, že na východě, kde prvně udály se nárazy obou ras, a kdy zbývalo brachycefalům ještě dosti místa v Evropě, kam by ustoupili, kde tedy zůstalo menší kvantum starých brachycefalů, dlouho ještě do dob historických převládali dolichocefali, a dosud je tam ještě dolichocefalie četnější a brachycefalie nižší [1]. Dolichocefali zvítězili intellektuálně, ale ztratili během věků svůj fysický typ. — Co dalo onu přednost brachycelii, tu energii a tuhost mohutnosti dědičné, nevíme. »Můžeme jen zřídka říci, co jedné rase neb specii dává převahu v dědičnosti nad druhou«, dí Darwin [2].

Touto jednoduchou hypothesí mohl jsem dosud vyložiti vše beze všech nepřirozených a umělých výkladů. Je to tuším

---

[1] Srv. str. 93. — V Rusku dle posledních prací I k o v a jsou nyní nejdolichocefalnější Bělorusi a Velkorusi. Malorusové zejména v kijevské gubernii objevují již mnohem větší procento brachycefalů (dle nahoře uvedené práce Dieboldovy 75·5% k 8·5% dolichocefalů). A právě v kurhanech z doby železné v gubernii kijevské našel W o ł o s z y ń s k i 83% dolichocefalů a jen po 8% meso- a brachycefalů! (Kopernicki »Czaszki z kurhanów pokuckich« str. 28). — I k o v přímo vykládá ten zjev smíšením s týmž elementem, jenž působil na Slovany západní a jižní. (Дневникъ 1890 str. 102, 106.) Stejně zajímavé je chronologické přibývání brachycefalie, svědčící neomylně, že od poslední periody praehistorické (doby kurhanů), v níž se objevuje v Rusku tak velké procento dolichocefalů, cizí brachycefalie čím dále tím více převládá. Srv. k číslům nahoře sděleným statistické poměry indexu délkového z moskevských hřbitovů 16. a 17. stol. (Моск. Извѣстія, T. XLIX. вып. 3. str. 343)

[2] Das Variiren II. str. 95.

první hypothese, jež podává možnost, uvésti v souhlas všeobecné výsledky historie, archaeologie i anthropologie. Není zcela nová, ale je znovu, určitě a úplně pronesena. Základy její jsou zjištěny, totiž příchod brachycefalů a pozdější obecné objevení i obecné zanikání dolichocefalie, — a přece nevím, že by ji byl dosud někdo přímo přednesl a zobecnil. Jsem přesvědčen, že tato hypothese takořka dřímá v hlavách většiny anthropologů, ale neprobouzí se, dokud nedovedou zbaviti se domněnky, že Germané, Gallové a Slované musí se jevit i anthropologicky zcela různými. Někteří byli již na zřejmé cestě k ní, hájili tu části keltogermanské, tu části jiné, ale nikdy nedošli k tomu, aby shrnuli vše v jednu obecnou theorii. Z praehistoriků nejvíce Dr. Much, Fligier a Müllner[1], z anthropologů Schaaffhausen[2], Huxley[3], Van der Kindere[4], ba sám Virchow jí se přibližují. Virchow to byl, jenž u všech těchto kmenů viděl se nucen konstatovati typus světlý a dolichocefalií (aspoň z části), ale souhrnnému pojetí jich v jednu jedinou původní rasu odpírá. Francouzská škola Mortilletova otevřeně hájí anthropologické totožnosti starých Gallů a Germanů, ale Slovany vylučuje ve zvláštní rasu jinorodou.[5]

---

[1] Fligier »Zur Ethnographie Noricums« (Wiener Mitth. VII. str. 288), Much v přednášce své na kongressu Salcburském (Wiener Mitth. XII. str. 17 nsl.), Müllner (ibid. str. 55).

[2] ibidem. (Wiener Mitth. XII. str. 23 nsl.)

[3] Na kongressu associace britské v Dublíně r. 1878 (srv. Archiv XI. str. 391).

[4] »Recherches sur l'ethnologie de la Belgique.« Brussel 1872 (srv. Archiv VI. str. 233, Liter. str. 28).

[5] G. de Mortillet ve svých přednáškách na »École d'anthropologie«. Broca měl Kelty za zvláštní rasu brachycefalní. Srv. diskusse, vedené v anthrop. společnosti pařížské (Bulletin d'anthropologie 1873 str. 236, 262, 313, 493, 502), a články »La raçe celtique ancienne et moderne« (Revue d'anthropologie II. str. 377), »Nouvelles recherches sur l'anthropologie de la France en général et de la Basse-Bretagne en particulier« (Mémoires d'anthropologie III. str. 147). Ostatně je viděti, jak lze snadno spor podobný proměniti v hádku o slova. Kdyby někdo chtěl rozlišovat Gally a Kelty, a Kelty zváti právě jen ono staré obyvatelstvo tmavého typu (jako Lagneau v Mémoires d'anthropologie I. str. 249, nebo Dally v Bulletinu l. c. str. 243), pak by se ovšem věcně od naší theorie nelišil.

Jako hypothese je to ovšem theorie nedokázaná. Aby nabyla platnosti positivní, bylo by nutno provésti důkaz, že skutečně Gallové, Germani a Slované byli anthropologicky příbuzní a podobni. V této práci nemohu se o důkaz ten pokusiti, nejen proto, že předmět mé práce je mnohem užší, ale i proto, že dosavadní důvody mé, jež mi, tuším, stačí k odůvodnění hypothese, nestačí ještě hypothesi za pravdu dokázat.

Zdůvodnění hypothese je, doufám, dostatečné. V prvé řadě je to ono dokázané objevení brachycefalů v době neolithické a pozdější příchod světlé rasy dolichocefalní. Bod, v kterém se liším ode všech ostatních, v němž je hypothese tato samostatná, je ten, že mám Gally (Kelty), Germany a Slovany za větve původně jediné rasy anthropologické, jež po sobě do střední a západní Evropy vnikaly, a na různých místech v různém stupni se promísivše se starými brachycefali, utvořily onen chaos anthropologických typů evropských. — Pro anthropologickou rovnost jmenovaných kmenů svědčily mi následující dva důvody:

1. I nejlepší anthropologové byli během svých studií nuceni, uznávati u nich všech původní typ světlý dolichocefalní vedle tmavého brachycefalního, ba u Germanů a Slovanů kloní se již Virchow rozhodně k původnímu jednomu dolichocefalnímu světlému typu a stanoví tím Slovany a Germany za kmeny anthropologicky podobné, ne-li totožné.[1]

2. Jedině touto hypothesí pochopíme a shodneme výsledky authropologické s historickými. Zprávy starých historiků jsou z doby poměrně pozdní, kdy již všickni 3 kmenové asi dávno byli ovládli Evropu. Líčení podoby čistých Gallů, Germanů a Keltů je stejné: všichni jsou světlovlasí, pleti světlé, vysocí. Onen podmaněný lid v tu dobu tvořil asi jen zotročené třídy, s nimiž se Římané nestýkali, a proto o něm dějepisci mnoho nevědí.

Ale i tu vysvítá zřejmě z jejich zpráv, že kraje alpské byly před Kelty osazeny kmeny jinými, ať už na západě zva-

[1] Posledně na kongressu ve Vídni (Correspondenzblatt 1889 str. 91).

nými Ligury či na východě Illyry. Staří autorové zřejmě vytýkají tmavou pleť a malou postavu těchto kmenů proti vysokým plavovlasým dobyvatelům keltickým. Mezi tyto původní kmeny počítají se více méně určitě Veneti, Istrové, Liburni; Breuni a Genauni v Rhaetii, Breuci, Amantini, Aravisci v Pannonii a j.[1] Snad bychom příliš nechybili, kdybychom svůj hypothesovaný brachycefalní lid zvali zatím illyrským. I Virchow soudí na velikou anthropologickou příbuznost obou center, alpského i balkánského.

Na fysickou totožnot Gallů a Germanů soudila již dříve celá řada historiků, archaeologů i anthropologů (Holtzmann, H. Martin, Omalius d' Halloy, Renard, Much, Schaaffhausen, Van der Kindere, Huxley a j.). Nechci zde uváděti řadu citátů, již jinde mnohokráte uvedených, jež neomylně svědčí, že ti Gallové, s nimiž se Římané stýkali, byli téže podoby, jakou se vyznačovali obecně Germané: vysocí, pleti světlé, jasnoocí a vlasů plavých neb červenavých (»lactea colla, flava caesaries, promissae et rutilae comae, candida membra« jsou běžné výrazy latinské). Strabón je zove přímo „*συγγενεῖς*."[2] Snad všechny doklady sebral již J. C. Prichard, kde je každý snadno nalezne, po něm i jiní vícekráte.[3] — Jen o Slovanech uvádí Prichard jediný citát Prokopiův, a proto jej zde uvádím a doplňuji: »*οὐ μὴν οὐδὲ τὸ εἶδος ἐς ἀλλήλους τι διαλλάσσουσιν. εὐμήκεις τε γὰρ καὶ ἄλκιμοι διαφερόντως εἰσὶν ἅπαντες, τὰ δὲ σώματα καὶ τὰς κόμας οὔτε λευκοὶ ἐς ἄγαν ἢ ξανθοί εἰσιν, οὔτε πη ἐς τὸ μέλαν αὐτοῖς παντελῶς τέτραπται, ἀλλ' ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες.*«[4]

Herodotovi Budini, patrně asi Slované, líčeni jsou jako

[1] Srv. aspoň H. Kiepert »Lehrbuch der alten Geographie« (Berlin 1878) str. 358, 363, 367, 369, 385, 398.

[2] Strabón VII. 1. 2. (290).

[3] J. C. Prichard »Naturgeschichte des Menschengeschlechtes«, něm. překlad od R. Wagnera (Lipsko 1840—1848) III. 1. str. 215, 439, 496. — Srv. též A. Holtzmann »Kelten und Germanen« (Stuttgart 1855) str. 19 nsl a 56 nsl, Much ve Wiener Mitth. 1882 str. 19 a j.

[4] Prokópios »De bello gothico« III. 14 (p. 498 C). Že rusost vlasů nebyla snad specifikon slovanské, svědčí mimo jiné Suetonius, vypravující, že Caligula, chtě v triumfu předvésti Germany, dal zajatým Gallům obarviti

„ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν γλανκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυῤῥόν“.[1]

Arabští spisovatelé líčí dále vysokost postavy ruských Slovanů, a Masûdî podotýká, že mají „lice ruměné a ryšavé vlasy“, jak potvrzuje i Kazvînî, Abû Mansûr a jiní.[2] — Na miniaturách nejstarších rukopisů objevují se oba typy vedle sebe. Zdali dále zjev, že děti mají u nás častěji plavé vlasy, které teprve později ztmavějí, ukazuje atavisticky na původní světlý typ naší rasy, jak soudil loni prof. Zuckerkandl, chci zde zatím pominouti.[3]

Tuším, že tyto důvody spolu s celým vylíčením poměrů anthropologického stavu Evropy, jak byl podán nahoře, dostačují k postavení mojí hypothese. Bude ovšem nyní úkolem, aby se hypothese tato na jednotlivé případy applikovala a tak pomalu obrácenou indukcí dokazovala. V naší speciální úloze, k objasnění záhad palaethnologie české, mně úplně dostačí.

Ona neodporuje ani zprávám historickým, jež nechci znovu opakovat, ani výsledkům našeho zkoumání anthropologického, ani závěru archaeologickému. Srovnáme-li s ní kraniologické svoje výsledky, vidíme, že počátek onoho styku brachycefalů s nově přicházejícími dolichocefaly musíme položiti asi daleko před dobu tènskou. Jsem jist, že, až budeme míti více materiálu z doby předtènské, tím více množiti se budou stopy, ukazující již na starší styk. — Prozatím nemám jiných dokladů, než Woldřichův nález mesocefalní lebky v *neolithické* ustrině řepínské,[4] lebky z ustriny strupčické, patřící asi do doby broncové,[5] mesocefala z pohřebiště typu únětického v Přemyšlení, a brachycefala z popelnice bobnické, jejíž

---

vlasy na červeno (Suetonius, Caligula 47). Ostatně Livius, Lucanus, Silius Italicus užívají slova »rutilus« i o Gallech.

[1] Herodot IV. c. 108.

[2] Ve vydání Harkaviho. Mohu citovati jen dle Dra. Píče v Pam. XIV. str. 14.

[3] Na kongressu ve Vídni (Correspondenzblatt 1889 str. 159).

[4] Woldřich, Beiträge III. (Wiener Mitth. XVI. str. 78.)

[5] Pam. X. str. 431, XII. str. 219; Berl. Verh. 1879 str. 241, 365, 1881 str. 298.

datování jest ovšem zcela nejisté.[1] Teprve v Tènu vidíme pojednou s větším počtem materiálu i větší procento brachycefaloidů. Věc lze vyložiti prostě tím, že následkem vnikání nového lidu, a s ním i novou proměnou ritu od spalování k pochovávání, umožnilo se zachování většího materiálu než za doby, kdy po většině panovalo spalování. Během věků také výsledky dřívějšího styku staly se intensivnější. Ostatně i lid, který do Čech znovu přicházel, ať byl gallský nebo germanský nebo slovanský, mohl již ze sídla svého vyjíti pomíšen.

Ovšem byl-li u nás onen cizí brachycefalní lid, musil zde zanechati své hroby. Ale u nás je ještě nesmírný počet hrobů dosti stejnoměrně charakterisovaných, zejména vyznačených chudostí. Jsou zde tisíce ustrin, z části nepochybných hrobů, a jsou zde tisíce hrobů popelnicových, o nichž jsem již v závěru prvé části vyslovil své přesvědčení, že náležejí lidu jistě jinému, jiného postavení sociálního než měl lid, jenž zakládal současné hroby s vyvinutou kulturou hallstatskou a tènskou. Jejich konstantní chudost a jejich prostý, po dlouhé věky nezměněný ritus pohřební svědčí mi s velkou pravděpodobností pro zvláštní lid. Upozorňuji znovu na spor o pohřebiště vačské, kde právě mezi hroby bohatými a vedle nich nalezeny hroby chudé, značně odpovídající našim ze hřbitovů popelnicových. Hroby ty pokládala část archaeologů za slovanské. Pravil jsem nahoře, že by archaeologie sama nestavěla se na odpor tomu, kdo by hroby popelnicové chtěl přičísti Slovanům, ač positivního důvodu pro to není. Byl bych se sám klonil k podobnému mínění a pro ně i vystoupil, kdyby anthropologie nežádala pravděpodobně existence zvláštního staršího a neslovanského kmene v Čechách.

Ale i s touto hypothesí shoduje se dobře náš archaeologický závěr. Ukázal nám, že kolem poloviny prvního tisíciletí po Kristu udál se do Čech jako vůbec do zemí okolních pohyb Slovanů na západ. Objevila se nová kultura, objevuje se i množství nových hrobů s kostrami, v nichž jest obyvatelstvo

---

[1] Praha, Mus. Uznal jsem ovšem již nahoře, že podobné výjimky lze vyložiti i prostým individuálním kolísáním typu.

již silně pomíšeno, ale přece s velkým procentem dolichocefalů. Byl to patrně nový a poslední ze successivních pohybů světlé rasy dolichocefalní do střední Evropy, a dosti přirozeně dovedeme vyložit, proč typus mužských bojovníků, repraesentujících právě přišlou rasu vévodící, kloní se k dolichocefalii, typ žen častěji k brachycefalii. Ženy to jsou, jež se při pokoření a potlačení staršího lidu spíše uchovají. Slované jistě již ve východních krajinách Evropy, jak o tom svědčí i tamější obecná proměna typu, tedy již dříve, než nastal zmíněný pohyb, byli v místech, na něž se shlukly zbytky brachycefalů, více pomíšeni.[1] Bogdanov ve svých zkoumáních ukazoval, jak se brachycefalie v době kurhanů ne po různu, ale kollektivně na různých místech ukazuje,[2] a Ikov přímo upozornil na hory Karpatské jako na střed, jenž působil nejvíce na Malorusko.[3] Proto není divu, že vedle zpráv, jež nám na jednom místě líčí slovanský lid jako kmen typu světlého, nacházíme na jiných místech v hrobech na lebkách se záušnicemi vedle zbytků vlasu světlého i vlasy tmavé,[4] že Ibrâhîm Ibn Jakûb

[1] Tam, kde se Slované stýkali ještě v historické době se samým centrem brachycefalů, jako na př. v Chorvatsku, je brachycefalie slovanská nejsilnější a typ tmavý úplně ovládl, právě tak, jako zase na druhém západním konci Alp v Savojsku u Keltů. Jedině tímto způsobem je přirozeně vysvětlitelno, proč Broca mohl konstatovati frapantní podobnost lebek chorvatských s keltickými z Auvergně nebo Bretagně (srv. Obédénare »Les Celtes de l'Europe orientale« v Revue d'anthropologie 1877 str. 253). — Proto také Weissbachův výše citovaný závěr, dle něhož u Slovanů přibývá brachycefalie na západ a jih, je správný a vysvětlitelný. Zuckerkandl (Wiener Mitth. XIV. str. 125), srovnávaje české lebky s jihoslovanskými, našel, že jsou více dolichoidní a stojí germanskému typu blíže. Nesprávně však soudí, že smísily se s jinými elementy (s rasou tureckou). — Znaky dolichoidní, dosud tu a tam české lebky provázející, mají původ jedině v tom, že v Čechách nebylo smíšení tak silné jako u Jihoslovanů, že původní dolichocefalní typ zde nebyl tak zúplna absorbován jako dole.

[2] Моск. Извѣстія T. IV. str. 140. T. XXXV. I. str. 305.

[3] Дневникъ 1890 str. 103.

[4] Zbytky tmavokaštanových nebo rusých vlasů nalezeny na lebkách z kurhanů újezda starického v gub. tverské L. Bastamovem (Моск. Извѣстія T. XLIX выпускъ III. str. 165), smolenského pí. Čebyševou a Kercellim (ibid. str. 14 nsl., T. XX. II. 1. str. 41), u vsi Suvorova a Bogdanovky Anastasjevem (ibid. T. XX. 1. str. 12, 14), na řece Psolu Sa-

nazval Slovany kmeny »různotvárnými«,[1] že s údivem se pozastavil a vytkl ve svém cestopise (výtah zachoval nám Al Bekri), že v Čechách již v 10. století byla tmavost typu obecnou,[2] v Rusku a na Východě však nikoliv, právě tak jako lze na nezvratných nálezech z různě starých hřbitovů viděti, jak stoupá procento dolichocefalů, jdeme-li od doby přítomné nazpět v praehistorii. Nemohu opominout uvésti zde, že i v pověstech lidových mohl bych snad ukázati na stopy tradice a paměti, dle níž kdysi u nás vedle lidu slovanského žil lid cizí neznámý, postavy malé, typu tmavého. V Lužici zachována pověst o »luďkách«, jež před Srby v zemi bydlili.[3] U nás Dr. Píč našel podobnou o jeskyních zv. Drábských světničkách na

---

mokvasovem, u vsi Maksimovky v muromském kraji (gub. vladimírská) Uvarovem, na »Votskoj Pjatině« v kraji novgorodském Ivanovským (dle ref. v Archivu XII. str. 477, 478, 495), u koster szubinských (Berl. Verh. 1884 str. 202) atd. atd., v Čechách v hrobě u Libějic (Wiener Mitth. XVI. str. 90) a ve Vysokém Újezdě (plavý vlas dle zprávy Hrašovy v Mitth. Centralcom. 1880 str. XXXIX, srv. i Much »Kunsthist. Atlas« Tab. 99 f. 2). V kurhanech merjanských Uvarov, a v kurhanech gubernie moskevské Bogdanov zřejmě vytýká stopy tmavorusých i světlých vlasů (Матеріалы для антропологіи курган. періода въ моск. губ. str. 14), a na základě i jiných nálezů dodává: „можію заключить съ нѣкоторою достовѣрностію, что племя имѣло русые волосы" (srv. ibid. str. 17). Téměř ve všech případech nalezeny zároveň záušnice. Nyní můžeme dodati, že patrně byly nošeny i od zbytků neslovanských prabydlitelů. Beze vší pochyby byly však rozšířeny obchodem slovanským, a také nepřekročily hranic slovanských osídlení. Na příslušném místě části prvé byla by podobná poznámka zbytečně mátla, zde snad již nevzbudí pochybování. Významu slovanskosti charakteristikon tím netratí. Přichází jen u těch různorodých živlů, jež žily mezi Slovany.

[1] Tak dle ruského překladu A Kunika a barona V. Rozena: „Извѣстія Ал-Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ" (Приложеніе къ XXXII. Т. Записокъ импер. акад. наукъ.) Petrohrad 1878. Na str. 46 překladu užito slova „разнообразный", různotvárný. Při kontrole tohoto slova v původním textu našel jsem o něco neurčitější výraz »různý« (»muchtâlif« str. 33).

[2] ibid. str. 49 „замѣчательно, что жители Бѣймы брюнети и черноволосы, и что рыжесть у нихъ рѣдка." — Z ruského tohoto překladu přeložil části, Čech se týkající, J. Jireček v Čas. Mus. 1878 str. 509 nsl.

[3] K. Preusker »Blicke in die vaterländische Vorzeit" I. str. 50 nsl., II. str. 59. Čas. Olom. 1886 str. 151, Světozor 1882 str. 519.

vrchu Mužském u Mnichova Hradiště[1], na Moravě slyšel Maška vyprávěti o jeskyních štramberských, že tam kdysi bydlilo pokolení malých černých lidí, nepřátelské obyvatelstvu.[2]

Podobné pověsti rozšířeny jsou po celé střední a západní Evropě.[3] Myslím, že není třeba upírati pravděpodobnosti mínění, že pověsti tyto mohou míti základ skutečný.

Jak je viděti, s archaeologií i historií i anthropologií naše hypothese je v souhlasu nepopíratelném. Ona neupírá věrohodnosti, správnosti zprávám historickým, dle nichž před lidem slovanským bydlili v zemi České i kmenové gallští i germanští, dle nichž (i dle výsledků archaeologie) slovanští kmenové zaujali zemi naposledy, ale ona, vytýkám zvláště, neupírá také možnosti theoriím podobným, jaké hlásal Šafařík a jiní, dle nichž v různých krajinách střední Evropy jednotlivé větve slovanské již dříve mohly býti osazeny, již před počátkem éry křesťanské. Možnost, že jednotlivé obce a kmeny počaly vnikati do Čech již před 5. stoletím po Kristu, jest zcela dobře myslitelna, takže by snad i tènská kultura — ale pravím to s největší reservou — mohla z části býti slovanskou, ovšem nikdy ne slovanskou původní, Slovanstvu vlastní[1]. Lze ovšem často slýchati, že nové, „bedlivé a nestranné“ prozkoumání historických zpráv o těchto dobách předvěkých mnoho změní na dosavadních výsledcích a míněních, tak zejména v otázce Keltů a Markomanů v Čechách. Nevím, jisto však jest, že, je-li pravdiva naše hypothese, anthropologie nedovede dosud žádné z obou stran přispěti na pomoc.

Poněvadž nemám dostatečné příčiny differencovati kraniologicky Slovany a Němce mezi typy poslední doby předhistorické, nemohu zde ničeho odpověděti k otázce, jež byla základem k této práci: žili-li před Slovany v Čechách kmenové němečtí a gallští? Otázku Markomanů a Bojů lze po mém náhledu dosud řešiti jen ostatními vědami, hlavně historií. Také archaeologie určitěji může promluviti, — náš závěr ukázal

[1] Pam. XIV. str. 354; srv. název pohřebiště šlapanického »v ludkách«.

[2] Čas. Olom. 1886 str. 60.

[3] Hojně dokladů uvádí S. Reinach (»Antiquités nationales«, Paříž 1889 str. 163).

pravděpodobnou shodu s daty historickými — ale ne anthropologie. Možno, že budoucnost více objeví, že dovede i u dvou kmenů, jež v hrubých základních rysech svého anthropologického typu se shodují, nalézti menší, rozrůzňující detaily a znaky. Dosud jsem toho nedovedl, ale přiznávám, že otázka kraniologie slovanské není ještě rozhodnuta. Jen na základě zjištěné podobnosti hlavních rysů přiklonil jsem se k mínění, na němž další hypothese zbudována, že Slované po stránce anthropologické nelišili se od svých evropských sousedů západních a severních.

Tím končím pokus, jehož nedostatečnosti jsem si dobře vědom. Dávám-li jej již nyní na veřejnost, činím tak vedle jiných důvodů i proto, abych kritikou jiných uspíšil poznání věci a přispěl k pokroku vědy, jejímž předmětem je český lid. Neboť doufám, že jsem snad již zde okázal na některé věci úvahy hodné, ujasnil snad přece některé temné body v praehistorii české země, snaže se dosavade sporné výsledky historie, archaeologie i anthropologie uvésti novou hypothesí na shodnou cestu k cíli jednomu. Čekal-li kdo výsledky určitější, musím ještě jednou opakovati, že dosavadní materiál, s kterým pracují vědy praehistorické, jest až na málo výjimek jen skupinou větších menších pravděpodobností, a kdo zde odpovídá řadou určitých odpovědí, chybuje.

Opravy.

Str. 36 ř. 16 za 1883 vlož: str 3 nsl.
» 62 » 7 stůj 88·88 místo 93·02
» 63 » 7 » 81·82 » 82·04
» 63 » 10 » 77·14 » 77·20.

Na několika místech přehlédnutím vytištěno Дневникъ místo Дневникъ.

Stanford University Libraries
3 6105 013 823 229

DB
200
N53
v.1

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.